

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра міжнародного публічного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«Міжнародно-правове регулювання торгівлі квотами
на викиди парникових газів»**

Студентки 2 курсу,
11м групи,
заочної форми навчання
спеціальності 293
«Міжнародне право»

Полярної
Марії
Віталіївни

*підпис
студента*

Науковий керівник
д.ю.н.,
доцент

Дешко
Людмила
Миколаївна

*підпис
керівника*

Керівник освітньо-
професійної програми
д.ю.н.,
доцент

Дешко
Людмила
Миколаївна

*підпис
гаранта*

Київ-2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТОРГІВЛІ КВОТАМИ НА ВИКИДИ ПАРНИКОВИХ ГАЗІВ	
1.1. Генеза міжнародно-правового регулювання торгівлі квотами	7
1.2. Поняття та ознаки торгівлі квотами	22
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ТОРГІВЛІ КВОТАМИ НА ВИКИДИ ПАРНИКОВИХ ГАЗІВ	
2.1. Організаційно-правовий механізм співробітництва держав в сфері торгівлі квотами на викиди парникових газів	33
2.2. Нормативно-правовий механізм співробітництва держав в сфері торгівлі квотами на викиди парникових газів	49
РОЗДІЛ 3. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТОРГІВЛІ КВОТАМИ НА ВИКИДИ ПАРНИКОВИХ ГАЗІВ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ	
3.1. Правове регулювання торгівлі квотами на регіональному рівні	65
3.2. Правове регулювання квотами на національному рівні	75
3.3. Міжнародна торгівля квотами на викиди парникових газів Україною ...	91
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	101
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	108
ДОДАТОК А	119

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розвитку світової спільноти нагальною проблемою є глобальна зміна клімату. Чинники, які впливають на зміну клімату поділяють на природні та антропогенні. Антропогенний вплив полягає переважно у викидах парникових газів (діоксиду вуглецю, метану, діоксиду азоту, гідрофторвуглеводнів, перфторвуглеводнів, фториду сірки), що стає головною передумовою глобального потепління.

Важливе значення щодо скорочення концентрації парникових газів в атмосфері має здійснення ефективної політики боротьби зі зміною клімату державами на національному рівні. Задля стимулювання держав у досягненні поставленої мети щодо зменшення викидів парникових газів було розроблено міжнародні механізми, а саме: механізм чистого розвитку, механізм спільного впровадження та механізм торгівлі квотами на викиди парникових газів.

В останні роки все більше держав віддають перевагу торгівлі квотами на викиди парникових газів як одному із методів зниження антропогенного впливу на навколишнє середовище. В рамках такої торгівлі ліміт на викиди парникових газів, встановлений на визначений термін і поділяється на квоти, що виставляють на продаж шляхом проведення аукціону або ж іншими способами. Враховуючи глобальний характер екологічних проблем, питання становлення та реалізації правового забезпечення у сфері торгівлі квотами на викиди парникових газів потребує нагального вирішення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про те, що загальні питання правового регулювання торгівлі на викиди парникових газів вивчали, зокрема, О. Акментина, І. Андрущенко, О. Биченко, О. Вишняков, Є. Копиця, М. Медведєва та ін. Особливості правового регулювання в зарубіжних країнах та шляхи імплементації механізму торгівлі квотами на викиди парникових газів в Україні досліджували: В. Андрейцев, О. Клак, Д. Кожушко, К. Прохоренко, Л. Троїцька та ін. З економічного погляду механізм торгівлі квотами на викиди парникових газів обґрунтовано у працях: Т. Березюк, Л. Жарової, О. Рябич, Т. Туниці, Н. Удод, Д. Ходико, О. Хумарова та ін.

Проте, незважаючи на значні наукові напрацювання, у працях зазначених учених розкриваються лише окремі аспекти означеної проблеми дослідження. Водночас комплексне дослідження міжнародно-правового регулювання торгівлі квотами на викиди парникових газів не проводилося, що свідчить про актуальність обраної теми кваліфікаційної роботи.

Мета дослідження полягає у комплексному дослідженні міжнародно-правового регулювання торгівлі квотами на викиди парникових газів, розробленні теоретичних положень та визначенні шляхів удосконалення правового регулювання відносин у сфері торгівлі квотами на викиди парникових газів Україною.

Реалізація поставленої мети визначила вирішення таких **завдань**:

- 1) визначити етапи генези міжнародно-правового регулювання торгівлі квотами;
- 2) уточнити поняття торгівлі квотами на викиди парникових газів;
- 3) виявити особливості організаційно-правового механізму співробітництва держав у сфері торгівлі квотами на викиди парникових газів;
- 4) виявити особливості нормативно-правового механізму співробітництва держав у сфері торгівлі квотами на викиди парникових газів;
- 5) проаналізувати практику правового регулювання торгівлі квотами на регіональному рівні;
- 6) проаналізувати практику правового регулювання торгівлі квотами на національному рівні;
- 7) виявити особливості правового регулювання торгівлі квотами на викиди парникових газів в Україні та обґрунтувати шляхи його вдосконалення.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають при торгівлі квотами на викиди парникових газів.

Предметом дослідження є міжнародно-правове регулювання торгівлі квотами на викиди парникових газів.

Методи дослідження. Методологічною основою наукового дослідження є філософські, загальнонаукові та спеціально-наукові методи пізнання правових

явищ. Діалектичний метод пізнання дозволив визначити сутність та зміст правовідносин торгівлі квотами на викиди парникових газів. Використання методів аналізу та синтезу сприяло виявленню прогалин міжнародно-правового забезпечення, що регулює відносини у сфері торгівлі квотами на викиди парникових газів, а також сформулювати визначення основних понять дослідження. За допомогою історико-логічного та історико-правового методів досліджено становлення законодавства в зарубіжних країнах та Україні у сфері торгівлі квотами на викиди парникових газів, що дозволило розглянути означену проблему дослідження в її історичному розвитку. Порівняльно-правовий метод дослідження застосовувався при вивченні зарубіжного досвіду правового регулювання торгівлі квотами на викиди парникових газів та можливостей його використання для вдосконалення законодавства України. З використанням формально-юридичного методу досліджено зміст правових принципів та норм у сфері торгівлі квотами на викиди парникових газів та визначено шляхи вдосконалення чинного законодавства у цій сфері.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що:

- *вперше* з погляду юриспруденції було здійснено комплексне наукове дослідження міжнародно-правового регулювання торгівлі квотами на викиди парникових газів. У результаті дослідження сформульовано низку положень і висновків, що мають теоретичне і практичне значення і становлять наукову новизну;

- *уточнено* сутність поняття «інституція» як правила і норми поведінки, які регулюють діяльність людини у різних сферах і визначають функції, відповідно до яких формуються інститути; «інститут» – організація, установа, структурний підрозділ тощо, який забезпечує виконання функцій (економічні, організаційні, правові, адміністративні, технічні та ін.) шляхом реалізації завдань; «торгівля квотами» – це торгівля встановленими кількісними обмеженнями на експорт чи імпорт певного товару протягом певного проміжку часу.

- *подальшого розвитку дістали* положення щодо міжнародно-правового регулювання торгівлі квотами на викиди парникових газів з урахуванням прийнятої Паризької угоди (2015 р.).

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані висновки можуть використовуватися у: *науково-дослідній діяльності* – як основа для подальшого дослідження проблем правового регулювання торгівлі квотами на викиди парникових газів; *законотворчій діяльності* – при підготовці нового та внесенні змін та доповнень до чинного законодавства України у сфері торгівлі квотами на викиди парникових газів; *навчальному процесі* – при розробці навчальних посібників, методичних матеріалів, при викладанні та вивченні курсу з екологічного права у закладах вищої освіти України.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків та списку використаних джерел із 92 найменувань. Загальний обсяг роботи 119 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТОРГІВЛІ КВОТАМИ НА ВИКИДИ ПАРНИКОВИХ ГАЗІВ

1.1. Генеза міжнародно-правового регулювання торгівлі квотами

З кожним роком кількість викидів парникових газів в атмосферу Землі збільшується, що в кінцевому результаті призведе до непоправної шкоди екосистемі Землі та всіх її живих елементів. Екологічний аспект міжнародного співробітництва став основним вектором співпраці на світовій арені після стрімкого розвитку промисловості та збільшення кількості шкідливих для екології підприємств. Результати досліджень Міжнародного енергетичного агентства свідчать, що зміни кліматичної карти світу, в останні роки та темпи забруднення навколишнього середовища протікають набагато швидше, ніж протягом попередніх тисячоліть [23, с. 1]. Окрім того, людство швидко наближається до переломного моменту, після якого погіршення стану навколишнього середовища може стати незворотним [6, с. 53]. Тому вся світова спільнота повинна вдатися до дій, які допоможуть зменшити темпи забруднення повітря, аби як найдовше не допустити завдання непоправної шкоди.

На сьогодні доведено, що швидкі темпи зміни клімату мають антропогенний характер, як результат глобалізації світових відносин. Антропогенний чинник призводить до динамічного погіршення стану навколишнього середовища, адже людська діяльність тільки зростає в результаті збільшення кількості населення планети та розвитку виробництва.

Збільшення кількості шкідливих для екології підприємств спричиняє надмірні викиди парникових газів, що є практично повністю результатом діяльності людини. Концентрація парникових газів в атмосфері не тільки погіршує повітря, але і створює «парниковий ефект». Який проявляється в блокуванні значної частини енергії тепла Землі, яка могла б бути віднесена назад в космічний простір. Результатом цього явища є підвищення температури Землі, яка в подальшому впливає на стан екосистеми, здоров'я людей, флори та фауни.

Підвищення температури Землі призводить до небезпечних для всього живого явищ: аномальні погодні прояви, опустелювання, танення льодовиків, підвищення рівня вод світового океану та різних природних катаклізмів.

Зважаючи на вищезазначене, можна стверджувати, що зміна клімату є спільною проблемою держав і є основним напрямом для співпраці для міжнародного співтовариства загалом. Як зауважує В. Рибачек в своїй дисертації, важливе значення для підтримки температурного балансу на нашій планеті має озоновий шар. Боротьба з глобальним потеплінням, що розуміється як екологічна загроза загальнопланетарного масштабу і пов'язується з антропогенною діяльністю, є нагальним завданням всіх держав, особливо промислово розвинених, а також України [77, с. 25-26]. Тому, саме людська спільнота повинна вдатися до дій, що зменшать темпи глобального потепління, адже саме людина, як фактор, стала результатом таких процесів.

На думку М. Чіпко, одними з дієвих механізмів щодо запобігання зміні клімату на сьогодні є такі процеси: диверсифікація глобальних джерел енергопостачання таким чином, щоб все більше і більше енергії отримувати з відновлювальних джерел; стримування викидів парникових газів до рівня, який усунув би дорожчу майбутню компенсацію; збереження екосистем, популяції рослин і тварин; підвищення енергетичної безпеки держав, які виступають імпортерами енергії; регулювання міжнародних відносин у цій сфері [91, с. 13]. Саме вчинення таких дій допоможе в повній мірі зберегти стан екосистеми Землі загалом та її окремих складових. Однак, співробітництво держав зі збереження живих складових екосистеми відноситься до предмету міжнародного права навколишнього середовища. Тоді як, торгівля квотами на викиди є механізмом стримування викидів парникових газів і є поєднанням двох галузей міжнародного права: торговельного та навколишнього середовища. Даний вид співробітництва на міжнародному рівні потребує належного теоретичного висвітлення та матеріального відображення в джерелах міжнародного права.

Завдяки аналізу та систематизації основних джерел міжнародно-правової бази у сфері торгівлі квотами на викиди парникових газів можна виділити такі

основні етапи становлення та розвитку системи міжнародно-правового забезпечення у даній сфері:

1) I етап – 1972-1979 рр. – проведення Першої всесвітньої кліматичної конференції в місті Женева 1979 року, як результат занепокоєння світової спільноти щодо забруднення навколишнього середовища і зміни клімату;

2) II етап – 1980-1990 рр. – проведення низки міжнародних конференцій з питань проблеми зміни клімату та подальший пошук шляхів її вирішення за допомогою укладання міжнародно-правових документів з метою врегулювання цієї проблеми. Зокрема, було прийнято низку таких документів, як: Конвенцію про охорону озонowego шару 1985 року, Міжнародний протокол про скорочення викидів озоноруйнівних речовин 1987 року тощо. Також, в 1988 році в рамках Світової метеорологічної організації та Програми з проблем навколишнього середовища Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) було створено Міжурядову групу експертів зі зміни клімату (далі – МГЕЗК), яка покликана для збору та обміну між суб'єктами міжнародного права інформації щодо зміни клімату, а також визначення спільної стратегії в цій сфері;

3) III етап – 1991-2001 рр. – проведення Саміту ООН щодо навколишнього середовища в місті Ріо-де-Жанейро 1992 року, за результатами якого підписано Рамкову конвенцію ООН зі зміни клімату (далі – РКЗК ООН, від англ. – United Nations Framework Convention on Climate Change, UNFCCC), що є основним джерелом у сфері контролю за викидами парникових газів в атмосферу Землі. Також, на цьому етапі було підписано Кіотський протокол 1997 року та Додаток до нього 2001 року. Загалом даний етап можна охарактеризувати, як такий, протягом якого було прийнято найважливіші джерела в сфері міжнародно-правового регулювання торгівлі квотами на викиди парникових газів;

4) IV етап – 2002-2014 рр. – ухвалення низки Директив Європейського Союзу (далі – ЄС) щодо захисту навколишнього середовища загалом, та атмосферного повітря (озонowego шару Землі). Вперше на рівні регіонального об'єднання були створенні національні системи торгівлі викидами. У 2014 році опублікований Звіт Секретаріату зі зміни клімату.

5) V етап – 2015 р. і до сьогодні – прийняття Паризької угоди в 2015 році, положення якої з часом мають змінити положення чинного Кіотського протоколу.

Таким чином, історія спроб врегулювання проблеми забруднення атмосфери на міжнародному рівні вже досить тривала. У зв'язку з цим вважаємо за потрібне детальніше розглянути кожен з визначених нами етапів становлення та розвитку торгівлі квотами на викиди парникових газів.

Так, наприкінці 1970-х років свідчення, які підтверджували можливість глобальних змін клімату, стали передумовою для проведення Першої всесвітньої кліматичної конференції (далі – ВКК), що відбулася в Женеві 1979 році. За результатами цієї конференції зміну клімату було визнано серйозною проблемою та загрозою для людства. І наприкінці 1980-1990-х років було проведено низку міжурядових конференцій з проблем зміни клімату: Віллачська 1985 року, Торонтська 1988 року, Оттавська 1989 року, Татська 1989 року, Гаазька конференція 1989 року в результаті якої прийнята відповідна декларація, Нордвікська 1989 року, Каїрська 1989 року та відповідний міжнародний договір, Бергенська 1990 року тощо.

У зв'язку з швидким темпом зростання глобалізації торговельних відносин в період 1960-1970 років, постає невідкладна проблема боротьби з забрудненням навколишнього середовища. Вперше на міжнародному рівні у 1972 році Організація Об'єднаних Націй провела в Стокгольмі конференцію з питань навколишнього середовища, під час якої було представлено результати дослідження «Контроль за викидами підприємств та міжнародна торгівля», підготовленого Секретаріатом Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (далі – ГАТТ) [16]. Основним питанням дослідження був «зелений протекціонізм», а саме можливість впровадження заходів екологічної політики, що можуть створити перешкоди для торгівлі. Як результат було створено відкриту для всіх членів ГАТТ Групу із заходів охорони навколишнього природного середовища та міжнародної торгівлі, відому як ЕМІТ (від англ. – Environmental Measures and International Trade). Мандат ЕМІТ передбачав вивчення можливих наслідків впливу політики захисту навколишнього середовища на діяльність ГАТТ і розгляд

питань прозорості положень національної екологічної політики в розрізі впливу на торгівлю, впливу екологічних заходів на міжнародну торгівлю, зв'язку між правилами ГАТТ та положеннями багатосторонніх угод у сфері навколишнього природного середовища [60, с. 5]. Так, в період з 1972 по 1991 роки країни, що розвиваються найбільш активно обговорювали питання реального існування взаємозв'язку торгівлі та екології, користуючись мандатом ЕМІТ.

У 1985 році на конференції у Відні було прийнято Конвенцію про охорону озонного шару, яка закріпила за її державами-учасницями зобов'язання щодо співпраці в галузі наукових досліджень і моніторингу озону, обміну інформацією, виробництва шкідливих речовин та їх викидів [41]. Загалом конвенція лише закликає держав до співробітництва на інформаційному рівні, жодної боротьби з забрудненням озонного шару вона не передбачає. У 1987 році було відкрито для підписання Монреальський протокол про речовини, що руйнують озонний шар, в основу якого покладено заходи з регулювання виробництва та споживання озоноруйнівних речовин в межах, необхідних в комерційному та екологічному відношеннях. Нині сторонами Монреальського протоколу є 196 держав (у тому числі Україна) та одне регіональне інтеграційне об'єднання, які підписанням цього міжнародного договору підтвердили свої наміри вжити необхідних заходів зі збереження озонного шару шляхом припинення виробництва та використання озоноруйнівних речовин [73; 74]. Протокол має важливе значення в сфері боротьби з руйнуванням озонного шару викидами парникових газів, і хоч його положення на пряму не стосуються торгівлі квотами, однак саме цей документ спричинив появу такого економічного співробітництва.

У 1989 році Програмою Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища і Всесвітньою метеорологічною організацією створена Міжурядова група експертів зі зміни клімату. Так, перший звіт МГЕЗК у 1990 році підтвердив дані про зміну клімату, що стало поштовхом до розробки проекту Конвенції про зміну клімату.

У 1990 році відбулася Друга всесвітня кліматична конференція в Женеві. Вона була проведена на рівні міністрів 137 держав і Європейського Союзу. Під

час проведення якої постало питання щодо розробки рамкового міжнародного договору про зміну клімату. В результаті другої ВКК було засновано Глобальну систему спостережень за кліматом (далі – ГССК). У грудні 1990 року Генеральна Асамблея ООН схвалила початок переговорів щодо укладення даного міжнародного договору.

Міжнародною спільнотою в 1992 році на Саміті ООН щодо навколишнього середовища (так званий «Саміт Землі») в Ріо-де-Жанейро було розпочато спільний процес розробки ефективних заходів, спрямованих на зменшення рівня викидів парникових газів. Перший етап цього процесу завершився укладенням між 190 державами Рамкової конвенції ООН зі зміни клімату, для реалізації положень якої в місті Кіото в грудні 1997 року був підписаний Кіотський протокол.

Так, метою Конвенції, відповідно до статті 2, було здійснення «стабілізації концентрацій парникових газів в атмосфері на такому рівні, який не допускав би небезпечного антропогенного впливу на кліматичну систему». У цій статті далі стверджується, що «такий рівень має бути досягнутий у строки, достатні для природної адаптації екосистем до зміни клімату, що дозволяють не ставити під загрозу виробництво продовольства і забезпечують подальший економічний розвиток на стійкій основі». При цьому, у статті 1, пункті 2 зазначено, що під зміною клімату розуміють таку зміну, яка прямо або побічно обумовлена діяльністю людини, що викликає зміни в складі глобальної атмосфери і накладається на природні коливання клімату, що спостерігаються протягом порівняльних періодів часу [76]. Конвенція є продовженням і розширенням Монреальського протоколу від 1987 року (який набрав чинності 1 січня 1989 р.) до Віденської конвенції 1985 року, які мають відношення до захисту озонового шару.

Під час першої конференції Сторін 1995 року, що була скликана для оцінки результатів боротьби зі зміною клімату, було сформовано правила, які регулюють деякі аспекти спільного здійснення проектів закладених під час Конференції Ріо-де-Жанейро. Пілотну стадію проектів спільного здійснення визначили як

«діяльність, яка повинна здійснюватись спільно всіма державами». У процесі такої діяльності проекти, спрямовані на скорочення викидів парникових газів, мали здійснюватися разом в країнах, визначених в додатку I до Конвенції, проте не було визначено норм про сертифікацію отриманих скорочень викидів, що є недоліком. Пілотна стадія закінчилася 2000 році. У своєму рішенні (відомому, як Берлінський мандат) сторони погодилися розпочати переговори з питання більш жорсткіших зобов'язань щодо скорочення викидів, передбачених Рамковою конвенцією.

Прийняття Рамкової конвенції ООН про зміну клімату відіграло значну роль у справі захисту озонового шару Землі. Дана Конвенція була також підписана Україною 11 червня 1992 року, проте ратифікована лише 29 жовтня 1996 року. Однак, цим міжнародним документом не встановлюється відповідальність за порушення його норм. Важливим кроком у цьому напрямі стало саме прийняття в 1997 році Кіотського протоколу, який вперше детально визначив аспекти скорочення викидів парникових газів до 2012 року. Таким чином, цей Протокол регулює питання зменшення обсягу промислових викидів парникових газів у земну атмосферу. Україною цей протокол було ратифіковано Верховною Радою 2004 року (Закон України «Про ратифікацію Кіотського протоколу до Рамкової Конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату» від 4 лютого 2004 р.) [53].

Проте, попри зусилля багатьох держав світу, як у рамках глобальних міжнародних угод, так і поза ними, обсяги викидів парникових газів, що прискорюють кліматичні зміни на планеті, продовжують зростати. Це не може не викликати занепокоєння й потребує більшої активності у здійсненні заходів як на міжнародному, так і національному рівнях, з боку держав-учасниць та інших держав світу.

Економічний фактор став основною причиною неефективності самостійного регулювання скорочення викидів парникових газів, виключно в межах національного законодавства, за допомогою встановлення нормативів стала основною причиною приєднання держав до Кіотського протоколу. Додатком В

Кіотського протоколу для 37 розвинених держав встановлені цілі зі зниження викидів парникових газів на перший період дії зобов'язань за протоколом, виконання яких повинно призвести щонайменше до 5% скорочення викидів в атмосферу. З метою мінімізації економічних витрат, пов'язаних з виконанням Сторонами своїх зобов'язань щодо обмеження та скорочення викидів, Кіотським протоколом передбачена система «гнучких механізмів», одним з яких є торгівля квотами на викиди парникових газів [53].

Кіотський протокол передбачає положення щодо торгівлі дозволами на скорочення обсягів викидів серед його учасників. В рамках Кіотського протоколу система торгівлі викидами може бути реалізована як інструмент кліматичної політики як на національному, так і на регіональному рівні. Кількість квот на викиди, розрахована з урахуванням прогнозів глобального потепління, підлягає офіційному встановленню Сторонами на національному рівні.

На Конференції сторін конвенції в Буенос-Айресі в листопаді 1998 року не була досягнута домовленість про здійснення заходів щодо редукування викидів парникових газів. Причиною невдач було, першочергово, незгода США, як найвпливовішого актора на світовій арені. Після чергового невдалого саміту, в Гаазі в 2000 році, під сумнів поставилось питанням досягнення мети Кіотського протоколу про зниження викидів парникових газів до 2010 року на 8% у порівнянні з рівнем їх викидів в 1990 році.

За результатами проведеної в 2001 році Сьомої конференції Сторін було прийнято Додаток до Кіотського протоколу, що містить комплекс правил, які регулюють систему обліку викидів парникових газів і їх абсорбцію поглиначами, зобов'язання Сторонами, визначені принципи і способи реалізації Сторонами «гнучких механізмів» в національне законодавство.

Ключовим документом, що встановлює умови, правила та керівні принципи торгівлі квотами на викиди парникових газів, є Рішення 11/СМР.1, включене в Доповідь FCCC/КР/СМР/2005/87, з урахуванням положень якого здійснення передавання та придбання квот можливе тільки між сторонами Кіотського

протоколу, які створили національні системи оцінки антропогенних викидів та абсорбції поглиначами парникових газів і реєстри таких даних.

Так, відповідно до умов Кіотського протоколу перші національні системи торгівлі викидами (далі – СТВ) на території Європейського Союзу з'явилися у 2005 році (ЄС та Норвегія). Водночас Японія впровадила добровільну торговельну програму як засіб для реалізації своїх зобов'язань за Кіотським протоколом (Додаток А). Деякі великі компанії також отримали досвід у впровадженні власних СТВ. Відтоді відбулося географічне поширення торгівлі парниковими газами, при чому країни використовували різні структури та підходи. Станом на 2015 рік частка держав із функціонуючою СТВ становила 40% від світового ВВП.

Відповідно до статей 4 і 12 Конвенції про зміну клімату та вимогами до звітності, прийнятими в рамках Конвенції, до яких відносяться Керівні принципи до схеми звітів РКЗК ООН для країн, зазначених у Додатку I (Додаток FCCC/SBSTA/2004/8), сторони Кіотського протоколу щорічно надають дані про кількість викидів парникових газів в Секретаріат зі зміни клімату [76].

Попри те, що перший період дії зобов'язань закінчився ще в 2012 році, звіт FCCC/SBI /2014/20 «Про дані національних кадастрів парникових газів Сторін» (далі – Звіт) був опублікований тільки в листопаді 2014 року. Відповідно до даних Звіту до 2012 року загальні сукупні викиди парникових газів, за винятком викидів в секторі землекористування та лісового господарства, у всіх сторін, зазначених у Додатку I, скоротилися на 10,6% відносно рівня викидів в 1990 році [54].

Зокрема, відповідно до включеної в Звіт деталізації щорічних викидів парникових газів Сторін сукупне скорочення викидів Європейським Союзом склало 16%. Крім того, більшість держав Європейського Союзу перевиконали затверджені Кіотським протоколом показники в середньому на 71%.

Однією з причин виникнення таких результатів стала діюча система торгівлі квотами Європейського Союзу (від англ. – European Union Emission Trading Scheme). Основним документом, що встановлює систему торгівлі квотами на викиди в Європейському Союзі, є Директива 2003/87 [53]. Директивою

затвержені вимоги про проходження обов'язкової дозвільної процедури створювачами викидів парникових газів, визначені правила подання створювачами викидів звітів про свою діяльність, статтею 19 були імплементовані «гнучкі механізми» чистого розвитку та спільного впровадження Кіотського протоколу.

Додатком IV Директиви 2003/87 встановлено критерії складання Плану щодо визначення лімітів і розподілу квот, які враховують не тільки цільові показники зобов'язань держав щодо зменшення викидів, затвержені у Додатку II до Кіотського протоколу, а й природні і антропогенні процеси, що впливають на регульовану сферу, а також можливість впровадження нових технологій [9, с. 44].

Пунктом 9 Додатку III до Директиви 2003/87 передбачена можливість публічних обговорень положень Плану, результати яких мають враховуватися при прийнятті рішень про встановлення лімітів та розподілу квот [9, с. 43]. Беручи до уваги кількість викидів парникових газів, що утворюються повітряним транспортом, систематичне збільшення таких викидів та непрямий вплив авіаперевезень на глобальне потепління, Європейська комісія Директивою 2008/1/ЄС внесла до переліку джерел викидів всі види повітряного транспорту [11].

Зміни до Директиви 2003/87 внесені Директивою 2004/101/ЄС Європейського парламенту та Ради від 27 жовтня 2004 року «Про внесення змін до Директиви 2003/87/ЄС про заснування схеми по нормі викидів тепличного газу, займаючись торгівлею в межах Співтовариства з огляду на проект механізму Кіотського протоколу» [50].

Зміна клімату є постійним питанням на порядку денному міжнародного співробітництва в рамках ООН та інших міжнародних організацій, спрямованих на захист всіх складових екосистем, в тому числі людини. Саме тому розвинуті країни не залишаються осторонь у питаннях вирішення проблем щодо кліматичних змін, адже захист усіх прав людини є основним завданням держав з високим рівнем соціального розвитку. Так, одним із прикладів взаємодії в цій сфері стало проведення на о. Балі (Індонезія) в грудні 2007 року зустрічі міністрів

відповідальних за сферу міжнародної торгівлі як одного з додаткових заходів у ході XIII-ї Конференції сторін Рамкової конвенції ООН зі зміни клімату.

У грудні 2009 року в Копенгагені відбулася Конференція ООН зі зміни клімату. Вона завершилася «прийняттям до уваги» досить суперечливого компромісного документу «Копенгагенська угода», майбутнє якого не чітко окреслене. Конференція розставила пріоритети в позиціях різних груп країн, виявила головні суперечливі моменти кліматичних переговорів і позначила елементи консенсусу для майбутньої глобальної кліматичної угоди, яка стане юридичним зобов'язанням щодо регулювання викидів парникових газів. Більшість держав визнали, що Кіотський протокол до Рамкової конвенції про зміну клімату неефективний і потребує доопрацювання. Зазначалося, що нова угода має залучати до процесу зі скорочення викидів не лише розвинені країни, а й країни, що розвиваються, на які наразі доводиться велика частина глобальних викидів парникових газів [37, с. 73].

В ході Копенгагенської зустрічі багато держав виступили із заявами про збільшення рівня скорочень викидів парникових газів, що стало важливим результатом Конференції. Найбільш масштабні скорочення мають на меті здійснити країни Європейського Союзу. Вони підтвердили намір блоку скоротити емісії парникових газів в 1990-2020 роках на 20%, і на 30% в разі досягнення угоди в Копенгагені. Так, за результатами Конференції було узагальнено, що ЄС готовий скоротити викиди парникових газів на 80-95% до 2050 року. Норвегія та Німеччина взяли на себе зобов'язання скоротити свої викиди до 2020 року на 40% у порівнянні з 1990 роком. Росія, Японія зобов'язалися скоротити викиди на 25% до 2020 року у порівнянні з 1990 роком. Нова Зеландія та Україна планують досягнути 20%-го показника. Канада готова скоротити свої емісії на 20% у порівнянні з 2006 роком [37, с. 76].

У зв'язку із закінченням терміну дії Кіотського протоколу, у 2012 році в Досі (Катар) була проведена вісімнадцята Конференція ООН з питань зміни клімату, за результатами якої було досягнуто згоди про продовження дії Кіотського протоколу з 2013 по 2020 роки. Сумарні зобов'язання щодо

скорочення викидів парникових газів розвинених держав і держав з перехідною економікою (до яких належить і Україна) на другий період дії протоколу складають 18% від рівня 1990 року викидів цих держав або 3% скорочення глобальних викидів [64].

Станом на 2013 рік у плани Європейської комісії входило розширення переліку джерел викидів, регульованих системою торгівлі квотами Європейського Союзу, включивши в нього водний транспорт і лісове господарство протягом третього періоду дії Системи [32]. Система торгівлі викидами парникових газів знаходить своє відображення також в низці міжнародних актів регіонального характеру і національних актів.

У контексті означеної проблеми дослідження зауважимо, що скорочення викидів парникових газів пов'язано зі створенням, впровадженням та ефективним функціонуванням системи торгівлі на викиди. СТВ є привабливим інструментом, оскільки вона обмежує загальний обсяг викидів, одночасно дозволяючи реалізувати скорочення обсягів викидів із найменшими можливими витратами [18]. За таких умов вона може встановити орієнтири для підприємницької діяльності та допомогти низьковуглецевому розвитку економіки. На сьогодні система торгівлі викидами впроваджується у різних формах для обмеження й економічно обґрунтованого скорочення викидів парникових газів у всьому світі. Створення СТВ засновується на «гнучких механізмах» Кіотського протоколу та на попередньому досвіді використання подібних інструментів для скорочення обсягів викидів та інших забруднюючих речовин, зокрема двоокису сірки та оксиду азоту тощо.

Досліджуючи розвиток механізму торгівлі квотами на викиди парникових газів, можна стверджувати, що вперше торгівля викидами парникових газів з'явилася у 1968 році у Сполучених Штатах Америки як спроба контролю за місцевими атмосферними забруднюючими речовинами. Ця торгівля була впроваджена в 1980-х роках під час поступової відмови від використання свинцевовмісного бензину, що спричинило кінцеву заборону на використання такого бензину. Поправки до Акту США про чисте повітря від 1990-го року

запровадили першу великомасштабну торговельну програму, що передбачала абсолютне обмеження на викиди двоокису сірки в повітря від електростанцій. Незабаром після цього акцент змістився на зміну клімату, і деякі країни почали проводити експерименти з торгівлею дозволами на викиди парникових газів.

На сьогодні реалізація положень Кіотського протоколу щодо створення СТВ існує в багатьох країнах світу, які стали учасницями процесу щодо запобігання кліматичних змін. Хронологія створення системи торгівлі на викиди парникових газів відображено у Додатку А.

На сучасному етапі вирішення проблеми щодо кліматичних змін в межах Рамкової конвенції ООН про зміну клімату з метою регулювання заходів зі зменшення викидів діоксиду вуглецю в 2015 році було укладено Паризьку кліматичну угоду (від фр. – L'accord de Paris). Відповідно до положень якої, зміна клімату становить потенційно незворотну загрозу для людства і планети загалом, і тому потребує розширення співробітництва всіх держав і участі в ефективному і належному реагуванні з метою глобального скорочення викидів парникових газів [3]. З 2020 року положення Паризької угоди мають змінити положення Кіотського протоколу. Угода набрала чинності 4 листопада 2016 року. На відміну від Кіотського протоколу, Паризька кліматична угода передбачає, що зобов'язання зі скорочення шкідливих викидів у атмосферу беруть на себе всі держави, незалежно від ступеня їхнього економічного розвитку. Зокрема, Україна також ратифікувала Паризьку угоду і має юридичні зобов'язання щодо скорочення викидів парникових газів і створення системи торгівлі на викиди. Таким чином, Паризька угода і положення про забезпечення захисту навколишнього середовища підтверджують роль добровільного співробітництва між країнами щодо запобігання зміні клімату і пришвидшать процес створення та об'єднання систем торгівлі на викиди парникових газів.

Окрім вищезазначених міжнародних організацій та міжнародно-правових актів, платформою для вирішення проблеми щодо запобігання зміні клімату є Світова організація торгівлі (далі – СОТ). Оскільки заходи, які стосуються зміни клімату, перетинаються з міжнародною торгівлею в декілька різних способів.

По-перше, відкрита торгівля може сприяти зусиллям, спрямованим на адаптацію до зміни клімату, наприклад, шляхом сприяння ефективному розподілу ресурсів у світі (включаючи природні ресурси), підвищенню стандартів життя (і, отже, попиту на вищу якість навколишнього середовища) і збільшенню доступу до екологічних товарів і послуг.

По-друге, СОТ є важливою платформою, тому що національні заходи з адаптації до зміни клімату можуть впливати на міжнародну торгівлю (оскільки вони можуть змінити конкурентні умови) і можуть бути пов'язані з правилами СОТ. Тому набір правил СОТ може мати відношення до вивчення заходів у сфері зміни клімату. Крім того, правила СОТ, загалом, забезпечують основу для передбачуваності, прозорості й справедливості цих заходів [36].

Низку питань, пов'язаних із зміною клімату, обговорюють на зустрічах СОТ: екологічні вигоди від усунення торговельних обмежень в енергетичному секторі та лісовому господарстві, а також вплив маркування щодо енергоефективності на доступ до ринків тощо. Комітет з питань технічних бар'єрів у торгівлі (далі – ТБТ) є важливим форумом для обговорення технічних регулювань, які ухвалюються урядами для пом'якшення наслідків зміни клімату.

Деякі результати переговорів у сферах сільського господарства та доступу до ринків несільськогосподарських товарів можуть бути корисними для пом'якшення наслідків та адаптації до зміни клімату. Серед них скасування тарифних і нетарифних бар'єрів, скорочення підтримки в сільському господарстві в розвинених країнах, поліпшення торговельних можливостей для країн, що розвиваються (це може стимулювати зростання доходів у них, частина з яких буде використана, наприклад, для інвестування в системи зрошення та розвиток біопаливної галузі тощо).

Також проблеми зміни клімату розглядають під час обговорень лібералізації торгівлі екологічними товарами та послугами, а також переговорів щодо взаємозв'язку між правилами СОТ та багатосторонніми угодами у сфері навколишнього природного середовища [35]. Низку правил СОТ можна розглядати як важливі заходи з пом'якшення впливу зміни клімату. Серед них

принцип недискримінації, правила щодо субсидій, технічних регулювань та стандартів, санітарних та фітосанітарних заходів, правила щодо торгівлі послугами та торговельних аспектів інтелектуальної власності (від англ. – Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, TRIPS), а також зобов'язання, які забороняють членам стягувати вищі тарифи, ніж передбачено в рамках їхніх угод із СОТ [36].

Окрім ООН та СОТ, дослідженню особливостей та визначення наслідків від глобальних кліматичних змін для міжнародної торгівлі, інших сфер господарювання, окремих економік країн, регіонів та бізнесу присвячено звіти Всесвітньої комісії з навколишнього середовища й розвитку, Міжнародного енергетичного агентства та ЄС.

Так, наприклад, за даними Міжнародного енергетичного агентства глобальні викиди парникових газів збільшилися приблизно в два рази з початку 1970-х років. Поточні оцінки показують, що ці викиди зростуть у межах від 25 % до 90% у період з 2000 по 2030 роки, при цьому частка викидів парникових газів у країнах, що розвиваються, стане ще більшою в найближчі десятиліття [38]. У той же час країни Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), з високим рівнем доходу, емітують понад 13,2 т. викидів на одну людину, США - 20,6 т., Росія - 10,6 т., Казахстан - 13,3 т. У середньому в світі цей показник збільшився до 4,5 тонн. Стосовно України, то наша країна емітує близько 7 т. парникових газів на душу населення, при цьому в період з 1992 по 2004 роки загальний обсяг викидів скоротився на 45%, тобто до 1,1% світового обсягу викидів проти 2,6% у 1992 році [84].

Отже, розглянутий історичний аспект становлення та розвитку торгівлі на викиди парникових газів відображає загальні тенденції розвинених держав світу і держав з перехідною економікою щодо запобігання світовим кліматичним змінам. Досить ефективним механізмом скорочення викидів парникових газів є торгівля квотами на викиди парникових газів. Майже всі етапи розвитку торгівлі квотами на викиди парникових газів стосуються Кіотського протоколу, а саме передумови його прийняття, створення та подальша реалізація його положень. Відповідно до

протоколу держави-учасниці зобов'язані створити системи торгівлі на викиди, що є прозорим і дієвим механізмом щодо скорочення викидів.

1.2. Поняття та ознаки торгівлі квотами

Система торгівлі викидами отримала широке застосування в світі як спосіб протидії емісії парникових газів і може ділитися на кілька типів: торгівля на основі квот, торгівля на основі нормативів і система торгівлі квотами на викиди. Як зазначено в попередньому підрозділі, найбільш ефективною і універсальною моделлю системи, яка дозволяє досягати скорочення викидів з мінімальними індивідуальними та загальнодержавними витратами і за короткий період формувати ліквідний ринок парникових газів, є система торгівлі квотами на викиди.

Торгівля квотами може здійснюватися на трьох рівнях: міжнародному, регіональному та національному. Регіональний рівень здійснюється переважно на початковому етапі запровадження системи, коли існує необхідність визначення кращих методів і механізмів регулювання торгівлі квотами на викиди. Система торгівлі квотами на викиди парникових газів може бути застосована на національному рівні після її апробації на регіональному рівні, що дозволить використовувати вже перевірені та ефективні методи і механізми регулювання. Водночас, міжнародна система торгівлі квотами дозволяє уникнути ефекту «витоку викидів» і стабілізувати ринок квот.

На відміну від більшості екологічних політик СТВ передбачає наявність двох суб'єктів: держави (всі адміністративні органи й організації) і джерел забруднення (підприємства). Іншою позитивною стороною такої політики є ринкові механізми, які відповідають за наявність економічних стимулів. Ключовим суб'єктом будь-якої екологічної програми є держава або регулюючий орган, який виконує контролюючі і координуючі функції щодо всіх учасників програми, а також накладає штрафи і стягнення за невиконання умов програми.

Теоретичні відомості про існуючі СТВ, дозволяють узагальнити те, що вони відрізняються своїми цілями, межами впливу, особливостями структурної побудови і управління. Так, одним з найбільш важливих параметрів СТВ є встановлення загального обмеження на викиди парникових газів і розподіл квот. Ліміт може бути абсолютним, тобто обсяг викидів за певний період часу, або відносним, наприклад, до обсягу виробництва в секторах або до ВВП. Абсолютний ліміт гарантує не перевищення цільового рівня викидів, а відносний ліміт дозволяє збільшувати викиди відповідно до зростання рівня виробництва або ВВП. Існують схеми торгівлі на основі проектні скорочення, що досягаються відносно базової лінії. У цих схемах учасники несуть відповідальність за викиди вище базового рівня і отримують кредити, якщо викиди нижче базового рівня. Для того, щоб СТВ функціонувала ефективно, ліміт викидів повинен бути встановлений досить жорстко, щоб створити попит на дозволи та сформувати достатню ціну вуглецю [63].

Таким чином, щодо формування СТВ держава, як суб'єкт, встановлює ліміт викидів. Тобто встановлює максимально дозволена кількість викидів від джерел забруднення (підприємств), які беруть участь в цій системі, за певний період часу. Після чого держава для кожної одиниці викидів (зазвичай 1 тонна) випускає дозвіл (квоту). Сума всіх квот на викиди визначає граничну норму викидів. Так, наразі питання визначення верхнього ліміту (граничної норми) системи торгівлі на викиди є досить суперечливим. Юридичні варіанти дозволяють визначити, що для відповідного органу має бути визначена відповідальність за встановлення верхнього ліміту СТВ. Цим відповідним органом може бути орган регулювання, управління або законодавчий орган, залежно від вже запроваджених структур в окремій країні.

Верхній ліміт може встановлюватись на законодавчому рівні, або законодавство може встановлювати процес для визначення цього верхнього ліміту. Останній метод передбачає більше часу для збору й аналізу даних та може сприяти більш пізньому корегуванню граничної норми викидів. Він також може

відтермінувати технічні обговорення стосовно встановлення верхнього ліміту на більш пізні (і менш політичні) етапи розробки СТВ.

Підхід, прийнятий в ряді юрисдикцій, включає такі положення:

– для фаз I та II СТВ ЄС управлінський підхід до встановлення верхнього ліміту був залишений на розгляд країн-членів. У деяких країнах (наприклад, у Німеччині) встановлення верхнього ліміту підлягало проходженню через повний законодавчий процес; в інших країнах (наприклад, у Франції) це здійснювалось за допомогою адміністративних наказів. Граничні норми викидів країн-членів підлягали затвердженню Європейською комісією як адміністративним органом ЄС, який діяв у рамках законодавчого механізму, що визначав принципи, а не кількісні специфікації. Починаючи з фази III, верхній ліміт встановлювався в рамках європейського законодавчого процесу [61]. Роль адміністративних органів на національному рівні та на рівні ЄС обмежувалась та все ще обмежується технічними корегуваннями.

– у випадку СТВ Каліфорнії, у законодавстві штату (Законодавчий акт штату Каліфорнії «Про вирішення проблеми глобального потепління») встановлюється вимога, яка передбачає, що Каліфорнія має досягти до 2020 року рівень викидів 1990 року, та Раді з питань ресурсів атмосфери делегується завдання розробки Концептуального плану для досягнення цієї мети до 2020 року [51]. Початковий Концептуальний план, затверджений Радою з питань ресурсів атмосфери (далі – РРА) в 2008 році, передбачав розробку СТВ. Верхній ліміт встановлювався за допомогою нормативного акту в рамках процесу, що управлявся РРА як головним виконавцем.

– в Австралії Механізм виплат за викиди парникових газів (який зараз скасований) вимагав від Агентства з питань зміни клімату (незалежного агентства, діяльність якого була законодавчо закріплена), робити щорічні рекомендації стосовно того, яким має бути верхній ліміт через п'ять років. Від законодавчого органу вимагалось врахування порад і рекомендацій Агентства при встановленні верхніх лімітів та їх опублікування заздалегідь – за п'ять років.

Закон про чисту енергетику передбачав стандартний верхній ліміт, якщо верхній ліміт не був встановлений окремо [61].

– у Республіці Корея верхній ліміт СТВ встановлювався поза рамками законодавства, щоб забезпечити більшу гнучкість і ефективність. Правова основа для впровадження СТВ була вперше передбачена в Законі «Про скорочення обсягів викидів двоокису вуглецю, зелене зростання» від 2010 року, за яким слідував Закон про торгівлю викидами. На рівні підзаконних актів існував План розподілу, підготовлений у вересні 2014 року Міністерством охорони навколишнього середовища, який визначав верхній ліміт СТВ та положення про розподіл відповідно до вищезазначеного закону [61].

Країна також може прагнути розглянути переваги утворення незалежного органу, який надаватиме консультації з приводу встановлення або оновлення верхнього ліміту. Наприклад, до складу такого органу можуть входити технічні фахівці, зацікавлені особи галузі та представники громадянського суспільства. Це сприяло б покращенню об'єктивності, прозорості і надійності процесу створення верхнього ліміту. Цей підхід був запропонований Австралією в рамках встановлення верхнього ліміту за Механізмом плати за викиди парникових газів.

Після встановлення верхнього ліміту відбувається процес розподілу квот на викиди між підприємствами. Процедура розподілу буває трьох видів: безкоштовне виділення квот, за допомогою викупу з аукціону або змішана система (частково безкоштовне виділення квот, частково через аукціон). Після процедури розподілу вступають в дію ринкові механізми, і відповідальний орган від держави виконує функції спостерігача і контролера.

Існують різні підходи щодо розподілу дозволів на викиди парникових газів між країнами Додатку I Рамкової конвенції ООН про зміну клімат, які потребують подальшого дослідження. Нумерування їх послідовності дозволяє спростити їх аналіз.

Перший підхід полягає в однаковому відсотку скорочення абсолютних викидів. Всі країни скорочують викиди на однаковий відсоток кожного року, починаючи від 2010 року. Необхідно скорочувати викиди 3,3% та 2,0% щорічно,

щоб досягти спільної мети (для країн Додатку І) зі скорочення викидів на -20% та -30% (від 1990 року) до 2020 року відповідно.

Другий підхід передбачає скорочення інтенсивності викидів парникових газів. Зроблено припущення, що викиди парникових газів на одиницю ВВП мають скорочуватися на 5,9% та 4,6% щорічно для всіх держав з 2010 по 2020 роки, щоб досягти спільної мети (для країн Додатку І) зі скорочення викидів на -20% та -30% (від 1990 року) відповідно до 2020 року.

Третім підходом є конвергенція (збіг) викидів парникових газів на одиницю ВВП. Відбувається конвергенція викидів парникових газів на одиницю ВВП до одного рівня для всіх країн. Необхідний рівень щорічної конвергенції становить 0,03 кг. та 0,06 кг. CO₂-екв. на US\$ (2000 р.), щоб досягти цілей -20% та -30% відповідно для країн Додатку В до 2020 року.

Четвертий підхід полягає у конвергенції викидів парникових газів на душу населення. Відтак, щоб досягти цілей зі скорочення викидів на 20% та 30% до 2020 року для країн Додатку В, щорічний рівень конвергенції має складати 1,5 т. CO₂-екв. та 3,1 т. CO₂-екв. відповідно. Очікується, що для першої мети, однакові рівні інтенсивності парникових газів на душу населення буде досягнуто в 2040 році, а для втілення другої мети – у 2050 році.

П'ятий підхід запропонувала Бразилія. Ця пропозиція стосувалася врахування історичної відповідальності. З погляду означеного підходу, цілі зі скорочення викидів розподіляються пропорційно між країнами залежно від внеску конкретної країни у сукупні викиди від 1990 року.

Шостому підходу характерне поєднання різних підходів. Умовно він отримав назву «Триптих» (від грец. τριπτος — складений втричі). Тобто, для обрахунку викидів парникових газів різних секторів економіки застосовуються різні підходи. Наприклад, для електроенергетики та промислових секторів передбачається зростання виробництва одночасно з покращенням ефективності. Для внутрішніх секторів припускається конвергенція викидів на душу населення.

Сьомий підхід передбачає секторальний розподіл. Так, головна ідея секторального підходу полягає в тому, щоб скорочувати викиди, враховуючи

проблему конкурентоздатності для всіх країн. Таким чином, можна запровадити стандарти викидів для одного сектору економіки для всього світу, або групи країн. Відповідальність за досягнення цілей може бути покладена або на уряд, або на відповідний промисловий сектор.

Виходячи з власних економічних розрахунків кожна країна-учасниця Кіотського протоколу обирає найбільш вигідний для неї підхід щодо розподілу квот на викиди парникових газів. Часто відбувається поєднання кількох підходів щодо розподілу квот, що дозволяє країні досягнути більш ефективного скорочення парникових газів.

Розподіл квот на викиди передбачає, що закінчення кожного звітного періоду є контрольною точкою для перевірки відповідності реального обсягу викидів кожного підприємства квотам на викиди, отриманим або купленим ним. Якщо існуючих квот не вистачає, то держава має встановити штрафні санкції за порушення зобов'язань. При цьому розміри й умови покарань мають формуватися таким чином, щоб дотримання зобов'язань було найбільш вигідним способом ведення бізнесу, тобто штрафи мають бути значно вище ціни на квоти.

Для успішного функціонування СТВ необхідно вести збір інформації про викиди, які мали місце до впровадження програми, щоб встановити оптимальну граничну норму викидів і розподілити квоти найбільш раціональним чином. Оцінка результатів програми вимагає складних технологій і чималих зусиль з обробки величезної кількості інформації. Державні органи можуть самостійно займатися цією роботою або із залученням дослідних інститутів, неурядових організацій і компаній.

Успіх СТВ багато в чому залежить і від підприємств, які беруть участь в торгівлі, оскільки підприємства можуть протистояти державній політиці, що може виражатися в приховуванні інформації, підробці даних і порушеннях умов програми тощо. Тому для участі бізнесу в процесі скорочення викидів, необхідно не просто встановлювати обмеження, які стануть додатковими витратами для виробників, але необхідно створити економічні стимули, які б компенсували

неминучі витрати, а також залучали б нових учасників вступити в програму на добровільній основі, які існують, наприклад, в США, Японії, Китаї тощо.

В рамках СТВ обов'язки компаній полягають у своєчасній подачі релевантної та правдивої інформації про здійснювані ними викиди, купівлі такої кількості квот на викиди, які б повністю покривали обсяг викидів цієї компанії, а також своєчасну оплату штрафів за порушення, якщо останні мають місце.

З іншого боку, фінансовий відділ підприємства має розрахувати ефективне використання ресурсів з урахуванням нових обставин, тобто їм потрібно спрогнозувати, скільки квот на викиди купувати. Головне питання про купівлю квот полягає у визначенні вигідної стратегії компанії щодо скорочень викидів або купівлі квот. Відповідь на це питання дає аналіз граничних витрат скорочення викидів.

Теоретично підприємство вибирає такий обсяг випуску, щоб мінімізувати свої граничні витрати за наявної у нього технології, при цьому витрати на скорочення викидів також включаються у витрати компанії. Таким чином, щоб максимізувати свій прибуток, підприємство, що бере участь в СТВ, має або модернізувати технології (часто це буває складніше), або мінімізувати свої граничні витрати скорочення викидів парникових газів.

За таким принципом для кожної квоти на викиди парникових газів встановлюється грошова вартість, яка дорівнює альтернативній вартості зниження викидів. Тобто, якщо ціна квоти вище витрат підприємства зі скорочення викидів, то таке підприємство може продавати свої квоти; але якщо витрати зі зниження викидів вище ціни на квоту, тоді такому підприємству вигідніше здобувати більше квот, не знижуючи рівень викидів. Якщо держава встановлює максимально ринкові умови діяльності СТВ, коли квоти розподіляються за допомогою аукціону, надає компаніям право без обмежень торгувати квотами на викиди, ціна квот буде максимально точно відображати витрати підприємств зі скорочення викидів.

Принцип системи торгівлі квотами на перший погляд дуже простий: встановити обмеження на викиди, випустити дозволи, роздати їх і дозволити

ними торгувати. Але при побудові реально функціонуючої програми необхідно врахувати чималу кількість чинників.

Встановлюючи граничні витрати на викиди, необхідно спиратися на можливість практичного підрахунку. В економічній теорії оптимальний обсяг викидів знаходиться в точці, де граничні вигоди суспільства співпадають з граничними витратами скорочення викидів.

Під час створення СТВ держава нашоухується на таку проблему, як «витік викидів» – перенесення виробництва в країни та регіони з меншими обмеженнями й, відповідно, з меншими витратами. Тому для захисту національної економіки від цих негативних ефектів, галузям або підприємствам, схильним до «витоку викидів» варто надати більше вигод від реалізації програми та скоротити витрати, в тому числі і за допомогою безкоштовного розміщення квот.

Після визначення максимального рівня викидів і секторів, включених в СТВ, необхідно визначити на якому етапі виробництва вигідніше накладати зобов'язання з купівлі квот на викиди парникових газів. На сьогодні існує три підходи до означеної проблеми.

Перший підхід передбачає, що зобов'язання щодо купівлі квот лягають на джерела викидів: ТЕЦ, заводи та ін. При використанні цього підходу державі доводиться розробляти систему вимірювання викидів, а також витратити кошти на постійний моніторинг і перевірку відповідності реальних викидів заявленим.

Другий підхід накладає обмеження за кількістю викидів на постачальників палива для виробників енергії. Ідея цього підходу в тому, щоб замість встановлення обмеження на викиди парникових газів створювати економічні стимули для скорочення споживання енергоносіїв і розробки енергозберігаючих технологій. Реалізація другого методу більше схожа на податок на викиди, але з наявністю встановленої граничної норми на викиди. Перевага такого методу в тому, що можна враховувати всі викиди від спалювання палива, включаючи вихлопні гази, що буде актуально при включенні в СТВ транспортних компаній. Також відмова від традиційних енергоносіїв може стимулювати розвиток відновлювальних джерел енергії.

Третій підхід є поєднанням першого і другого методу. У галузях, в яких можливо враховувати реальну кількість викидів, квоти купують підприємства-джерела викидів, а в тих, де порахувати кількість емісій і джерел складно або неможливо, квоти зобов'язані купувати початкові постачальники енергоносіїв або товарів, подальше споживання або переробка яких може призвести до викидів парникових газів.

Важливе значення для функціонування СТВ має вибір методу розподілу квот. Перевагою безкоштовного розміщення є те, що такий розподіл квот створює основу для торгівлі між підприємствами, які мають високі витрати скорочення викидів і у яких ці викиди низькі. Натомість така модель створює для підприємств додатковий прибуток, а не додаткові витрати, тому зростає бажання компаній брати участь в програмі безкоштовного розподілу [4]. З іншого боку, продаж квот через аукціон надає державі фіскальні надходження в бюджет, які держава може витратити на податкові пільги для підприємств, перерозподілити на соціальні програми або реінвестувати в розвиток так званих «зелених технологій», альтернативних джерел енергії тощо [4].

Недоліком вільного розміщення квот на викиди є те, що при їх пропорційному розподілі поточних обсягів випуску, компанії можуть вирішити не закривати деякі неефективні виробництва, щоб зберегти частку в одержуваних квотах. Інший недолік безкоштовного розміщення квот полягає в тому, що створюється бар'єр для входу на ринок, оскільки підприємствам, які вийшли на ринок після розподілу квот, доведеться переважно платити за резервні дозволи. Таким чином, такий спосіб розподілу квот на викиди може створити перешкоди для розвитку конкуренції і ефективного функціонування ринку. Аукціон у свою чергу передбачає, що платять всі учасники, тому вони мають стимул для зниження вартості викидів, що можна здійснити внаслідок впровадження нових технологій з низькими викидами парникових газів.

На практиці організатори СТВ не відмовляються від безкоштовного розподілу квот, але частіше використовують цей метод на першому етапі програми для адаптації підприємств до нових умов виробництва і витрат. Після

чого для максимального екологічного ефекту переходять до розподілу квот через аукціон. Тому в світі частіше використовується змішана практика розподілу квот, коли частина продається через аукціон, а частина розподіляється безкоштовно.

Таким чином, для досягнення необхідних екологічних цілей і формування ліквідного ринку в більшості систем реалізовані такі універсальні принципи організації СТВ:

- охоплення системою переважної частки джерел, відповідальних за викиди (не менше 40-45%);
- тривалість бюджетного періоду становить 1 рік, а тривалість торгового періоду співвідноситься з бюджетним періодом Кіотського протоколу і складає 5 років;
- велика частина дозволів (квот) на викиди (90%) розподіляється на безкорисливій основі, але також можливий розподіл через аукціон;
- в системі дозволена вільна торгівля та банкінг квот;
- за невиконання зобов'язань передбачені підвищені фінансові штрафи.

Однак навіть реалізація всіх цих заходів щодо запобігання посиленню парникового ефекту не зможе повністю компенсувати шкоду, яка наноситься природі в результаті антропогенного впливу, забезпечивши лише мінімізацію наслідків.

Таким чином, система торгівлі квотами дозволяє підприємствам самостійно визначати оптимальний для них рівень скорочення викидів парникових газів і передбачає можливість заохочення щодо скорочення викидів забруднюючих речовин. Підприємства, які прагнуть знизити кількість утворених ними викидів парникових газів найбільш економічно ефективним способом в рамках системи торгівлі квотами на викиди, змушені інвестувати в розробку або використовувати вже наявні екологічні технології або методи виробництва, що є ефективним способом скорочення негативного впливу на кліматичну систему.

Крім того, проведений аналіз деяких існуючих програм торгівлі квотами на викиди (досвід США, описаний у §1.1) дозволяє зробити висновок про ефективність цього методу. Торгівля квотами на викиди парникових газів

реалізується не лише в рамках Кіотського протоколу, а є універсальним правовим механізмом скорочення викидів парникових газів, що передбачено нормами національного законодавства держав. Так, ще однією ознакою є те, що системі правового регулювання торгівлі квотами притаманна наявність великої кількості гнучких норм, що допускають можливість внесення в них корективів, пов'язаних з особливостями територій, на яких здійснюється торгівля.

Отже, проведений теоретичний аналіз проблеми дослідження дозволяє стверджувати, що створення системи торгівлі на викиди, в межах якої відбувається торгівля квотами, є дієвим інструментом кліматичної політики та найбільш популярним механізмом для зниження викидів парникових газів. Наразі існують різні підходи щодо створення системи торгівлі на квоти, їх розподілу, а також визначення етапів виробництва, на яких вигідніше накладати зобов'язання з купівлі квот на викиди парникових газів тощо. Кожна країна-підписант Кіотського протоколу та Паризької угоди обирає економічно обґрунтований для себе підхід, який дозволяє отримати максимальний екологічний ефект щодо скорочення викидів парникових газів в атмосферу. Саме тому під час розробки національної системи торгівлі важливо не просто копіювати те, що було зроблено в інших країнах, а оцінити витрати і вигоди політичного вибору на місцевому рівні. Найважливішим чинником розробки та запровадження систем торгівлі є досягнення компромісів зацікавлених сторін, одним з форм таких компромісів є етапність введення схеми з поступовим посиленням умов для учасників тощо.

РОЗДІЛ 2

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ТОРГІВЛІ КВОТАМИ НА ВИКИДИ ПАРНИКОВИХ ГАЗІВ

2.1. Організаційно-правовий механізм співробітництва держав в сфері торгівлі квотами на викиди парникових газів

Глобальна зміна клімату є однією з актуальних проблем людства, яка вимагає нагального вирішення. Однак, на міжнародному рівні знайти шляхи розв'язання означеної проблеми досить важко. Це пов'язано з її специфікою, адже враховуючи різний вплив кліматичних змін, різний рівень економічного розвитку, інституційного потенціалу та спроможності держав у запобіганні зміні клімату та адаптації до змін, пов'язаних з цією проблемою, різний рівень поточних та історичних викидів парникових газів різних держав, тісний зв'язок означеної проблеми з економікою, складність вирішення енергетичних питань на глобальному рівні тощо.

На сьогодні інструментом політики, який може спрямовуватися на досягнення низки результатів у природоохоронній, економічній і соціальній сферах, є система торгівлі квотами. У попередньому розділі обґрунтовано підходи щодо створення СТВ, розподілу квот та етапів виробництва, а також розкрито особливості функціонування СТВ. Однак, у контексті означеної проблеми дослідження важливе значення має розкриття організаційно-правового механізму співробітництва держав у сфері торгівлі квотами на викиди парникових газів. Організаційно-правовий механізм держав у сфері торгівлі квотами на викиди парникових газів є ідентичним до поняття інституційні основи регулювання торгівлі квотами. Тому, при дослідженні даної теми за доцільним є розгляд також і інституційних основ регулювання торгівлі квотами.

Відтак, у контексті означеної проблеми дослідження виникає необхідність проаналізувати поняття «інституційний потенціал», яке є одним з основоположних понять. Однак, першочергово вважаємо за потрібне проаналізувати поняття «інституція» та поняття «інститут».

У працях зарубіжних вчених основною категорією є саме «інституція», натомість термін «інститут» має обмежену сферу застосування і практично не вживається в наукових текстах. Проте, багато дослідників зауважують на тому, що необхідно чіткіше розмежовувати ці поняття [65].

На думку О. Іншакова, «інституція – закріплюваний нею образ дії, похідним від якого є образ мислення її агентів» [49, с. 56]. Як зазначає дослідник, поняття «інститут» не є похідним від поняття інституції, а лише опосередковано виводиться через поняття організації. Відтак, О. Іншаков розуміє під інститутами «складні чинники суспільного виробництва, що є видовими комплексами взаємодії інституцій і організацій, які закріплюють ефективні інституції в рамках господарської системи» [49, с. 61].

За визначенням Д. Норта, «інституції – обмеження, які формують взаємодію між людьми. Ці обмеження створюють для зниження невизначеності через структурування людської поведінки» [65]. Таким чином, створювані людьми рамки поведінки структурують політичні, економічні та соціальні взаємодії. Замість поняття «інститут» вчений вживає поняття «організація», що містить в собі інституції («правила гри»).

Низка науковців (В. Зотов, В. Пресняков і В. Розенталь) розглядають інституції як «звичаї, традиції, правила і норми соціальної поведінки, згідно з якими люди діють у різних сферах життя суспільства саме через свою причетність до інститутів», а під інститутами розуміють «специфічні функціональні й організаційні форми колективної діяльності, які є сталими структурними утвореннями» і забезпечують реалізацію системних функцій економіки [48].

Найбільш доцільне визначення інституцій пропонує О. Хумаров, відповідно до якого інституції визначають функції (екологічні, економічні, правові, технічні, організаційні, адміністративні тощо), на основі яких має здійснюватися формування необхідних інститутів (організацій, установ, підприємств, їх структурних підрозділів), що реалізують завдання зниження викидів парникових газів [91]. Так, дослідник зазначає, що інституції виконання положень Кіотського протоколу визначають три напрями функціональних дій щодо розподілу праці на

зовнішньому та внутрішньому рівнях в країнах, що здійснюють зниження викидів парникових газів (торгівля квотами, спільне впровадження та чистий розвиток) [91]. Таким чином, згідно з цими інституціями, тобто правилами поведінки для досягнення завдань Кіотського протоколу необхідно організувати інститути, що будуть розробляти та впроваджувати законодавство відносно парникових газів, здійснювати інвентаризацію цих газів та їх моніторинг, вести кадастр, здійснювати торгівлю квотами на викиди парникових газів, приймати рішення щодо передачі «зелених інвестицій» визначеним суб'єктам господарювання та здійснювати контроль за їх використанням, доводити до громадськості виконання фінансових, організаційних та екологічних рішень щодо Кіотського протоколу тощо. О. Хумаров зазначає, що для забезпечення виконання інституцій Кіотського протоколу необхідна інтеграція всіх функціональних зобов'язань інститутів, діяльність яких направлена на забезпечення зменшення викидів парникових газів та покращення стану клімату [91].

Відтак, узагальнюючи погляди науковців щодо розуміння сутності поняття «інституція» та «інститут», необхідно розмежовувати ці поняття, а відтак інституція є правилом і нормою поведінки, які регулюють діяльність людини у різних сферах і визначають функції, відповідно до яких формуються інститути. Натомість інститут – організація, установа, структурний підрозділ тощо, який забезпечує виконання функцій (економічні, організаційні, правові, адміністративні, технічні та ін.) шляхом реалізації завдань.

Щодо визначення поняття «інституційний потенціал», то тлумачення поняття запропоноване О. Балацьким є більш повним. Так, інституційний потенціал потрібно розглядати як потенціал організаційних і територіальних систем управління, тобто ставлення в суспільстві між людьми, колективами, об'єднаннями, партіями тощо [39]. Значну роль в цьому потенціалі відіграє юридична система з нормативно-правовими документами. На думку вченого, інституційний потенціал представлений організаційно-економічними та соціально-політичними системами. Дослідник зауважує, що на величину цього

потенціалу впливають менталітет, традиції, позитивний і негативний минулий досвід [39].

У контексті означеної проблеми дослідження варто розглянути «інституційний потенціал» як «спеціальне розуміння, навички, установи, процеси і ресурси, необхідні для розробки структури і впровадження СТВ» [19]. Розуміння сутності цього поняття дозволяє сформулювати більш чітке бачення щодо розробки та впровадження СТВ, зокрема на національному рівні.

Так, перед початком створення та розробки структури СТВ, країна має прийняти рішення щодо низки питань, зокрема таких, як: міра внеску СТВ у скорочення обсягів викидів; темпи переходу до екологічно чистої економіки; прийнятний рівень витрат; розподіл витрат та вигод; отримання фінансових надходжень шляхом продажу або проведення аукціону з продажу квот; мета використання надходження; внесок СТВ в економічну трансформацію і сталий розвиток тощо. Таким чином, після досягнення консенсусу з громадськістю щодо необхідності скорочення викидів парникових газів у порівнянні з звичайним ходом діяльності у довгостроковій перспективі, буде легше прийняти рішення стосовно впровадження СТВ і її структури.

Впровадження СТВ вимагає законодавчого закріплення на національному рівні, підтримки громадськості та політиків, а також співпраці між урядовцями та учасниками ринку, яка ґрунтується на спільному розумінні, довірі й потенціалі. Впливи СТВ можуть бути значними та далекосяжними, оскільки питання розробки і функціонування СТВ є політично чутливим і включає в себе широке коло зацікавлених суб'єктів. До цього кола зацікавлених суб'єктів можуть входити різні галузі і їх торгові організації, урядові агентства і екологічні правозахисні організації. У деяких країнах було встановлено, що для забезпечення поінформованості громадськості щодо важливості проблеми кліматичних змін, а також формування політики стосовно розробки СТВ знадобилось від п'яти до десяти років залучення і розбудови інституційного потенціалу з питань ринкових механізмів для запобігання зміні клімату.

З метою розбудови інституційного потенціалу спершу необхідно визначити коло зацікавлених суб'єктів. Залучення зацікавлених суб'єктів формує інституційну основу регулювання торгівлі квотами. Цей процес починається з роз'яснення основних цілей та розробки структури. Це завдання, пов'язане з визначенням профілів зацікавлених суб'єктів, пріоритетів залучення і кола зацікавлених суб'єктів. У зв'язку з цим важливого значення набуває стратегія залучення, а також стратегія комунікації з розробкою конкретних повідомлень для різної аудиторії, а також використання комунікативних практик із залученням засобів масової інформації. Відтак, комунікація уряду стосовно СТВ під час її розробки і функціонування має бути чіткою, послідовною і координованою з метою підтримання урядом цілісності та довіри серед громадськості.

Фахівцями з Міжнародного банку з реконструкції і розвитку розроблено посібник із розбудови й впровадження системи торгівлі. Перед визначенням кола ключових зацікавлених суб'єктів та стратегій залучення важливо зазначити головні цілі залучення, які можуть включати невизначеностей [61]:

1. Виконання зобов'язань, передбачених законом: кожен уряд ймовірно матиме вимоги, прописані в законі, та стандартні практики залучення громадськості, які стосуються політики та законодавства, і існує багато доступних настанов стосовно залучення громадськості у процес визначення політики. Який би підхід не застосовувався до СТВ, він має відповідати місцевим вимогам. Однак, буде важливо розглянути, чи вимагають будь-які унікальні аспекти структури СТВ зміни стандартних підходів. Наприклад, може знадобитись додатковий час, щоб дозволити зацікавленим особам розглянути складні пропозиції. Урядам необхідно зробити спеціальні зусилля для охоплення груп зацікавлених суб'єктів, які часто не залучені в процес визначення політики, та спрощення складної технічної інформації.

2. Побудова розуміння і досвіду зі всіх сторін: зацікавленим особам необхідно отримати інформацію про СТВ, як вона працює, та її потенційні впливи перед тим, як вони зможуть її підтримати та брати в ній участь. Потенційні учасники системи також отримують доступ до кращої інформації, ніж уряд, про

свої обсяги викидів, потенціал для скорочення викидів, витрати й конкуренцію. Вони також можуть мати цінні інституційні знання, які можуть позитивно вплинути на структуру програми. Доступ до інформації для багатьох добре поінформованих зацікавлених суб'єктів покращить СТВ та є важливою передумовою для створення ефективних органів регулювання.

3. Побудова довіри та авторитету: Довгострокові цілі мають викликати довіру, правила і право забезпечення мають бути чіткими. Учасники СТВ та інші зацікавлені особи ймовірніше матимуть довіру до СТВ, якщо їм буде надана відповідна інформація, яку вони можуть проаналізувати. І навпаки, у них ймовірніше виникатиме підозра щодо оцінок уряду, якщо ці оцінки проводяться конфіденційно та без незалежного огляду. Зовнішні дослідження, які аналізуються колегами по роботі, забезпечать публічність такої інформації і даних, а також якомога більшу прозорість таких висновків. Також важлива передбачуваність процесів прийняття рішень і функціонування СТВ. Неочікувані зміни структури СТВ зменшать довіру до системи та можуть налякати інвесторів, які роблять інвестиції у низьковуглецеві технології, тому залучення в процеси змін може покращити прийнятність і ефективність.

4. Побудова прийняття і підтримки: стала СТВ не вимагає універсальної підтримки, однак вона вимагає постійного соціального прийняття. Широка політична підтримка допоможе забезпечити довгострокову життєздатність системи, що проходить через політичні цикли, а також слугуватиме основою її загальної законності, що є завданням державного органу. Відчутна довгострокова життєздатність і законність СТВ також можливо матиме позитивний вплив на інвестиції у технології скорочення викидів.

Так, визначення відповідних зацікавлених суб'єктів допоможе розробити і впровадити ефективну стратегію залучення. Зацікавленими особами в СТВ є особи та організації, які впливають, або на яких впливають, або які зацікавлені в структурі та впровадженні СТВ. До кола зацікавлених суб'єктів належать: урядові особи; суб'єкти регулювання; фірми, які зазнали впливу; постачальники ринкових послуг; організації громадянського суспільства; засоби масової інформації;

науковці й дослідники; інші юрисдикції в рамках СТВ; торгові партнери тощо [61].

Зацікавлені суб'єкти уряду відіграють ключову роль у розробці структури та впровадженні СТВ. Вони включають департаменти, безпосередньо залучені в розробку і впровадження СТВ, департаменти, функціонування яких зазнає вплив СТВ, департаменти, підтримка яких є важливою, осіб із наділеними законодавчими функціями, які приймають рішення, а також національні та місцеві органи влади. Деякі урядові департаменти і агентства, які найбільше будуть залучені, є органами, відповідальними за охорону навколишнього середовища, енергетику, економічні справи, казначейство, органи з акредитації, регулювання і контролю за ринком. Залежно від структури СТВ і контексту юрисдикції інші департаменти, які можуть мати зацікавленість, включають департаменти, відповідальні за транспорт, лісове господарство, сільське господарство, рибний промисел, переробку і утилізацію відходів, соціальний розвиток, закордонні справи, адміністрування податків, конкуренцію і питання споживачів, юстицію, політику у сфері конкуренції і промисловості, дослідження і статистику. Важливе значення має залучення широкого кола урядових суб'єктів.

Ще однією важливою групою зацікавлених суб'єктів є суб'єкти регулювання, оскільки вони зазнають безпосередній вплив та будуть основоположними при отриманні доступу до потужної інформації і даних, на яких ґрунтується функціонування СТВ. Залучення може спрямовуватись за такими напрямками, як отримання виконавчих зобов'язань щодо конструктивної участі в СТВ, а також забезпечення залучення операційного штату в розробку ефективної СТВ та інших систем.

Зацікавленими у розробці і впровадженні СТВ є фірми, які зазнали впливу, але які безпосередньо не регулюються СТВ (включно з виробниками й постачальниками, які можуть мати зацікавленість у різних моментах у каналі постачання). Торгові та промислові асоціації можуть відігравати важливу роль у представленні загальних поглядів на бізнес-інтереси, а також слугувати провідником інформації для їх членів і споживачів.

Натомість така група зацікавлених суб'єктів, як постачальники ринкових послуг, можуть включати банки, біржі та інших фінансових посередників, таких як брокери й торгові дома, верифікатори і аудиторів, розробники проектів компенсацій, юридичні консультанти. Всі вони пропонують професійні послуги, які можуть підтримати ефективне функціонування СТВ.

Проблемою зміни клімату займаються не лише міжнародні організації, а й організації громадянського суспільства, такі як природоохоронні неурядові організації, неурядові організації, що займаються питаннями соціальної справедливості, охорони здоров'я і управління, трудові організації та групи споживачів, мають зацікавленість у СТВ. Таким чином, ці організації можуть забезпечувати цінні вхідні дані для розуміння і управління впливами СТВ.

При побудові та впровадженні СТВ важливу роль відіграють засоби масової інформації. Точне і об'єктивне висвітлення в ЗМІ може допомогти сформувати широку довіру і авторитет, у той час, коли постійні упередження й хибні уявлення можуть давати протилежний ефект.

Також, важливе значення має науковий погляд вчених та дослідників для оцінки і покращення структури СТВ. Науковці можуть допомогти пояснити громадськості, як працює СТВ, забезпечуючи довіру та авторитет. Саме тому вони входять до кола зацікавлених суб'єктів щодо розробки й впровадження СТВ.

Відповідно до вищезазначеного, підтримка широкої громадськості є основою для побудови потужного соціального прийняття та широкої політичної підтримки, необхідної для сталої СТВ. Відтак, підтримка з боку суспільства відіграє одну з ключових ролей щодо запобігання зміні клімату.

У процес розробки структури СТВ на ранньому етапі можуть залучатися інші юрисдикції для визначення і вирішення потенційних перешкод на шляху до об'єднання. Вони також можуть мати цінний досвід і знання, які можуть бути передані іншим. Залучення разом з іншими юрисдикціями також може включати участь у міжнародних форумах, таких як Партнерство Світового банку заради ринкової готовності, Міжнародне партнерство з вуглецевих заходів, офіційні місії збирання інформації, а також за допомогою неофіційних контактів.

До кола зацікавлених суб'єктів належать також торгові партнери. Необхідно проводити консультації з ними, оскільки деякі торгові партнери першочергово зорієнтовані на скорочення викидів, або ж розглядають заходи торгівлі, такі як корегування обсягів викидів на кордонах, для впорядкування і інтеграції майбутнього визначення політики стосовно торгівлі і міжнародного запобігання зміні клімату [61].

З метою створення ефективної інформаційної бази для стратегічного залучення в питання СТВ можна розробити профілі зацікавлених суб'єктів, а також встановити пріоритети для залучення зацікавлених суб'єктів. Оскільки людські та фінансові ресурси для діяльності із залучення ймовірно будуть обмеженими, важливо забезпечити спрямування на найбільш важливих зацікавлених суб'єктів. У зв'язку з цим, необхідно визначити пріоритет для уникнення ризиків щодо розробки структури, впровадження й сталого функціонування СТВ.

Ще одним кроком на шляху розробки структури і впровадження СТВ є формування стратегії. Труднощі, які виникають у зв'язку із розробкою та реалізацією стратегії залучення зацікавлених суб'єктів полягають у тому, що вона має бути схвалена урядовими департаментами. Ця стратегія має враховувати національні умови, керуючись принципами, застосовуючи різні форми залучення, як в межах урядового кола, так і поза ним. Серед основних принципів можна зазначити:

- чітке визначення цілей, цільової аудиторії, термінів кожної діяльності із залучення;
- залучення на ранньому етапі з метою прийняття ефективних рішень урядом;
- залучення ширшого кола зацікавлених суб'єктів для врахування поглядів і думок щодо розробки структури та впровадження СТВ;
- добросовісне залучення, яке полягає у забезпеченні зацікавлених суб'єктів достатнім часом та інформацією з метою оцінки пропозицій уряду і включення урядом суттєвих зворотних відгуків у кінцеві рішення;

- врахування потреб і можливостей цільової аудиторії (наприклад, запрошення щодо письмових пропозицій, організація публічних засідань, використання ЗМІ тощо);
- забезпечення звітування перед громадськістю шляхом ведення публічних записів залучення зацікавлених суб'єктів і звітування про те, яка інформація була отримана, і, яким чином вона була врахована урядом;
- координація залучення з подібних питань серед представників уряду для уникнення зусиль, що повторюються, та «втомленості від консультацій»;
- оцінка і постійне покращення ефективності діяльності із залучення зацікавлених суб'єктів [20].

Існують різні форми залучення зацікавлених суб'єктів. На кожному з етапів розробки СТВ вони стосуються різних зацікавлених суб'єктів. Міжнародна асоціація з питань участі громадськості (IAP2) розробила механізм для врахування варіантів залучення. Він розрізняє п'ять форм залучення зацікавлених суб'єктів, починаючи з тих форм, які є доцільними для низького рівня громадського впливу на прийняття рішень («Інформування»), і закінчуючи тими формами, які передбачають високий рівень впливу («Надання повноважень»). Цей механізм може застосовуватись до розробки структури та впровадження СТВ таким чином [61]:

1. Інформування, як надання громадськості збалансованої і об'єктивної інформації з метою забезпечення допомоги в розумінні проблеми, альтернатив, можливостей та/або рішень.
2. Проведення консультацій з метою отримання зворотного відгуку від громадськості стосовно аналізів, альтернатив та/або рішень.
3. Залучення полягає у безпосередньому співробітництві з громадськістю впродовж процесу для забезпечення врахування зауважень та недоліків, наданих представниками громадськості.
4. Співробітництво, що передбачає створення партнерських відносин з громадськістю у рамках кожного аспекту прийняття рішень, включаючи розробку альтернатив та визначення рішення, якому надається перевага.

5. Надання повноважень, тобто делегування кінцевого прийняття рішень громадськості.

Щодо інституційної розбудови в рамках уряду, зауважимо, що уряд є важливим зацікавленим суб'єктом, оскільки для розробки структури і впровадження СТВ знадобиться низка різних міністерств, департаментів і агентств, хоча декілька функцій уряду можуть зазнати вплив від СТВ. Основне питання полягає в тому яким чином залучити усіх зацікавлених суб'єктів в межах уряду для отримання підтримки і забезпечення успішних результатів на кожному етапі розробки і процесу впровадження СТВ. З цією метою необхідно врахувати потреби, пріоритети і проблеми кожного департаменту, зауважуючи, що торгівля квотами на викиди може відчуватись як така, що суперечить цілям деяких департаментів. На цьому етапі цьому процесу сприятиме створення профілю зацікавлених суб'єктів.

Так, інституційна розбудова в рамках уряду включає деякі принципи, а саме [61]:

- забезпечення належного керівництва (чітке керівництво і відданість зі сторони виконавчих органів і міністерств допомагають забезпечити залучення і підтримку департаментів);
- визначення осіб, які приймають рішення (визначення конкретного департаменту, групи фахівців або менеджера для керівництва розробкою СТВ, які будуть підзвітні за виконання, включаючи інші урядові департаменти, допоможе визначити чітку субординацію);
- утворення спеціальних робочих груп (ці групи можуть сприяти співробітництву між департаментами на різних рівнях, дозволяючи підняття і обговорення складних питань);
- розробка каналів комунікації (координація також може підтримуватись шляхом створення регулярних каналів для комунікації прогресу, обміну інформацією та документального оформлення рішень);
- документальне оформлення результатів (документальне оформлення технічних і політичних рішень та їх логічних обґрунтувань на різних рівнях і

етапах процесу сприятиме кінцевому прийняттю політичних рішень та забезпечить міцну інформаційну основу для майбутніх аналізів або юридичних викликів СТВ).

Хоча розробка СТВ залежить від відносин між урядом та зовнішніми зацікавленими особами, її також можна підтримати шляхом сприяння ефективним відносинам між зовнішніми зацікавленими особами. Підтримка СТВ зі сторони колег по роботі може значно впливати на інших зацікавлених суб'єктів. Для досягнення цього необхідно знайти зацікавлених суб'єктів, які можуть запропонувати себе в якості «лідерів» СТВ, особливо в приватному секторі. Зацікавлені особи з попереднім досвідом, наприклад, ті, що запровадили системи плати за викиди парникових газів всередині компаній або підтримали розробку СТВ в інших країнах, можуть бути в цьому аспекті досить цінними. Іншими лідерами можуть виступати науковці та впливові мислителі у громадянському суспільстві, які були активно залучені, наприклад, у процес консультацій тощо (наприклад, у Новій Зеландії).

Сприймання громадськістю проблеми торгівлі квотами забезпечує успішність СТВ. Спосіб, у який особи, які визначають вектори політики, повідомляють про СТВ, відіграє важливу роль у побудові розуміння і прийняття. Тому розподіл цільової аудиторії на категорії є важливим в індивідуалізації технічного змісту комунікацій уряду для задоволення потреб і потенціалу кожної аудиторії. Це також допоможе сформуванню ключові меседжі (повідомлення), підготувати індивідуально налаштовані повідомлення з урахуванням профілю кожної групи зацікавлених суб'єктів.

Основою для забезпечення розуміння і підтримки зі сторони різних зацікавлених суб'єктів слугують комунікативні практики. Ключовими серед яких є такі [61]:

- координація комунікацій уряду (чіткі і послідовні комунікації серед усіх департаментів уряду);

- активні реагування на запитання (особи, які формують політику торгівлі квотами, мають реагувати на запитання зацікавлених суб'єктів і вчасно надавати інформацію стосовно розробки, впровадження та функціонування СТВ);
- підготовка регулярних звітів про хід виконання (звітування перед зацікавленими особами за певний термін часу щодо проведених робіт);
- належне повідомлення інформації, чутливої до коливань ринкової кон'юнктури (спосіб подання інформації щодо змін на вуглецевому ринку).

Забезпечення поінформованості громадськості та інших зацікавлених суб'єктів для розуміння структури і функціонування СТВ, а також для створення впевненості у надійності урядової комунікації про СТВ може відбуватися шляхом залучення ЗМІ. Це допоможе охопити широке коло громадськості, тому матиме великий вплив на публічне прийняття системи та її довгострокову життєздатність.

Таким чином, із вищезазначеного зрозуміло, що важливе значення при розробці, впровадженні та функціонуванні СТВ має управління процесом залучення зацікавлених суб'єктів. Крім координації цього процесу відповідно до стратегії залучення зацікавлених суб'єктів, особи, які визначають політику, можуть зокрема розглянути свій підхід до управління ризиками, забезпечуючи прозорість результатів залучення, оцінку і аналіз [61].

Відтак, залучення зацікавлених суб'єктів може обумовити появу ризиків. Активне визначення потенційних ризиків і швидке реагування на фактичні ризики можуть забезпечити ефективність діяльності із залучення. До ризиків, якими необхідно управляти, належать [61]:

1. Процедурні ризики. Деякі зацікавлені суб'єкти (суб'єкти господарювання) можуть не виконувати законодавчо встановлених зобов'язань, що спричинить порушення в процедурних процесах і результату діяльності.
2. Політичні ризики. Офіційна діяльність із залучення може обумовити появу незадоволення серед громадськості, або ж інших зацікавлених суб'єктів, що може відобразитися в опозиційній думці та демонстраціях громадськості.
3. Ризики комунікації. Неправдива інформація може розповсюджуватись через неточні повідомлення в ЗМІ або звітах зацікавлених суб'єктів.

4. Юридичні виклики. Зацікавлені особи, думка яких повністю не врахована, можуть обрати варіант оскарження дій уряду на правовій основі. Судочинство може заблокувати або затримати впровадження СТВ. Уряду необхідно ретельно оцінити юридичний контекст, в якому він функціонує, а також будь-який потенціал оскарження в суді дій, пов'язаних із СТВ.

Важливим компонентом залучення зацікавлених суб'єктів є прозорість цього процесу. Вона допомагає забезпечити впевненість зацікавлених суб'єктів стосовно врахування їх зауважень та побажань при розробці структури СТВ. Створення платформи для обговорення не є достатньою умовою: для того, щоб залучення зацікавлених суб'єктів було надійним, особи, які визначають політику, мають чітко і прозоро документально оформлювати інформацію, отриману в результаті залучення. Уряд має забезпечити свою підзвітність перед зацікавленими особами та широкою громадськістю в частині реагування на цю інформацію.

Також, залучення зацікавлених суб'єктів вимагає проведення оцінки і аналізу, що може відповідати стандартним настановам з оцінки та аналізу діяльності уряду. Успішна практика включає отримання координаторами негайного зворотного відгуку після проведення зустрічей із зацікавленими особами, а також організацію ними опитувань серед учасників СТВ для отримання зворотного відгуку стосовно процесу залучення зацікавлених суб'єктів.

Варто зауважити, що на шляху до впровадження СТВ важливе значення має аналіз інституційних сильних і слабких місць. Відтак, усім зацікавленим особам знадобиться розуміння можливостей інституційного потенціалу для здійснення поінформованих суджень про прийнятність СТВ та ступень, за яким вони будуть залучені або зазнають впливу. Це вимагає ознайомлення з цілями СТВ, її рисами структури та потенційними впливами, оскільки від зацікавлених суб'єктів, які залучатимуться в розробку структури, прийняття рішень, впровадження та надання технічних порад, вимагатиметься глибший рівень розуміння цих процесів.

У зв'язку з вищезазначеним постає необхідність проаналізувати сильні і слабкі сторони інституційного потенціалу зацікавлених суб'єктів. Так, наприклад, департаментам уряду, залученим у розробку структури та впровадження СТВ, знадобиться інституційний потенціал для виконання нових функцій таких, як: визначення й оцінка варіантів структури СТВ; розробка законодавства, нормативно-правових актів і технічних настанов із СТВ; адміністрування ключових функцій СТВ: встановлення верхнього ліміту, розподіл, МЗВ, правозабезпечення, акредитація верифікатора, реєстрація та облік; розробка й адміністрування механізмів компенсацій, якщо це доцільно; управління фіскальними наслідками та впливами СТВ на інші політики, заходи уряду та адміністративні системи; та обговорення угод про об'єднання [20].

Суб'єктам регулювання знадобиться потенціал для виконання своїх зобов'язань у рамках СТВ у частині моніторингу, звітності, верифікації викидів та представлення одиниць. Їм також необхідно буде розробити нові навички і процеси для врахування плати за викиди парникових газів в бізнес рішення в процесі розробки загальних стратегій щодо запобігання зміні клімату та інвестицій, подання заявок на отримання безкоштовного розподілу, підтримки реєстраційного рахунку, купівлі та торгівлі одиницями викидів, управління обліковими та податковими аспектами зобов'язань у рамках СТВ та хеджування нових ризиків та невизначеностей [20].

Іншим учасникам ринку знадобиться інституційний потенціал для аналізу наслідків рішень уряду для ринку, послуг, що сприяють розробці структури, а також залучення у розробку допоміжних процесів та установ, таких як механізми скорочень, торгіві біржі та верифікація звітів про СТВ третьою стороною [61].

Після оцінки поточного інституційного потенціалу відповідних зацікавлених суб'єктів, можна визначити недоліки, які можна усунути. Програма розбудови інституційного потенціалу в рамках СТВ може бути розроблена на основі аналізу розривів.

На основі проведеного теоретичного аналізу інституційних основ регулювання квотами, можна стверджувати, що ключові елементи програми розбудови інституційного потенціалу в рамках СТВ можуть містити:

- представлення основних навчальних матеріалів з інформацією, викладеною простою мовою, про структуру СТВ, впливи і зобов'язання;
- розробку настанов і технічної документації в рамках процесу забезпечення вхідних даних і аналізу учасників для забезпечення їх розуміння і практичності;
- проведення моделювання СТВ для забезпечення досвіду, пов'язаного з торгівлею і досягненням відповідності в контрольованому оточенні, який намагається бути якомога більше реалістичним;
- проведення семінарів для обміну інформацією;
- забезпечення навчання для персоналу, який буде залучений в діяльність, пов'язану із СТВ;
- залучення дослідників для допомоги в розробці структури СТВ, індивідуально налаштованій під місцевий контекст, основується на досвіді, отриманому в інших сферах;
- заохочення навчання на основі інших систем шляхом залучення суб'єктів, які мають попередній досвід у розробці структури СТВ. Зацікавленим особам можна запропонувати навчальні поїздки та запрошення сторонніх фахівців для здійснення презентацій щодо функціонування інших СТВ. Також, інші країни або організації можуть надати допомогу в розбудові інституційного потенціалу за допомогою інформаційних ресурсів, технічного навчання та обмінів інформацією між країнами [61].

Таким чином, на основі вищезазначеного можна стверджувати, що розробка організаційно-правового механізму співробітництва СТВ також вимагає стратегічної розбудови інституційного потенціалу. Урядовцям, які приймають рішення, адміністраторам і учасникам СТВ необхідно створити спеціальний технічний досвід і адміністративний потенціал для розробки і функціонування СТВ. Оцінка і аналіз програм розбудови інституційного потенціалу можуть стати цінним зразком. Потреби в розбудові інституційного потенціалу зростають

відповідно до швидкості розробки масштабу СТВ та визначення її структури, наділення повноваженнями зацікавлених суб'єктів, функціонування, аналізу та внесення змін. Збір інформації всередині та поза рамками уряду стосовно ефективності діяльності та матеріалів з розбудови інституційного потенціалу, а також існуючі прогалини в інституційному потенціалі можуть допомогти в рамках процесу постійного покращення. У довгостроковій перспективі стандартизована діяльність з розбудови інституційного потенціалу може стати частиною повсякденного навчання нового персоналу як в урядових департаментах, що забезпечують адміністрування системи, так і в суб'єктах господарювання, що виконують обов'язки СТВ.

2.2. Нормативно-правовий механізм співробітництва держав в сфері торгівлі квотами на викиди парникових газів

Глобальна екологічна проблема зміни клімату є викликом сьогодення для усіх без винятку держав. Відповідно до наукових даних, значні темпи збільшення концентрацій парникових газів у атмосфері спостерігаються у період стрімкого економічного розвитку у світі у другій половині ХХ століття. Тому, з метою запобігання зміні клімату та адаптації до цих змін на глобальному рівні приймаються міжнародні домовленості, а на рівні окремих держав розробляється відповідне національне законодавство.

У 1985 році на конференції у Відні було прийнято Конвенцію про охорону озонового шару. Ця Конвенція закріпила за країнами-підписантами зобов'язання щодо співпраці в галузі наукових досліджень і моніторингу озону, обміну інформацією, виробництва шкідливих речовин та їх викидів [33]. Норми Конвенції мають загалом лише диспозитивний характер, адже стосуються виключно наукового співробітництва і не передбачають вчинення жодних дій на міжнародному чи національному рівні, що можуть розглядатись як реалізація положень Конвенції. Таким чином Конвенція 1985 року стосується лише

наукового співробітництва в сфері збереження озонового шару. Конвенцію можна розглядати як перший етап на шляху до створення міжнародного механізму правового регулювання торгівлі квотами на викиди парникових газів.

У 1987 році в Монреалі відкрито для підписання Протокол про речовини, що руйнують озоновий шар, в основу якого покладено заходи з регулювання виробництва та споживання озоноруйнівних речовин в межах, необхідних в комерційному та екологічному відношеннях. Нині сторонами Монреальського протоколу є 196 держав (включно з Україною), які тим самим підтвердили свої наміри вжити необхідних заходів зі збереження озонового шару шляхом припинення виробництва та використання озоноруйнівних речовин [66]. Договір був відкритий для підпису 16 вересня 1987 року і набрав чинності 1 січня 1989 року. Після чого учасники договору провели ще вісім зустрічей, на яких приймалися доповнення до договору: 1989 (Гельсінкі), 1990 (Лондон), 1991 (Найробі), 1992 (Копенгаген), 1993 (Бангкок), 1995 (Відень), 1997 (Монреаль) і 1999 (Пекін). Відтак, цим міжнародним договором покладено основу для створення захисту озонового шару шляхом припинення або обмеження низки речовин, які вважаються такими, що виснажують озон. Положення Монреальського протоколу мають імперативний характер, адже покладають на держав зобов'язання не перевищувати розрахунковий рівень викидів речовин, що можуть призвести до руйнування озонового шару Землі. Монреальський протокол є міжнародним договором, що заклав основу торгівлі квотами на викиди парникових газів, адже до моменту прийняття даного договору питання про торгівлю квотами було неактуальним та непотрібним.

У 1992 році на міжнародному рівні підписано Рамкову конвенцію ООН про зміну клімату. Метою РКЗК ООН є досягнення відповідного рівня щодо стабілізації концентрацій парникових газів в атмосфері на такому рівні, який би не допускав небезпечного антропогенного впливу на кліматичну систему (ст. 2 РКЗК ООН) [76]. Найпотужнішими міжнародними угодами в сфері охорони довкілля та зміни клімату стали Рамкова конвенція ООН зі зміни клімату та Кіотський протокол до неї. Ці міжнародні угоди охоплюють більшість держав

світу, зокрема сторонами Конвенції є 193 держави та ЄС, сторонами Кіотського протоколу – 189 держав та ЄС [76].

Зміна клімату означає таку зміну, яка прямо або непрямо зумовлена діяльністю людини, що спричиняє зміни у складі земної атмосфери і впливає на природне коливання клімату, яке спостерігається протягом порівняльних періодів часу, що зазначено у Рамковій Конвенції ООН за зміни клімату [76]. Фахівці в галузі екології, які неодноразово досліджували причини й наслідки змін клімату, аргументовано довели, що діяльність людини має настільки негативний вплив на довкілля, що це може призвести до катастрофічних наслідків для клімату Землі. Також було виявлено, що через спалювання палива, через промислову та сільськогосподарську діяльність людини збільшуються викиди антропогенних парникових газів(а саме вуглекислий газ, метан, окис азоту та ін.) в атмосферу, і це призводить до підвищення температури нашої планети, а отже, до зміни клімату планети загалом.

Як і будь-яка міжнародна угода, Рамкова конвенція має таку структуру: назва (найменування і титул) договору, преамбула, основна (центральна) частина та заключна частина. [59, с. 131]. Договір складається з 26 статей та двох додатків.

Преамбула Рамкової Конвенції ООН зі зміни клімату проголошує головною метою досягнення стабілізації концентрації парникових газів в атмосфері на такому рівні, який не допускав би небезпечного антропогенного впливу на кліматичну систему. Такий рівень має бути досягнутий у строки, необхідні для природної адаптації екосистем до зміни клімату, що дозволить не ставити під загрозу виробництво продовольства і сприятиме забезпеченню подальшого економічного розвитку на стійкій основі [76].

В основній частині Конвенції містяться відомості про умови виконання зобов'язань, органи, які забезпечують ефективне здійснення угоди, та процедурні питання щодо узгодження заходів, необхідних для досягнення поставленої мети. Водночас інструментом реалізації положень Рамкової Конвенції ООН зі зміни клімату є Кіотський протокол [76].

Заключна частина Конвенції включає в себе порядок набрання чинності, у тому числі необхідність ратифікації, прийняття, ухвалення або приєднання, надається перелік додатків. Конвенція також передбачає вихід з угоди, зміст якої полягає в тому що, сторона, яка виходить із угоди, вважається такою, що вийшла з будь-якого протоколу до Рамкової Конвенції ООН зі зміни клімату, стороною якого вона є.

Основні принципи Конвенції містять положення, згідно з яким усі дії, спрямовані на вирішення проблеми зміни клімату, мають здійснюватись «на основі рівності, відповідно до загальної, але диференційованої відповідальності і відповідно до потенціалу» [76]. Враховуючи загрозливу ситуацію щодо кліматичних змін, країни, що розвиваються, наполягають на історичній відповідальності розвинених країн, і вважають, що саме промислово розвинені країни мають взяти на себе провідну роль у здійсненні заходів для запобігання зміні клімату. Водночас, розвинені країни шукають способи розділити відповідальність з країнами, що розвиваються. Один з таких способів – застосування торговельних заходів. Одним з пояснень є те, що запобігання зміні клімату є довгостроковою стратегією зростання. Проте, здатність різних країн адаптуватись до кліматичних змін залежить від рівня соціально-економічного розвитку, тому ймовірно, що надалі зростатиме розрив між розвиненими і слаборозвиненими економіками світу.

Так, згідно з попереднім проектом рішення, на якому наполягав ЄС, розвинені країни світу до 2020 року мають скоротити обсяги викидів парникових газів на 25-40% від рівня 1990 року. Однак, проти такого рішення виступили Канада, США та Японія, які наполягали на тому, що це створить ризики сповільнення темпів економічного зростання, що особливо загрозливі на тлі несприятливої економічної кон'юнктури в цих країнах [84].

Відповідно до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату всі країни – сторони Конвенції мають низку зобов'язань. Зокрема, основні з яких полягають у:

- проведенні національної політики та здійсненні заходів щодо запобігання зміні клімату шляхом обмеження й скорочення антропогенних викидів

парникових газів, захисту та підвищення якості поглиначів і накопичувачів парникових газів;

- здійсненні заходів щодо адекватної адаптації до зміни клімату;
- щорічній розробці, публікації та наданні до секретаріату РКЗК ООН національних кадастрів антропогенних викидів і абсорбції поглиначами усіх парникових газів, що не регулюються Монреальським протоколом, використовуючи узгоджені міжнародні методології;
- підготовці відповідно до визначених вимог національних повідомлень з питань зміни клімату і надання їх до секретаріату РКЗК ООН [76].

Зобов'язання за Конвенцією включають також:

- питання передачі технологій;
- сприяння науковим дослідженням;
- проведення систематичних спостережень за кліматичною системою;
- співпрацю у сфері освіти, підготовки фахівців та просвіти населення [76].

В тексті конвенції закріплені основні принципи на основі яких повинне відбуватись співробітництво держав в боротьбі зі зміною клімату, так, до основних можна віднести: співробітництво на благо нинішніх та майбутніх поколінь (є відображенням основного принципу міжнародного права, а також цілей ООН), принцип захисту прав країн, що розвиваються та всіляке сприяння їх розвитку та інші. Зобов'язання сторін за договором є відмінними, адже потребує реалізації закріплених в ній принципів, відповідно до яких зобов'язання сторін повинні визначатись відповідно до національних і регіональних пріоритетів, цілей і умов розвитку [76]. Таким чином договір можна охарактеризувати, як такий, що враховує інтереси всіх держав світу. Відповідно до зобов'язань сторін закріплених в статті 4 сторони повинні вдаватись до дослідження та систематичного спостереження аспектів пов'язаних зі зміною клімату, а також на національному рівні в повному обсязі реалізовувати положення конвенції. Задля контролю над виконанням положень Конвенції, а також результати співробітництва держав в цій сфері передбачено щорічне скликання Конференції сторін. Саме діяльність Конференції Сторін слугує індикатором ефективності

реалізації положень Конвенції, а також дотримання державами-учасницями їх зобов'язань. Задля ефективності контролю за виконанням положень Конвенції в тексті договору передбачені всі похідні аспекти роботи Конференції Сторін.

Так, як конвенція не може втілити в собі всі аспекти пов'язані зі зміною клімату, а стосується лише частини зобов'язань з викидів парникових газів. Ще на момент розробки проекту Конвенції сторони усвідомлювали можливість розширення обсягів співробітництва держав, в результаті чого до тексту договору була додана стаття, яка передбачає можливість доповнення положень Конвенції шляхом прийняття додаткових протоколів у вигляді окремих міжнародних договорів.

У 1997 році підписано Кіотський протокол до РКЗК ООН, який є міжнародним договором, в якому визначені кількісні зобов'язання окремих держав з обмеження викидів парникових газів на перший період 2008-2012 років та на другий період зобов'язань Кіотського протоколу 2013-2020 років (Дохійська поправка). Кількісні зобов'язання держав зі скорочення викидів парникових газів, відповідно до Кіотського протоколу, мають лише певні розвинені країни та країни з перехідною економікою (включені до Додатку І). Жодні зобов'язання зі скорочення викидів парникових газів у Кіотському протоколі не передбачались для країн, що розвиваються.

Як зазначалося, невід'ємною частиною Рамкової Конвенції ООН зі зміни клімату є Кіотський протокол, який містить такі положення щодо:

- 1) установлення кількісних зобов'язань по скороченню викидів парникових газів;
- 2) прийняття механізмів контролю виконання зобов'язань по зменшенню викидів; Так, стаття 3 Кіотського протоколу встановлює конкретні кількісні зобов'язання для кожної з його сторін у період дії зобов'язання з 2008 по 2012 роки. Важливою умовою виконання зобов'язання є збір та надання інформації щодо парникових газів органам, які визначені Рамковою Конвенцією ООН зі зміни клімату;

3) запровадження «гнучких механізмів», застосування яких посприяє виконанню сторонами своїх кількісних зобов'язань щодо скорочення викидів парникових газів, оскільки дохід, отриманий від цих механізмів, дасть змогу проінвестувати проекти, які спрямовані кожною зі сторін на скорочення викидів парникових газів в атмосферу.

Так, Кіотським протоколом було визначено кількісні зобов'язання щодо обмеження й скорочення викидів парникових газів, що є інструментом реалізації РКЗК ООН та передбачає можливість використання сторонами економічних механізмів виконання зобов'язань щодо викидів парникових газів, так званих гнучких механізмів Кіотського протоколу:

1. Проекти спільного впровадження (від англ. – Joint Implementation) – відповідно до ст. 6 Кіотського протоколу, згідно з якою будь-яка сторона, що має кількісні зобов'язання зі скорочення або обмеження викидів, може передавати будь-якій іншій такій стороні чи купувати в неї одиниці скорочення викидів, отримані в результаті проектів, спрямованих на скорочення антропогенних викидів парникових газів або збільшення абсорбції поглиначами у будь-якому секторі економіки [53]. Таким чином, цей механізм дозволяє країнам, визначеним Рамковою Конвенцією ООН зі зміни клімату, здійснювати проекти спільного впровадження щодо зменшення викидів парникових газів або збільшення поглиначів парникових газів в інших країнах. Схему реалізації механізму можна представити таким чином: країна, що має кількісні зобов'язання за Кіотським протоколом, здійснює часткове фінансування реалізації проекту, що скорочує викиди парникових газів, в іншій країні, де питома вартість цього скорочення нижча. У результаті, отримані від реалізації проекту так звані «одиниці скорочених викидів» повністю або частково передаються стороні, що інвестує в залік її державних зобов'язань, а країна-одержувач набуває нових технологій і фінансової підтримки проекту, який бере участь у спільному здійсненні. Так, наприклад, з 2004 року в Україні зареєстровано понад 200 проектів спільного впровадження, переважна частина яких здійснюється в сфері енергоефективності внаслідок модернізації, переоснащення і впровадження нових технологій [84];

2. Механізм чистого розвитку (від англ. – Clean Development Mechanism) – відповідно до ст. 12 Кіотського протоколу, згідно з якою сторони, які мають встановлені кількісні зобов'язання зі скорочення або обмеження викидів, можуть реалізовувати проекти, спрямовані на скорочення викидів чи збільшення поглинання парникових газів та сприяння сталому розвитку в країнах, що не мають кількісних зобов'язань зі скорочення або обмеження викидів [53]. За цим механізмом сторони Конвенції здійснюють свої інвестиції в проекти скорочення викидів парникових газів, а також запобігання облісіння нових земель або лісовідновлення на старих вирубках в країнах, що розвиваються, отримуючи при цьому одиниці вуглецю за досягнуте скорочення викидів парникових газів або їх поглинання. Результатом цих проектів є: по-перше, вклад в сталий розвиток приймаючої сторони; по-друге, отримання дозволів на викиди, так звані «одиниці сертифікованого скорочення викидів парникових газів», які можуть бути використані стороною Конвенції для виконання своїх зобов'язань щодо скорочення викидів парникових газів [76];

3. Торгівля квотами на викиди парникових газів (від англ. – Emission Trading) – відповідно до ст. 17 Кіотського протоколу, згідно з якою сторони, які мають встановлені кількісні зобов'язання зі скорочення або обмеження викидів, можуть брати участь у торгівлі квотами на викиди парникових газів для цілей виконання своїх зобов'язань. При цьому, будь-яка така торгівля доповнює внутрішні дії для цілей виконання визначених кількісних зобов'язань [53]. Торгівля квотами (дозволами) на викиди парникових газів передбачає передачу квот, які сторона отримує в своє розпорядження на основі розрахунків відносно базового 1990 року і які вимірюються у вигляді «надлишкових одиниць встановленої кількості» (далі – ОВК), від однієї країни до іншої в обмін на фінансування чи інші економічні вигоди. Право на продаж ОВК належить державам, що є сторонами Конвенції. Наприклад, Україна є стороною як Рамкової Конвенції ООН зі зміни клімату, ратифікувавши її 9 жовтня 1996 року, так і Кіотського протоколу шляхом ратифікації його 4 лютого 2004 року. У 1997 році в процесі важкого узгодження положень Кіотського протоколу були визначені

«м'які» кількісні зобов'язання для держав з перехідною економікою, до яких входить і Україна, протягом періоду дії зобов'язань з 2008-2012 роки. Це дозволило Україні та країнам з перехідною економікою отримати значний надлишок квот на викиди парникових газів, які утворилися внаслідок падіння економіки в 1990-х роках, і які можуть бути спрямовані на модернізацію економіки шляхом застосування «гнучких механізмів», таких як спільне впровадження та торгівля квотами на викиди парникових газів.

Таким чином, торгівля квотами дозволяє двом державам – сторонам Кіотського протоколу, обмінюватись частиною своїх зобов'язань щодо викидів, тобто перерозподіляти між собою дозволений їм на визначений термін обсяг викидів парникових газів. Основними покупцями квот на викиди парникових газів є Японія, Іспанія, Австрія, Німеччина, Канада та Світовий Банк, а продавцями – Росія, Україна та країни Східної Європи. Потенційні обсяги торгівлі квотами України в 2010 р. становили 250 млн. одиниць, у 2011 р. – 400 млн. од., у 2012 р. – 500 млн. од. Слід зазначити, що за оцінками ринок має надлишкову кількість квот для продажу (близько 11,7 млрд.) у порівнянні з потребами покупців (близько 2,7 млрд.) на період до 2012 року [76].

Варто зауважити, що «механізми гнучкості» були розроблені на 7-й Конференції сторін РКЗК ООН, що відбулася наприкінці 2001 року в Марракеші (Марокко). Окрім цього, було прийнято пакет правил, які визначають правочинність певної Сторони брати участь у цих механізмах. Однак, ці механізми затвердили лише на першій Нараді сторін Кіотського протоколу наприкінці 2005 року. Також на цій зустрічі було затверджено порядок визначення режиму виконання зобов'язань, яким передбачено відповідальність держав у разі невиконання кількісних завдань зі скорочення викидів; процедура звітності; процедура інвентаризації.

Так, основними принципами Кіотського протоколу стала економічна та енергетична ефективність, екологічна цілісність і сприяння стійкому розвитку. Протокол ратифіковано 199 державами світу (сукупно відповідальними за понад 66% загальносвітових викидів). Згідно Додатку В Кіотського протоколу до РКЗК

ООН про зміну клімату, яким визначені кількісні зобов'язання щодо обмеження та скорочення викидів, 39 промислово розвинених країн світу та країн, які здійснюють процес переходу до ринкової економіки зобов'язались скоротити до 2012 року викиди шкідливих газів у атмосферу на 5,2% у порівнянні з показниками 1990 року [53]. Сфера дії угоди поширюється на 6 парникових газів, визначених за даними МГЕЗК, серед яких: діоксид вуглецю, метан, закис азоту, гідрофторвуглеводні, перфторвуглеводні, гексафторид сірки.

Перший період реалізації положень протоколу розпочався 1 січня 2008 року та продовжився до 31 грудня 2012 року після чого на зміну йому запропонована нова угода, основні положення якої були прийняті в грудні 2009 року на Міжнародній конференції ООН у м. Копенгагені (Данія). У грудні 2012 року – завершальному році дії Кіотського протоколу – Сторони РКЗК ООН погодились з необхідністю прийняття у 2015 році глобальної угоди про зміну клімату на період до 2020 року, розширенням її сфери дії через прийняття зобов'язань щодо протидії зміні клімату максимальною кількістю країн. Водночас, було прийнято Дохійську поправку, основними положеннями якої подовжувався термін дії Кіотського протоколу на другий період зобов'язань (2013-2020 рр.).

Секретаріатом Рамкової Конвенції ООН про зміну клімату офіційно у 2015 році представлено доповідь щодо підсумків першого періоду дії Кіотського протоколу. Низка країн, що підписали договір, виконали та навіть перевиконали свої зобов'язання. Наприклад, країни Євросоюзу домоглися скорочення викидів за період 2008-2012 роки до рівня 1990 року більш ніж на 11%.

Основним механізмом реалізації Кіотського протоколу мав стати механізм торгівлі квотами. Зобов'язання серед держав розподілилися не порівну. Країни, що розвиваються не взяли на себе взагалі ніяких зобов'язань, у т.ч. Індія та Китай, обсяги викидів економіки яких збільшувались найвищими темпами. Найбільші зобов'язання на себе взяли європейські країни, які поряд з Японією були основними ініціаторами Кіотської угоди, близько 8%. США взяли на себе зобов'язання скоротити викиди на 7%, проте не ратифікували документ. Японія та Канада зобов'язалися скоротити викиди на 6%, проте Канада вийшла з угоди

незадовго до закінчення першого періоду дії протоколу після проведення економічної оцінки наслідків виконання зобов'язань, тим самим поставивши свої економічні інтереси вище міжнародних природоохоронних зобов'язань. В Японії замість зниження викиди зросли майже на 18%, до того ж від участі в другому етапі Кіотського протоколу країна відмовилася. В Австралії також не виконано прийняті зобов'язання – при заявленому зниженні на 8% обсяги викидів зросли майже в 1,5 рази. У результаті зусиль країн, що виконали та перевиконали свої зобов'язання за Кіотським протоколом або навіть тих, які перевиконали їх (15 держав ЄС, Росія, Україна тощо), виявилось недостатньо для досягнення заявлених в Угоді цілей. У результаті загальносвітові викиди за цей період зросли майже в 1,5 рази.

Варто зазначити, що реалізація цілей, визначених Кіотським протоколом, за експертною оцінкою, була з самого початку малоімовірною через ухилення від участі в реалізації протоколу двох найбільших за обсягами викидів парникових газів у світі держав – Китаю та США. За даними Програми ООН з навколишнього середовища (від англ. – United Nations Environment Programme, UNEP), оприлюдненими у доповіді «Emission Gap Report», напередодні 22 Конференції Сторін Рамкової конвенції ООН зі Зміни клімату, обсяги світових викидів парникових газів продовжують зростати і на кінець 2015 року перевищили 36 млрд. т. діоксиду вуглецю.

Після складних раундів міжнародних переговорів щодо розроблення міжнародної домовленості, яка замінить Кіотський протокол, на 21-й конференції ООН з питань зміни клімату, що відбувалась в Парижі у грудні 2015 року, був узгоджений текст Паризької угоди [68], яка набере чинності після 2020 року (після закінчення зобов'язального періоду Кіотського протоколу).

Зауважимо, що окрім РКЗК ООН та Кіотського протоколу проблема запобігання зміні клімату регулювалася низкою міжнародних протоколів.

Паризьку угоду підписали 55 країн, викиди парникових газів яких не перевищують 55% загальносвітових викидів. Угода була відкритою до підписання та ратифікації з 22 квітня 2016 року до 21 квітня 2017 року.

Паризька угода є новим всеосяжним договором, за яким розвинуті країни та країни, які розвиваються, впроваджуватимуть заходи, спрямовані на боротьбу зі зміною клімату. Паризька угода закладає спільний курс до глобальної декарбонізації економіки до кінця століття, а саме:

- установлює довгострокову мету щодо досягнення балансу між антропогенними викидами та природними поглиначами парникових газів;
- зобов'язує країни прийняти національні плани щодо зниження викидів парникових газів в атмосферу та переглядати їх у сторону посилення кожні п'ять років;
- установлює єдину та прозору систему для всіх країн щодо моніторингу, звітності та перевірки заходів із боротьби та адаптації до зміни клімату;
- пропонує урядам усіх країн докладати максимальних зусиль щодо утримання приросту глобальної середньої температури.

Відповідно до Паризької угоди державами узгоджено питання щодо необхідності утримання зростання середньої глобальної температури на рівні нижче 2°C (бажано 1,5°C), збільшення здатності адаптації до негативного впливу зміни клімату, гармонізації фінансових потоків для розв'язання глобальних проблем зі зміни клімату тощо. Крім того, країни намагатимуться досягти «світового піку викидів парникових газів якомога швидше» [68]. Однією з вимог Паризької угоди є розробка та практична реалізація стратегії низьковуглецевого розвитку до 2050 року. Важливо зазначити, що відповідно до Паризької угоди, кожна держава визначає для себе обсяги скорочення викидів (очікуваний національно визначений внесок (далі – ОНВВ) щодо скорочення викидів парникових газів) і подає інформацію про відповідні зобов'язання в секретаріат РКЗК ООН та зобов'язується виконувати добровільно визначені для себе зобов'язання. Національно визначені внески (далі – НВВ) держав переглядаються кожні 5 років. Кожні наступні ОНВВ мають бути більш амбітними у порівнянні з попереднім періодом.

Паризька угода визнає роль ринків торгівлі викидами двоокису вуглецю у рамках її положень про передачу результатів запобігання зміни клімату серед

Сторін. Стаття 6.1 визначає, що Сторони Угоди можуть добровільно передавати результати запобігання зміні клімату для досягнення своїх внесків, що визначаються на національному рівні з метою «підвищення амбітності їх дій і заохочення сталого розвитку і збереження навколишнього середовища». Зокрема, такі «спільні підходи» можуть включати [68]:

1. Передачу «результатів запобігання зміні клімату, які передаються на міжнародному рівні», відповідно до Статей 6.2 та 6.3, що є результатом заходів всередині країн із запобігання зміні клімату.

2. Перенесення на інший період результатів, досягнутих у рамках механізму, який функціонує відповідно до повноважень Конференції Сторін, та який за Статтею 6.4 «сприяє зменшенню обсягів викидів парникових газів і підтримує сталий розвиток». Цей новий механізм (так званий «механізм сталого розвитку») має «забезпечувати загальне скорочення обсягів викидів у всьому світі», а частка надходжень від цього механізму буде використовуватись для допомоги країнам, що розвиваються, в адаптації до впливів зміни клімату.

Для двох типів підходів визначаються чіткі положення з метою уникнення «подвійного обліку», що є основоположною вимогою щодо забезпечення цілісності навколишнього середовища та ринків викидів двоокису вуглецю. В Угоді також підкреслюється роль, яку відіграють тропічні ліси в стабілізації клімату (Стаття 5), які таким чином ймовірно допоможуть досягти скорочення обсягів викидів унаслідок вирубки і виродження лісів, уключаючи потенційно за допомогою ринкових підходів [68]. Згідно з рішенням, що супроводжує Угоду, чітко визнається «важлива роль стимулювання діяльності зі скорочення викидів, уключаючи використання таких інструментів, як відповідна внутрішня політика і встановлення цін на вуглець» (абзац 137) [68]. Також Сторони погодились розробити настанови для забезпечення уникнення подвійного обліку (абзац 37), а також правила, умови і процедури для механізму сталого розвитку (абзаци 38-39) [68]. Водночас, країни ймовірно продовжать роботу над внутрішньою торгівлею викидами, тим самим створюючи знання, стандарти і практичний досвід, який

буде надзвичайно важливим для розвитку настанов за РКЗК ООН. Це в свою чергу сприяє майбутньому приєднанню і міжнародній торгівлі.

Недоліком Паризької угоди є те, що вона не передбачає будь-якої форми відповідальності за порушення зобов'язань, і в міжнародно-правовому сенсі скорочення емісії взагалі не є обов'язковим. У зв'язку з цим досягнуті домовленості мають досить декларативний характер (консенсус про необхідність поступово залишати екологічно найбрудніші викопні види палива). Проте, як зазначалося вище, за результатами Конференції Сторони Угоди зобов'язані оприлюднювати свої внески. Так, статтею 4 Паризької угоди передбачено, що кожна країна має готувати та повідомляти національно визначені внески, що передбачені ОНВВ. Такі національно визначені внески мають визначати цілі країни зі скорочення викидів парникових газів та мають оновлюватися кожні п'ять років. Кожен наступний національно визначений внесок має бути більш значимим порівняно з поточним та демонструвати найбільш можливі амбіції країни, «відображаючи її спільну, але диференційовану відповідальність, а також відповідні можливості у світлі різних національних обставин» [68].

Для досягнення мети Паризької угоди учасники зобов'язуються: до 2020 року розробити національні стратегії переходу на «зелені» та низьковуглецеві технології; щорічно виділяти в Зелений кліматичний фонд (від англ. – Green Climate Fund, GCF) 100 млрд. дол. для допомоги малорозвиненим і найбільш уразливим країнам. Після 2025 року ця сума має бути переглянута в сторону збільшення «з урахуванням потреб і пріоритетів країн, що розвиваються». Кошти до Зеленого кліматичного фонду надходять в основному з розвинених країн. Зокрема, США на потреби фонду в березні 2015 року вже здійснено перший внесок у розмірі 500 млн. доларів. Відповідні внески надають фінансові партнери з приватного бізнесу. Фінансові ресурси також надходять від продажу «зелених» облігацій. Некомерційні організації також можуть виступати донорами.

На відміну від Кіотського протоколу, яким було встановлено перелік цілей щодо обмеження обсягів викидів парникових газів лише для розвинених країн та деяких країн з перехідною економікою, Паризька угода поширює зобов'язання з

обмеження викидів на широку групу країн, що розвиваються. Таке поширення сфери дії стало можливим внаслідок зміни базового підходу «згори-донизу» (Киотський протокол) на підхід «знизу-вгору», згідно з яким глобальні міжнародні зобов'язання формуються на основі сукупності національних цілей, поданих усіма сторонами Паризької угоди у вигляді ОНВВ. У рамках зазначеного механізму кожна сторона Паризької угоди, включно з країнами, що розвиваються, самостійно визначає на національному рівні та подає в Секретаріат РКЗК ООН індивідуальний набір цілей у сфері протидії зміні клімату, фіксуючи їх в якості своїх міжнародних зобов'язань. Такими цілями можуть бути: абсолютні обмеження на викиди країною парникових газів – так звані абсолютні цілі (105 Сторін РКЗК ООН подали в Секретаріат ОНВВ з визначеними абсолютними цілями); комбінація цілей щодо скорочення викидів парникових газів та цілей щодо заліснення, розвитку поновлюваних джерел енергії або підвищення енергоефективності (20 Сторін РКЗК ООН); цілі щодо збільшення частки поновлюваних джерел у сукупній генерації енергії до 100% (дві Сторони РКЗК ООН) тощо.

Статтею 14 Паризької угоди передбачено періодичне підведення підсумків для оцінки колективного прогресу у досягненні мети та довгострокових цілей угоди, що слугуватиме інформаційним підґрунтям для Сторін при оновленні та посиленні визначених на національному рівні внесків країн відповідно до положень Паризької угоди.

Перше глобальне підведення підсумків має відбутися у 2023 році, далі – кожні п'ять років. У 2018 році країни проведуть консультації (2018 Facilitative Dialog) для оцінки достатності очікуваних колективних зусиль для досягнення загальної мети з обмеження зростання температури на планеті та отримання належної інформації для формування оновлених більш амбітних національно визначених внесків. Важливим внеском для глобального підведення підсумків будуть звіти нового циклу досліджень та спеціальний звіт щодо сценаріїв скорочення викидів парникових газів для обмеження зростання температури не більш ніж на 1,5°C у порівнянні з доіндустріальними рівнями.

Отже, враховуючи проведений аналіз міжнародно-правових документів щодо запобігання зміні клімату, визначено, що основні ініціативи, які пропонуються міжнародною спільнотою у сфері боротьби зі зміною клімату, спрямовані на створення ефективного міжнародно-правового регулювання співробітництва у сфері запобігання зміні клімату. Застосування такої форми міжнародної угоди, як рамкові угоди, забезпечує ефективне співробітництво між сторонами у вирішенні проблеми зміні клімату. Рамкова конвенція ООН зі зміни клімату має свою структуру, в якій визначаються основи правової діяльності її сторін, і, водночас, її реалізація покладена на механізми Кіотського протоколу, прийняття якого не змінює положень самої Рамкової угоди. Залежно від рівня розвитку держави-учасниці Конвенції, Кіотським протоколом передбачено застосування таких механізмів, а саме: спільне впровадження, механізм чистого розвитку та торгівля квотами на викиди парникових газів. На сьогодні торгівля квотами на викиди парникових газів є одним із дієвих способів інвестування країною у заходи боротьби зі зміною клімату. Окрім цього, враховуючи закінчення дії Кіотського протоколу, після 2020 року наберуть чинності положення, розроблені в Паризькій угоді. Таким чином, у зв'язку з постійним розвитком наукових знань і технологічного прогресу у сфері зміни клімату, протоколи рамкових угод дають змогу зафіксувати зміни, які необхідно впровадити, і таким чином забезпечується відносна гнучкість у правовому регулюванні, а прийняття таких змін сприяє ефективнішому виконанню положень зазначених міжнародно-правових актів, які відповідають визначеним цілям.

РОЗДІЛ 3

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТОРГІВЛІ КВОТАМИ НА ВИКИДИ ПАРНИКОВИХ ГАЗІВ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

3.1. Правове регулювання торгівлі квотами на регіональному рівні

На сучасному етапі розвитку екологічного права в Європейському Союзі приділяється значна увага питанню вирішення проблеми зміни клімату. ЄС вважається лідером у сфері запровадження нових механізмів й інструментів для досягнення цілей політики щодо запобігання зміни клімату і скорочення викидів парникових газів. Тому досвід ЄС є надзвичайно актуальним для світової спільноти, в тому числі й для України.

Європейська система торгівлі викидами (далі – ЄСТВ, від англ. – European Union Emissions Trading System or Scheme for greenhouse gas emission allowance trading within the Community) є першою та найбільшою у світі системою, яка на сьогодні є дієвим механізмом обмеження торгівлі квотами на викиди парникових газів. Система має на меті допомогти ЄС досягти як своїх найближчих, так і більш довгострокових цілей скорочення викидів парникових газів шляхом «сприяння скороченню викидів з мінімальними затратами та в економічно ефективному порядку» [8]. Тому при розгляді реалізації міжнародної торгівлі квотами на викиди парникових газів на регіональному рівні необхідно брати досвід саме Європейського Союзу, як єдиного регіонального регулювання торгівлі квотами.

Основними рисами ЄСТВ є визначення обсягу викидів (максимального рівня) та внутрішня торгівля квотами на викиди між державами-членами ЄС. Верхня межа гарантує, що сумарні викиди не будуть перевищувати заздалегідь визначеного рівня, і не підніматимуться вище, у період, протягом якого застосовується обмеження. Закриті підприємства повинні підпадати під квоти на кожен тону еквіваленту двоокису вуглецю (CO₂), що викидається в атмосферу протягом року.

Квота на викиди в ЄС виділяються безкоштовно або продаються на аукціоні. Торгова система пропонує гнучкість для підприємств, які охоплюються цією схемою, оскільки вони можуть приймати рішення щодо вжиття заходів або покупки квот на викиди в ЄС в залежності від ціни на такі квоти. ЄСТВ діє таким чином, що підприємства, які задля надання дешевшої продукції здійснюють забруднення атмосфери, повинні вживати заходів з купівлі відповідних квот. Виробники, які мають високі витрати на скорочення видів, можуть купити квоти ЄС дешевше або власними діями скорочувати їх (не перевищувати межі викидів).

Для точного відстеження торгівлі квотами на викиди, учасники ЄСТВ відкривають рахунок у реєстрі Союзу. Кожен, хто має обліковий запис, може купувати або продавати квоти на викиди, незалежно від того, чи вони охоплюються ЄС чи ні. Торгівля не вимагає брокерів і може бути безпосередньо здійснена покупцями та продавцями через організовані біржі або через посередників [15].

Витоки ЄСТВ можна простежити з 1992 року, коли 180 держав погодились уникнути небезпечного рівня антропогенного впливу на глобальне потепління та підписали Рамкову конвенцію ООН про зміну клімату. Механізмом визначення дій, які слід вжити в рамках цих глобальних спільних зусиль став Кіотський протокол. Саме Кіотський протокол запровадив два принципи, на основі яких було створено ЄСТВ:

- протокол визначив абсолютні кількісні показники викидів для промислово розвинених країн;
- в протоколі передбачений набір так званих гнучких механізмів, що дозволяють забезпечити можливість обміну одиниць викидів між країнами як міжнародної системи торгівлі викидами.

Таким чином ЄСТВ є регіональним втіленням міжнародної системи торгівлі викидами. Без укладання відповідного договору на міжнародному рівні не можливо стверджувати, що Європейське Співтовариство створило б відповідну регіональну систему торгівлі квотами на викиди. Адже, ЄСТВ є втіленням

зобов'язань Співтовариства відповідно до Рамкової конвенції про зміну клімату та Кіотського протоколу.

На момент укладання Рамкової конвенції держави-члени ЄС (до складу ЄС належали 15 держав-членів) погодилися спільно діяти згідно з Протоколом та скоротити викиди парникових газів на 8% за рівнем 1990 року в період з 2008 по 2012 рік. Проте в той час на рівні наднаціонального утворення не існувало політичних інструментів для досягнення цього скорочення. Внутрішні дебати щодо планів запровадження податку на вугільну або електроенергію не виявилися успішними. Деякі держави просували національну політику скорочення викидів (наприклад, підтримку використання відновлюваної енергії), однак інші чекали на спільну та узгоджену політику та заходи, що б діяли для всіх держав-членів однаково. Тому саме Європейська Комісія, як вищий орган виконавчої влади, розпочала розробку пропозицій щодо створення системи торгівлі викидами в ЄС для боротьби з викидами від ключових галузей економіки (особливо енергетики та промисловості). В результаті цих обговорень було запроваджено ЄСТВ як одну з ключових заходів політики для досягнення цілей Кіотського протоколу. В даний час ЄСТВ охоплює 28 держав-членів, а з 2008 року - сусідні держави Ісландію, Ліхтенштейн та Норвегію, а отже 31 європейську державу [15].

Запровадження та дія європейської системи торгівлі викидами організована в 4 торговельних періоди (або етапи):

- 1) 2005-2007 роки;
- 2) 2008-2012 роки;
- 3) 2013-2020 роки – сучасний етап;
- 4) 2021-2028 роки.

Перший період тривав з 2005 по 2007 роки. Європейський парламент ухвалив закон про створення Європейської системи торгівлі викидами в жовтні 2003 року на основі якого повинна бути реалізована ЄСТВ на першому та другому етапів. Нормативно-правовим актом з реалізації ЄСТВ стала Директива Європейського Союзу щодо торгівлі викидами 2003/87/ЄС та Директива 2004/101/ЄС про внесення змін до Директиви 2003/87 / ЄС, що встановлює схему

торгівлі викидами парникових газів у Співтоваристві щодо механізмів проекту Кіотського протоколу. Самі ці два акти стали основними з заснування в межах ЄС системи торгівлі квотами на викиди парникових газів. Перший етап ЄСТВ був пілотним етапом перевірки системи. Держави-члени мали змогу визначати, скільки квот на викиди виділяти в цілому, а також на кожне виробництво (підприємство) на своїй території шляхом підготовки національних планів розподілу. Майже всі квоти були виділені безкоштовно та були засновані на історичних емісіях, що називають «grandfathering», тобто таких, що були отримані «в спадок». Таким чином держави-члени хотіли захистити свої підприємства, які були засновані за довго до прийняття системи та виробництво, яких не підлягає значної модернізації задля зменшення кількості викидів в атмосферу. На цьому етапі викиди CO₂ здійснювались загалом від установок для виробництва електроенергії та тепла та в енергоємних промислових секторах, таких як залізо, сталь, цемент та нафтопереробка та ін. Розмір штрафу за недотримання підприємствами обсягу викидів становило 40 євро за тону CO₂.

На цьому початковому етапі вдалося встановити ціну для квот на викиди, вільну торгівлю по всій території ЄС та інфраструктуру для моніторингу, звітування та перевірки фактичних викидів від покритих установок. Приблизно 200 мільйонів тонн CO₂ або 3% загальних підтверджених викидів було скорочено завдяки системи на торгівлю квотами при номінальних транзакційних витратах. Проте після першого року експлуатації, коли дані реального світового викиду почали публікуватись вперше, стало очевидно, що занадто багато квот на викиди були виділені підприємствам, що призвело до надмірної пропозиції квот та подальшого падіння їх цін, в кінці кінців до нуля наприкінці періоду [18]. Таким чином бажання держав заробити на всіх підприємствах, що здійснюють викиди в атмосферу призвело до надмірної кількості квот та відсутності попиту на них. Досвід першого етапу дозволяє зробити висновок, що надмірна кількість квот нівелює їх значення. Таким чином держави повинні виділяти таку кількість квот, аби виробництвам довелось конкурувати за них аби не платити штрафів.

Другий етап ЄСТВ повністю збігається з першим періодом дій зобов'язань за Кіотським протоколом. Тому в рамках ЄС було запроваджено більш жорстку емісію, шляхом зменшення загального обсягу квот на 6,5% порівняно з 2005 роком. На цьому етапі Ісландія, Норвегія та Ліхтенштейн приєдналися до системи ЄС і до сфери застосування ЄСТВ було внесено поправку, щоб включати в себе закису азоту з виробництва азотної кислоти з кількох держав-членів. Крім того, з 1 січня 2012 року схема також включала польоти в межах держав ЄС. До 10% надбавок можуть бути продані державами-членами на аукціоні замість безкоштовних виплат. Штраф за недотримання підприємствами обсягу викидів збільшився до 100 євро за тону CO_2 . Підприємствам дозволили використовувати кредити за Механізмом чистого розвитку та Спільним впровадженням, передбаченими Кіотським протоколом, загальним обсягом до 1,4 млрд. тонн еквівалентних CO_2 -еквіваленту на ринку (за винятком тих, що належать до ядерних об'єктів, сільської та лісогосподарської діяльності)[30]. Цей крок мав на меті запропонувати підприємствам економічно ефективні способи пом'якшення наслідків, і це зробило ЄСТВ основним рушієм міжнародного ринку вуглецю. Тим не менше, додаткові кредити та економічна криза 2008 року, які зменшили викиди від компаній ЄС, призвели до значного надлишку квот, що спричинило падіння ціни від 30 євро до менш ніж 7 євро.

Другий етап можна охарактеризувати як посилення контролю з боку Союзу на викидами парникових газів, шляхом скорочення обсягу квот на збільшення розміру штрафів (як санкцій) за перевищення дозволеного обсягу викидів. Однак, економічна криза послугувала фактором, який нівелював ЄСТВ, тим самим поставивши під сумнів її ефективність.

Третій етап почався з перегляду вже чинної ЄСТВ. Причини для модифікацій вже чинної системи було декілька:

- падіння квот під час другого етапу значно підірвало надійність ЄСТВ;
- ЄСТВ не спричинив суттєвих перетворень або руху до відновлювальних галузей промисловості або низько вуглецевих технологій, як і очікувалося;

- ЄСТВ не стала не настільки економічно вигідною, як це спочатку очікувалося;
- існуюча на той момент ЄСТВ не являла собою надійний механізм, адже більшості підприємств вдалось вдатися до шахрайства та махінацій задля уникнення штрафів за недотримання підприємствами обсягу викидів.

Для усунення всіх цих слабких сторін системи, зміни, введені на даному етапі, зокрема включають перегляд обсягу викидів, який рівномірно застосовується в ЄС, для більш ефективного досягнення цільового скорочення викидів парникових газів. Верхня межа зменшується на 1,74% на рік (і так кожного наступного року), щоб скоротити викиди в 2020 році на 21% в порівнянні з 2005 роком [14].

Основний метод розподілу був замінений застосуванням аукціонів як принципу розподілу квот. Проте деякі квоти залишаються безкоштовними відповідно до основних вимог етапу. У 2013 році дозволи (квоти) на понад 40% усіх підтверджених викидів було продано саме на аукціоні. Аукціонні майданчики доступні для будь-якої країни, яка бере участь у ЄС, проте аукціони проходять виключно на національному рівні. Процес проведення аукціону контролюється Регламентом аукціону ЄС щодо торгів на аукціоні, щоб забезпечити, щоб вони проводились відкрито, прозоро, гармонізовано та недискримінаційно [80]. Внесення змін Директивою 2004/101/ЄС до Директиви 2003/87/ЄС щодо торгівлі викидами розміщує в тексті документу критерії, яким мають відповідати аукціони, а саме: передбачуваність, економічність та справедливий доступ до аукціонів, а також одночасний доступ до відповідної інформації для всіх операторів.

На даному етапі безкоштовний розподіл квот застосовується для промислових установок, окрім тих виробництв, що займаються електроенергією на цьому етапі. Третій етап визначає кількість вільних квот на основі виводу (або вводу) установки, що здійснює викиди парникових газів. Для кожного продукту, наприклад, для сталі, цементу або вапна, є власні межі. Установки отримали 80% тих квот, які вони отримали б у рамках розподілу на даному етапі. Цей рівень

буде зменшуватися щороку до 30% в 2020 році. Промисловість, що перебуває під ризиком витоків вуглецю, отримує 100% розподілу квот протягом усього торгового періоду.

Основним викликом на третьому торговому періоді є великий надлишок обсягу квот, переведених з другого на третій торговий період, що призводить до того, що ціна квот становить лише 3-7 євро. Тому ЄС вирішив відкласти розпродаж 900 мільйонів квот до кінця торговельного періоду (так звана зворотне завантаження, яке було прийняте лише після розтягнутого та суперечливого політичного процесу). Крім того, Європейська комісія запропонувала стабільність на ринку шляхом резервування квот (не відпускання квот на продаж) для реалізації їх в наступному торговому періоді, який повинен збалансувати попит та пропозицію шляхом коригування обсягів аукціону.

Таким чином навіть на третьому етапі спостерігається надмірна пропозиція квот на викиди. Однак, навіть при такій реалізації ЄСТВ простежується зменшення викидів парникових газів в атмосферу, що свідчить про ефективність системи, адже основна ціль зі зменшення викидів в атмосферу поступово реалізується.

Нинішня система торгівлі квоти на викиди парникових газів в ЄС можна охарактеризувати такими складовими:

- резерв стійкості ринку;
- коефіцієнт викидів;
- аукціонування квот;
- використання міжнародних кредитів (за Кіотським протоколом);
- безкоштовний розподіл квот;
- наявність єдиного реєстру ЄС для торгівлі квотами на викиди.

Саме одночасне поєднання всіх цих елементів дозволяє створити ефективну систему квотування на викиди парникових газів.

Резерв стійкості ринку є ініціативою Європейської комісії, яка полягає в тому, що «закупорити» частину квот для продажу до наступного етапу ЄСТВ. Основною причиною до таких дій є надмірна кількість випущених щорічних квот,

що фактично знецінює їх вартість. Для ефективного ринку торгівлі квотами попит повинен перевищувати пропозицію. Резерв стійкості ринку відбувається шляхом зменшення поступового зменшення обсягу аукціону. Основним джерелом для регулювання резерву стійкості ринку є Регламент Комісії № 176/2014 від 25 лютого 2014 р. «Про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 1031/2010, зокрема щодо визначення обсягів викидів парникових газів на аукціоні на 2013-2020 років» [80]. На сьогоднішній день резерв стійкості ринку відбувається в короткостроковій перспективі, а вже з початку 2019 року перейде на довгострокове втілення.

Коефіцієнт викидів слугує показником реалізації ЄСТВ, саме на основі коефіцієнтів розраховується вартість квот. Саме на третьому етапі ЄСТВ було централізовано загальну суму викидів парникових газів з виробництв держав-учасниць. Таким чином ЄС підтверджує, що є інтеграційним об'єднанням і відповідальність за виконання зобов'язань за Рамковою конвенцією та Кіотським протоколом всі держави-члени несуть спільно. Задля спільного виконання зобов'язань належно і створення єдиного обсягу викидів парникових газів. Реалізація спільного коефіцієнту викидів дозволяє простежувати ефективність ЄСТВ, а саме щорічне зниження обсягів викидів на 1,74% [14].

Основним елементом ЄСТВ є акціонування квот. Аукціонування квот дозволяє реалізувати такий елемент ЄСТВ, як торгівля. Аукціон ЄСТВ регулюється Регламентом аукціону ЄС. В документі закріплені терміни, розпорядження та інші аспекти аукціону, щоб забезпечити їх проведення відкрито, прозоро, узгоджено та недискримінаційно. Регламент щодо аукціону спрямований на реалізацію ряду критеріїв, які в переглянутій Директиві ЄС щодо викидів парникових газів та передбачають, що аукціони повинні відповідати таким вимогам, як передбачуваність, економічність, справедливий доступ до аукціонів та одночасний доступ до відповідної інформації для всіх операторів [8, 80].

В ЄС діє спільна аукціонна платформа – Європейська енергетична біржа (від англ. – European Energy Exchange) та є спільною платформою для переважної

більшості держав, що беруть участь в ЄСТВ. Однак, вихід Великобританії з інтеграційного об'єднання призвів до появи власної аукціонної платформи в Сполученому Королівстві – ICE Futures Europe. У переглянутій Директиві ЄС щодо викидів парникових газів передбачається, що держави-члени повинні використовувати щонайменше 50% надходжень від продажу аукціонів або еквівалент у фінансовій вартості цих доходів у цілях, пов'язаних з кліматом та енергією [10]. Таким чином спільна аукціонна платформа дозволяє всіх суб'єктам ЄС мати рівний доступ до купівлі/торгівлі квотами на викиди парникових газів. А також, здійснювати контроль та моніторинг за квотуванням.

Використання міжнародних кредитів дозволяє учасникам ЄСТВ використовувати міжнародні кредити Механізму чистого розвитку та Спільного впровадження для виконання частини своїх зобов'язань за ЄСТВ до 2020 року з урахуванням якісних та кількісних обмежень. Якісні обмеження визначають сектори промисловості до яких застосовуються квотування. Кількісні обмеження визначають максимальні межі для учасників ЄСТВ для використання квот.

На теперішньому етапі аукціонуванню підлягають лише 57% квот, решта ж розподіляється безкоштовно. Завдяки безкоштовному розподілу квот держави-учасниці захищають вітчизняні підприємства та виробництва, як суб'єкта на конкурентному ринку.

Єдиний реєстр ЄС. Після перегляду директиви щодо скорочення викидів двоокисних сполук у 2009 році, операції ЄС з викидів парникових газів в 2012 році були централізовані в єдиному реєстрі ЄС, що знаходиться під контролем (керівництвом) Європейської комісії. Реєстр Союзу охоплює всі 31 держави ЄСТВ. Реєстр Союзу є онлайн-базою даних, в якій зберігаються облікові записи для стаціонарних установок (переведених з національних реєстрів, використовуваних до 2012 року) та операторів повітряних суден (включених до Європейського протоколу про вільну торгівлю з січня 2012 року). В реєстрі знаходять записи про: національні імплементаційні заходи (перелік приватних компаній, які підпадають під дію Директиви щодо торгівлі викидами у кожній країні ЄС, та будь-який безкоштовний розподіл для кожного з цих підприємств на

період 2013-2020 років); облікові записи компаній чи фізичних осіб, що мають такі надбавки; передача надбавок («операцій»), здійснюваних власниками рахунків; щорічні верифіковані звіти про викиди CO₂ від установок та операторів повітряних суден; річне узгодження надбавок та підтверджених викидів, коли кожна компанія повинна отримати квоти достатні для покриття всіх підтверджених викидів [15].

Четвертий етап розпочнеться 1 січня 2021 року і закінчиться 31 грудня 2028 року, коли ЄС має намір провести повний огляд (перегляд) положень Директиви ЄС щодо скорочення викидів парникових газів до 2026 року. У січні 2014 року Європейська Комісія висунула законодавчу пропозицію щодо створення резервної ринкової стабільності як частини політики щодо зміни клімату та енергетичного ринку до 2030 року. Така політика допоможе ЄС в повному обсязі реалізувати свої зобов'язання за Рамкою конвенцією і вже Паризькою угодою.

Отже, ЄСТВ є системою обмежень і торгівлі на викиди парникових газів від енергетичної та промислової сфери. ЄСТВ була запроваджена для забезпечення того, щоб ЄС досягнув своїх цілей викидів парникових газів економічно ефективним способом. Система пропонує гнучкість для компаній, охоплених схемою, оскільки вони мають вибір між зменшенням викидів та скуповуванням квот на викиди від інших компаній залежно від ціни на вуглець. Це сприяє реалізації дешевих скорочень викидів парникових газів, тоді як дорогі заходи щодо скорочення викидів можуть бути відкладені. Загалом ЄСТВ слугує дієвим прикладом реалізації торгівлі квотами на викиди парникових газів, адже протягом останнього десятиліття, Співтовариство постійно вдосконалювало власну систему торгівлі квотами. Саме використання досвіду ЄС може послугувати належним прикладом для створення системи торгівлі квотами для України. Так, при створенні системи на національному рівні України варт врахувати досвід пропозицію на квоти, адже надмірна пропозиція з боку держави призведе до знецінювання квот та зниження попиту на їх купівлю.

3.2. Правове регулювання квотами на національному рівні

Стабілізація концентрації парникових газів в атмосфері залежить від здійснення на національному рівні державами ефективної політики боротьби зі зміною клімату. Для додаткового економічного стимулювання держав у досягненні цілей обраної політики зі зменшення викидів парникових газів запропоновано застосування гнучких механізмів, одним із яких є торгівля квотами на викиди парникових газів. Цей механізм досить успішно реалізовується в країнах з високим рівнем економічного зростання таких, як США та Китай. Саме тому, необхідно проаналізувати досвід цих країн щодо розробки, впровадження та функціонування СТВ.

Так, система обмеження і торгівлі квотами на викиди (cap-and-trade) вперше була використана в США, де з'явився організований перший ринок торгівлі дозволами на викиди, проте квотуванню підлягала емісія не парникових газів, а оксиду сірки і азоту. Однак базові принципи цієї системи стали основою для вуглецевих ринків.

З 50-х років ХХ століття в США здійснювалися заходи щодо скорочення викидів забруднюючих речовин в атмосферу. До середини 70-х років численні дослідження довели, що адміністративно-командний метод регулювання обсягу викидів в більшості випадків не є економічно ефективним. У 1976 році дані цих досліджень були застосовані на регіональному рівні в США. Низка регіонів країни, названих «відстаючими», які не досягли встановлених стандартів з чистоти повітря відповідно до Акту про чисте повітря 1963 року (від англ. – Clean Air Act) [5]. Причиною зростання рівня забруднення повітря в США було активне економічне зростання, і цей чинник суперечив початковим цілям прийняття Акту про чисте повітря. У зв'язку зі сформованими умовами, Управління з охорони навколишнього середовища (від англ. – Environmental Protection Agency, EPA) для досягнення поставлених цілей було вирішено обмежити, а в деяких випадках навіть заборонити, відкриття нових виробництв в цих регіонах до тих пір, поки якість повітря не досягне законодавчо встановлених стандартів. Це рішення призвело б в подальшому до обмеження економічного зростання, що було

небажано, тому перспективним рішенням в ситуації, що склалася стало створення ринку торгівлі квотами на викиди. Завдяки ринку торгівлі квотами, підприємства-джерела викидів отримали економічний стимул для скорочення своїх викидів до рівня, передбаченого Актом про чисте повітря. У деяких випадках для підприємств було доцільно скорочувати викиди понаднормово, оскільки існувала можливість продати «надлишки». Після того, як ці «надлишки» проходили процедуру сертифікації в Управлінні з охорони навколишнього середовища, їх можна було продавати новим учасникам ринку. Так, наприклад, нові підприємства, запуск яких заплановано в «відстаючих» регіонах, потенційно є джерелами викидів забруднюючих речовин, такі підприємства зобов'язані придбати дозволи в розмірі 120% від запланованих викидів. Додаткові 20% стягувалися з метою перспективного поліпшення якості повітря. Така політика, що отримала назву «політика компенсації», зробила можливим економічне зростання при паралельному покращенні якості навколишнього середовища. У майбутньому уряд розширив цю програму і дозволив продавати квоти не лише новим, але і вже діючим підприємствам [50, с. 73-74].

Одним з найбільш успішних зразків застосування СТВ можна назвати програму «Кислотні дощі», яку використовувало США для контролю викидів від теплових електростанцій. У 1981 році Академія наук США опублікувала доповідь, в якій було виявлено зв'язок між забрудненням повітря оксидом сірки і азотом і випаданням кислотних дощів, а також інших форм кислотних опадів, що завдають значних економічних збитків сільському господарству. Кислотні дощі негативно впливають на водойми, підвищуючи їх кислотність до рівня, при якому гине флора і фауна, а також викликає ерозію ґрунтів, пригнічує ріст рослинності і є каталізатором руйнування архітектурних споруд.

Ґрунтуючись на результатах наукових досліджень, Агентство з охорони навколишнього середовища США ініціювало програму «Кислотні дощі» (від англ. – Acid Rain Program, ARP). Метою цієї програми стало обмеження викидів оксиду сірки і оксидів азоту.

Програма «Кислотні дощі» реалізовувалася в дві фази: перша була розпочата в 1995 році і включала в себе 263 вугільні електростанції, які є найбільшими джерелами викидів в США. Друга фаза стартувала в січні 2000 року і посилювала умови для учасників, підвищуючи обмеження на викиди. Наразі ця програма охоплює понад 2000 електростанцій, або кожену другу електростанцію в країні [2].

Для досягнення мети щодо скорочення викидів був сформований емісійний бюджет на рік: він обмежував щорічні викиди всіх електростанцій до певного рівня. В результаті цих заходів скорочення мало скласти близько половини обсягу викидів 1980-х років. Кожна електростанція отримала дозвіл викинути певну кількість забруднюючих речовин, розраховану за спеціальною формулою. Електростанція мала можливість продати частину своєї квоти іншому підприємству, однак зобов'язалася покривати фактичну емісію за рік отриманими дозволами. В системі була передбачена можливість банкінгу квот для майбутніх періодів, що було особливо важливо для зростання ринку. Викиди скорочували навіть ті електростанції, які сумнівалися в своїх короткострокових економічних вигодах від цих заходів, щоб таким чином зберегти свої квоти на викиди для використання в майбутньому. Програма була розрахована на тривалий період часу, тому її учасники знали, що зможуть застосувати збережені дозволи в один з наступних періодів. Оскільки всі учасники в основу стратегії закладали економічне зростання, скорочення «стелі» викидів означало, що дозволи з банку квот стануть перспективним джерелом доходу через кілька років.

Невелика частина квот (близько 3%) була реалізована за допомогою ринкового аукціону для підвищення ефективності ринку, а також для забезпечення поінформованості учасників про вартість квот. Розподіл квот на аукціоні відбувався за стандартним принципом: квоти набуває той, хто запропонував за них найвищу ціну. Електростанції, у яких було вилучено ці 3% квот, за результатами аукціону отримували пропорційний обсяг виручки від їх продажу [50, с. 76].

Відповідно до законодавства, кожен учасник був зобов'язаний встановити спеціальне обладнання для здійснення безперервного моніторингу викидів та подавати звіти про викиди кожен квартал. Відстеження і контроль за виконанням зобов'язань здійснювалося за допомогою системи Allowance Tracking System. Кожне підприємство-учасник мало певну гнучкість у виборі оптимального способу для виконання емісійних зобов'язань, і також мало можливість розпоряджатися отриманими дозволами, що зумовило наявність додаткового стимулу до пошуку і впровадження дешевих технологій зниження викидів. За результатами реалізації першої фази цієї програми підприємства-учасники забезпечили значне скорочення викидів у порівнянні з базовим рівнем і сформували значний банк квот на майбутній період.

Для другої фази в 2010 році «стеля» викидів була знижена і склала в 8,95 млн. т. SO₂, що еквівалентно приблизно половині обсягу викидів 1980 року. Для збереження своєї конкурентоспроможності підприємства прагнули впроваджувати дешеві технології, що дозволяють скорочувати викиди. Система торгівлі квотами на викиди створила ринок з оборотом в сотні мільйонів доларів, і, як результат, до 2005 року викиди оксиду сірки скоротилися більше ніж на 30%, і при цьому зростання виробництва енергії склало більше 20%. Однак незабаром виникла необхідність в розширенні програми «Кислотні дощі». Дослідження показали, що двоокис сірки в атмосфері вступає в реакцію з іншими речовинами, в результаті чого утворюються дрібні краплі кислотного дощу, які можуть переміщатися на великі відстані і осідати на поверхні ґрунтів. У зв'язку з цим виявилось неможливим встановити джерело викидів, яке стало причиною кислотного дощу, до того ж необхідно було враховувати, що викиди різних джерел перемішуються в атмосфері [90, с. 140].

Для того, щоб враховувати такі викиди, що переміщуються в атмосфері, у 2005 році Управління з охорони навколишнього середовища заснувало Міжштатний стандарт чистоти повітря (від англ. – Clean Air Interstate Rule, CAIR), який стосувався оксиду сірки і оксидів азоту. У Стандарті була задіяна східна частина США – 28 штатів і округ Колумбія. З метою відповідності цьому

стандарту, електростанції мали підвищити свій рівень енергоефективності; удосконалити обладнання з контролю викидів; у своїй діяльності використовувати вугілля зі зниженим вмістом сірки або інше джерело енергії; здобувати квоти на викиди [25].

До 2013 року за допомогою спільної реалізації двох програм (ARP і CAIR) вдалося домогтися встановлення «стелі» викидів SO_2 в 3,2 мільйона тонн, що на 69% нижче, ніж в 2005 році. З 1990 року викиди SO_2 були скорочені на 12,5 млн. т., або на 80%, а з 1980 року – на 14,1 млн. т. або 81% [6]. Досвід США показує, що організований ринок торгівлі квотами на викиди може призвести до позитивних результатів за досить короткий термін, і зробити економічне зростання не перешкодою, а інструментом для скорочення викидів і розірвати зв'язок між зростанням виробництва і збільшенням викидів парникових газів.

У період з 2003 по 2010 роки в США розвивалася система квотування і торгівлі викидами на добровільних засадах, діюча в рамках Чиказької кліматичної біржі (від англ. – Chicago Climate Exchange, CCX), яка стала першою в світі вуглецевою біржею. Усі подальші подібні схеми використовували досвід Чиказької кліматичної біржі [1, с. 18].

З 2011 року Чиказька біржа запустила спеціальну програму для реєстрації верифікованих скорочень викидів, засновану на низці розроблених протоколів. Учасники, зацікавлені в отриманні зареєстрованих дозволів, можуть подати заявку на отримання власного рахунку на біржі. На сьогодні Чиказька біржа є найбільшою біржею торгівлі квотами на території Північної Америки. Максимальна вартість 1 квоти станом на червень 2008 року складала 7,40\$.

У 2009 році в США стартувала Регіональна ініціатива по парниковим газам (від англ. – The Regional Greenhouse Gases Initiative, RGGI) – перша в країні обов'язкова програма обмеження і торгівлі квотами на викиди cap-and-trade. Її метою було скорочення викидів вуглекислого газу від електростанцій дев'яти штатів – Коннектикут, Делавер, Мен, Меріленд, Массачусетс, Нью-Гемпшир, Нью-Йорк, Род-Айленд і Вермонт – на 10% до 2018 року. Для реалізації програми кожен штат зобов'язаний:

- затвердити власну версію єдиного стандарту;
- відповідати за частину регіональних обмежень і торгівлі квотами на викиди [1, с.23-24].

Підхід Регіональної ініціативи включає такі складники:

1. Щорічний бюджет дозволів на викиди CO₂. Станом на 2014 рік штати визначили «стелю» викидів в розмірі 91 млн. т. Потім «стеля» скорочувалася на 2,5% щорічно і уточнювалася з урахуванням збережених квот.

2. Обмеження для електростанцій, розташованих на території штатів-учасників, з потужністю 25 МВт і вище. Кожен штат встановлює власний бюджет для своїх електростанцій.

3. Розподіл здебільшого квот за допомогою регіональних аукціонів. Середня вартість квоти на аукціоні зросла на 62%: з 2,92 \$ в 2013 році; 4,72 \$ в 2014 році.

4. Програму інвестування для підвищення енергоефективності та використання відновлюваних джерел енергії. Кошти вкладаються в програми для приватних будинків, місцевого бізнесу, домашніх господарств, громадських будівель тощо. Ці програми включають підвищення енергоефективності, використання чистої та відновлюваної енергії.

5. Дозвіл використовувати одиниці скорочення викидів від проектів, реалізованих поза сектором електроенергії для виконання підприємствами-учасниками своїх зобов'язань (в обмеженій кількості). Наприклад, електростанції можуть покривати 3,3% своїх зобов'язань за допомогою скорочень, отриманих від таких проектів [27].

Протягом першого періоду реалізації програми з 2009 по 2011 роки реальний потік викидів виявився на 36% нижче встановленої «стелі», це сталося через те, що «стеля» була розрахована на основі даних про викиди за 2000-2004 роки, а з 2005 року спостерігалось зниження викидів через частковий перехід з вугілля і нафти на недорогий природний газ, а також популяризації альтернативних джерел енергії. Після перших кількох років функціонування і накопичення досвіду Регіональна ініціатива посилила вимоги до скорочення

викидів ще на 2,5% на період 2014-2020 років. Головним притаманними рисами Ініціативи є:

- зниження «стелі» викидів в результаті ретельного аналізу досвіду, отриманого після декількох років функціонування Ініціативи;
- розподіл більшості квот на платній основі за допомогою ринкового аукціону;
- можливість використання коштів, отриманих від продажу квот, на власний розсуд кожного штату [1, с. 24].

За результатами досліджень Регіональна ініціатива принесла штатам-учасникам чисту економічну вигоду в розмірі 1,6 млрд. дол., яка була отримана в основному за рахунок реалізації заходів з підвищення енергоефективності. З 2009 по 2013 роки викиди вуглекислого газу від електростанцій в дев'яти штатах-учасниках знизилися на 45% через перехід від твердого палива на природний газ, зросло використання альтернативних джерел енергії та значно збільшилася енергоефективність кінцевого споживання.

Також, на сьогодні зразком створення системи торгівлі викидами парникових газів в США є прийнятий в Каліфорнії 2006 року Акт про вирішення проблеми глобального потепління (Global Warming Solutions Act of 2006), що передбачає створення комплексної програми щодо зниження викидів парникових газів з усіх джерел всієї території штату. Вже на початку 2007 року п'ять штатів Америки спільними зусиллями створили Західну кліматичну програму (від англ. – Western Climate Initiative) – регіональну систему продажу квот на викиди парникових газів.

Головною метою Західної кліматичної програми є створення багатосекторальної, заснованої на ринкових механізмах, системи зі скорочення викидів парникових газів. З огляду на можливу неефективність системи торгівлі квотами, пов'язану з економічними показниками, уряд провінції Квебек (Канада) в 2013 році уклав угоду з Департаментом повітряних ресурсів Каліфорнії про приєднання Квебека до Західної кліматичної програми і про взаємну гармонізацію та інтеграцію своїх програм торгівлі квотами [29].

З метою реалізації цієї програми були прийняті в 2008 році Планові рекомендації для Західної кліматичної програми регіональної торгівлі квотами на викиди парникових газів (від англ. – Design Recommendations for the Western Climate Initiative Regional Cap-and-Trade Program) [34]. Плановими рекомендаціями встановлено перелік парникових газів, які потрапляють під дію Західної кліматичної програми, також передбачена можливість, у разі необхідності, розширення цього переліку. Планові рекомендації щодо зниження лімітів на викиди парникових газів поширюються на термін з 2012 по 2020 роки, а також на трирічний період після припинення дії Планових рекомендацій. Для посилення ефекту Західної кліматичної програми Планові рекомендації передбачають встановлення Сторонами додаткових податкових та інших фінансових заходів, що сприяють досягненню встановленого 15%-го скорочення викидів парникових газів до 2020 року.

На сьогодні ні в Канаді, ні в США податок на викиди парникових газів на федеральному рівні не встановлено, проте він діє на локальному рівні в провінції Квебек і в штаті Каліфорнія. З метою реалізації положень і вимог Планових рекомендацій в них закріплено намір сторін удосконалювати свої нормотворчі та адміністративні механізми і встановити відповідальність за порушення положень і вимог Планових рекомендацій в рамках своєї юрисдикції.

У 2010 році розроблено Проект для регіональної програми Західної кліматичної системи (від англ. – Design for the WCI Regional Program), який затвердив комплексну дорожню карту для учасників Системи щодо імплементації положень Планових рекомендацій. Проект акцентує увагу на необхідності зближення і гармонізації законодавства сторін і забезпечення можливості подальшого приєднання до Західної кліматичної програми нових учасників. Так, серед переваг Проекту є такі:

- 1) розширення географічної зони дії Західної кліматичної програми дозволить уникнути «витоку викидів» (розміщення джерел викидів парникових газів, що веде до збільшення викидів за межами країн, що здійснюють заходи щодо зменшення негативного впливу на навколишнє середовище);

- 2) розширення ринку квот на викиди парникових газів може зменшити їх вартість, підвищити ліквідність ринку і знизити його мінливість (волатильність);
- 3) в процесі співпраці сторони можуть розподілити між собою адміністративні функції, що призведе до зниження операційних витрат.

Так, Закон про вирішення проблеми глобального потепління 2006 року Каліфорнії містить положення, що визнають заходами, спрямованими на скорочення викидів та прийнятими до початку дії західної Кліматичній програмі, лише діяльність організацій, які добровільно взяли участь у програмах з обміну квотами між штатами. Водночас Закон про якість навколишнього середовища Квебека (від англ. – Environment Quality Act) визначає такі заходи як добровільні зусилля, здійснені організаціями.

Наразі можна стверджувати, що співпраця Каліфорнії і Квебека в рамках Західної кліматичної програми продемонструвала свою економічну та екологічну ефективність. Підтвердженням вищевикладеного є опублікований звіт Міністерства сталого розвитку, охорони навколишнього середовища та боротьби зі зміною клімату Квебека від 5 жовтня 2015 року, в якому зазначено, що рівень викидів парникових газів за період з 2012 по 2014 роки знизився на 4% [12].

Ще однією діючою програмою торгівлі квотами в США є Регіональна ініціатива щодо парникових газів (RGGI). Регіональна ініціатива була першою програмою з торгівлі квотами на викиди парникових газів в США, спрямованою на скорочення викидів вуглекислого газу (CO₂) в енергетичному секторі. Учасниками Регіональної ініціативи є штати: Коннектикут, Делавер, Мейн, Меріленд, Массачусетс, Нью-Гемпшир, Нью-Йорк, Род-Айленд, Вермонт. Регіональною ініціативою заплановано зменшення сукупної кількості викидів вуглекислого газу на 45% до 2020 року [21].

Торгівля квотами в рамках регіональної ініціативи регулюється Модельними правилами (від англ. – Model Rule), оновленими в 2013 році з метою закріплення в них можливості внесення змін щодо вимог до частини лімітів на викиди парникових газів за узгодженням Сторонами і зацікавленими особами [70]. Модельними правилами 2013 року були зменшені річні ліміти на викиди

парникових газів, встановлені першопочатковими модельними правилами, а також введено ефективний механізм резервного фонду квот для стримування зростання їх вартості (від англ. – Cost Containment Reserve), спрямований на підтримку ціни квоти нижче обумовленого щорічно критичного рівня [22].

Фонд квот для стримування зростання їх вартості складається з певної кількості додаткових квот, які не включені в річний ліміт на викиди парникових газів. Ці додаткові квоти мають бути доступні для покупки на щоквартальних аукціонах при наступному за попитом збільшенні ціни на квоти до критичного рівня. Так, Модельними правилами передбачено щорічне зниження викидів вуглекислого газу на 2,5% протягом періоду з 2015 по 2020 роки.

Відповідно до проведеного аналізу, здійсненого за підтримки Дюкського університету, Регіональна ініціатива відповідальна за 24% скорочення викидів парникових газів підприємствами, діяльність яких підпадає під дію Модельних правил. Так, дослідження показало, що в 2009 році Регіональна ініціатива сприяла скороченню кількості парникових газів в регіоні на 50% [23].

Відтак, Західна кліматична програма, а також подальші юридичні акти з проблеми скорочення викидів парникових газів є лише одним зі зразків створеної системи торгівлі на викиди, що має регіональний характер (Каліфорнія і Квебек). Водночас на території Сполучених Штатів функціонує інша програма щодо торгівлі квотами, а саме Регіональна ініціатива, яка є досить ефективною щодо скорочення викидів парникових газів. Досвід США та міста Квебек (Канада) показує можливості щодо скорочення викидів парникових газів.

Цікавим є досвід Китаю щодо розробки і впровадження СТВ. Розглянувши детальніше досвід цієї країни, можна стверджувати що сьогодні Китай належить до основних держав-джерел викидів парникових газів і є одним з головних споживачів викопного палива. У 2013 році Китай вийшов на перше місце за обсягом викидів CO₂ в світі. Ця країна не є країною-підписантом Кіотського протоколу і офіційно не взяла на себе зобов'язання. Однак, Китай проявляє власну ініціативу щодо боротьби зі зміною клімату. У Дванадцятому п'ятирічному плані, розрахованому на 2011-2015 роки, поряд зі скороченням

споживання енергії, зниженням рівня використання викопних видів палива, розвитком альтернативних джерел енергії, була поставлена нова значуща мета – скорочення викидів парникових газів. З огляду на рівень споживання китайською економікою вугілля і нафти, рішення задачі по підвищенню енергоефективності – необхідна умова для забезпечення економічної безпеки Китаю при збереженні колишньої динаміки розвитку. У 2014 році Китай зайняв перше місце в світі за обсягом імпорту нафти з 6,1 млн. бар./д.

Дванадцятий п'ятирічний план можна назвати самим «зеленим». Уряд Китайської Народної Республіки встановив межу загального енергоспоживання країни до 2015 року – 4 млрд. тонн вугільного еквівалента. Крім цього, в плані містяться конкретні цільові показники: поновлювані види палива мають досягти 11% -ої частки в загальній структурі споживання енергоресурсів, а енергоємність ВВП має бути знижена на 16%. Крім того, план передбачає скорочення викидів парникових газів на 17% на одиницю ВВП. Увагу зосереджено на обмеженні викидів парникових газів в сталеливарній промисловості і при виробництві цементу [83, с. 31].

Для досягнення своєї мети Китай веде підготовку до формування вуглецевого ринку на національному рівні, у зв'язку з чим уряду необхідно розуміння взаємодії між учасниками, функціями різних органів влади, відповідальних за навколишнє середовище та енергетичну політику. Ухвалення законодавства про торгівлю викидами на національному рівні стане можливим, коли ці органи узгодять структуру ринку і його обсяги, а також розподілять між собою відповідні функції [24]. Китай ретельно вивіряє політику впровадження торгівлі викидами і проводить її послідовно. Вуглецевий ринок може бути імплементований в національному масштабі і далі впроваджений в міжнародні схеми тільки після доказу ефективності і життєздатності регіональних ринків торгівлі квотами. Першими в реалізації мети скорочення викидів парникових газів стали п'ять міст – Пекін, Тяньцзінь, Шанхай, Чунцин, Шеньчжень – і 2 провінції – Гуандун і Хубей. Вони були обрані для проведення пілотної фази торгівлі квотами.

Офіційною уповноваженою структурою в Китаї, яка займається питаннями зміни клімату, є Національний координаційний комітет з питань зміни клімату, який був створений в 2007 році. До його складу входять представники 20 міністерств під керівництвом Прем'єра Держради КНР. До інституційної основи функціонування регіональних пілотних схем в КНР належать такі державні органи, як: Державний комітет з розвитку і реформ КНР або Комітет з розвитку і реформ, Національний Центр стратегії зі зміни клімату та міжнародного співробітництва, Міністерство охорони навколишнього середовища, Комітет з контролю і управління державним майном та ін.

В організованих вуглецевих ринках взяли участь більше 16 000 китайських підприємств. За кілька років до запуску пілотних схем торгівлі квотами на викиди китайська влада ввела обмеження щодо споживання енергії для низки фірм і накопичили базу даних для оцінки обсягу викидів. Програма щодо впровадження вуглецевих ринків в Китаї стартувала в Шеньчжені, і, за планами уряду, після 2016 року має діяти на території всієї країни. У 2013 році на аукціонах в Шеньчжені та Пекіні участь в торгах взяло понад 600 підприємств, які становлять більше 40% промисловості Пекіна. Відповідно до попередніх оцінок, вуглецевий ринок в Китаї охоплюватиме 40% економіки країни, а його обсяг складе близько 65 млрд. дол. Також в Шеньчжені була запущена нова програма «зеленого» будівництва, відповідно до якої всі нові будівлі в місті мають відповідати заданим екологічним стандартам [66]. Після запуску пілотних проектів місцева влада має здійснити інвентаризацію викидів, налагодити процес надання підприємствами регулярних звітів щодо викидів парникових газів, а також сформувати необхідну інфраструктуру для розвитку економічних механізмів обмеження викидів і оцінити їх ефективність.

Так, важливо зазначити, що при формуванні регіональних вуглецевих ринків в Китаї враховуються місцеві потреби. Наприклад, в Шанхаї визначальне значення мають викиди в сфері тепло- і електропостачання, тому система в цьому місті розрахована на обмеження емісії CO₂ саме в цій галузі. Розглянемо пілотну схему торгівлі квотами в Шанхаї більш детально. Метою Шанхайської пілотної

схеми (з 2013 по 2015 роки) є досягнення скорочення викидів CO₂ на 19% від базового значення. В системі беруть участь 197 підприємств промислового сектора, розташованих в адміністративній зоні Шанхайського муніципалітету: з виробництва сталі, кольорових металів, хімічних реактивів, текстилю, паперу, гуми, синтетичного волокна з об'ємом викидів більш 20 тис. т. CO₂-екв. в рік (з 2010 по 2011 роки), а також підприємства непромислового сектора в сфері авіаційних, залізничних, морських перевезень, низка готелів і фінансових підприємств з щорічними викидами більше 10 тис. т.

Квоти розподіляються на безкоштовній основі. Безкоштовні дозволи станом на 2013 рік видавалися на основі даних про викиди за період 2009-2011 років. Необхідно зазначити, що в майбутньому видача дозволів буде враховувати специфіку розвитку галузі та зростання обсягів виробництва. Це означає, що кількість наданих безкоштовних дозволів буде збільшуватися, а не зменшуватися, як наприклад, в ЄС. Дозволи на весь період 2013-2015 років видаються одноразово. У секторах, де обсяг викидів парникових газів є стабільним і підприємствами надаються прозорі звіти, виконані відповідно до методологій, процедура верифікації може бути скасована. На період реалізації пілотної версії СТВ безкоштовні дозволи видавалися в обсязі, достатньому для забезпечення визначених підприємствами викидів. Якщо дозволів було недостатньо, їх можна було придбати на аукціоні. Учасники ринку не можуть використовувати для забезпечення своїх зобов'язань одиниці скорочення, які будуть проведені в майбутньому, проте зареєстровані, але не використані одиниці скорочень можуть бути збережені та задіяні в наступні періоди [66]. Одиниця дозволу на викиди в Шанхаї – SHEA (Shanghai Emission Allowance або Шанхайська емісійна квота) є дозволом на місію 1 т. CO₂-екв. Торгівля квотами відбувається на Шанхайській екологоенергетичній біржі. Крім квот регіону Шанхай, на біржі торгуються також одиниці інших міст і провінцій, які беруть участь в пілотних проектах.

Всі учасники системи торгівлі викидами зобов'язані запровадити систему обов'язкової звітності на місцевих підприємствах. Звіт подається щорічно і має бути верифікований уповноваженою на це третьою стороною. Підприємства-

учасники зобов'язані відстежувати кількість викидів для звіту поточного року протягом трьох місяців попереднього року. Так, наприклад, звіт за 2014 рік має містити інформацію про викиди з жовтня по грудень 2013 року. Підприємства мають підготувати і подати звіт на розгляд до Комітету з розвитку і реформ до 31 березня. Щорічний звіт має бути верифікований. Уповноважений верифікатор повинен мати юридичну адресу в Китаї. Шанхайський Комітет з розвитку і реформ здійснює перевірку викидів парникових газів на кожному підприємстві на підставі наданого звіту та висновку верифікатора. Кожному підприємству Комітет з розвитку і реформ висилає відповідне повідомлення про проходження перевірки.

Комітет з розвитку і реформ м. Шанхай проводить додаткові перевірки в таких випадках:

1. Якщо різниця в кількісних показниках викидів між звітом підприємства і верифікатором перевищує 100 тис. т. CO₂.
2. Якщо кількісні викиди за поточний рік збільшились на 20% у порівнянні з минулим роком.
3. Якщо підприємство не погоджується з висновком верифікатора і може представити докази, що підтверджують, що звіт не завершений або виконаний неправильно [66].

Після 2015 року Комітет з розвитку і реформ м. Шанхай детально вивчає результати пілотної СТВ. На підставі отриманих даних, після 2015 року почалася підготовка до запуску національного вуглецевого ринку.

Загалом, регіональні вуглецеві ринки в Китаї будуються за тими ж принципами, що і ЄС, однак суттєвою відмінністю цих систем можна назвати те, що китайська практика дозволяє торгівлю одиницями скорочення викидів, отриманими від реалізації відповідних проектів. Ці одиниці в Китаї мають назву Китайські сертифіковані скорочення викидів (від англ. – Chinese Certified Emission Reduction, CCER). Також активно торгуються дозволи на викиди, отримані за допомогою реалізації проектів з підтримки і розвитку бамбукових вуглецевих стоків, природних поглиначів CO₂. Відповідно до Тимчасових заходів

щодо добровільної участі в торгівлі викидами китайським підприємствам дозволено використовувати офіційно оформлені величини скорочення викидів на додаток до безкоштовних квот. Заходи вступають в силу після того, як регіональні Комітети з розвитку і реформ схвалюють їх в пілотних регіонах Китаю. Як тільки заходи затверджені в регіоні, підприємства можуть використовувати Китайські сертифіковані скорочення викидів [57, С.68-69]. Частка їх використання встановлюється індивідуально для кожного регіону: наприклад, в Шанхаї вона становить 5%, в провінції Хубей – 10%, для нових і пілотних учасників – 15%. Наразі торгівля Китайськими сертифікованими скороченнями викидів дозволена на п'яти біржах:

1. Пекінська біржа емісій (від англ. – Beijing Emissions Exchange);
2. Тяньцзінська кліматична біржа (від англ. – Tianjin Climate Exchange);
3. Шанхайська еколого-енергетична біржа (від англ. – Shanghai Environment and Energy Exchange);
4. Гуанчжоуська біржа емісій (від англ. – Guangzhou Emissions Exchange);
5. Шеньчженська біржа емісій від англ. – (Shenzhen Emissions Exchange) [66].

Використовуючи вуглецеві ринки як основний економічний інструмент для скорочення викидів парникових газів в регіонах, китайський уряд з їх допомогою також вирішує такі завдання:

- підвищує енергоефективність економіки;
- збільшує приплив інвестицій в екологічно чисті технології;
- знижує залежність від імпортованих джерел енергії, стимулюючи розвиток і використання поновлюваних джерел енергії.

Вуглецеві ринки в Китаї стимулюють економічний розвиток в регіонах, створюючи умови для підприємств, що сприяють впровадженню нових технологій, підвищенню енерго- і ресурсоефективності свого виробництва. За даними офіційного інформаційного агентства уряду КНР «Сінхуа» станом на кінець 2015 року, загальний обсяг відкритої торгівлі квотами всіх пілотних вуглецевих ринків перевищив 46 млн. т. CO₂-еквівалента на суму вище 1,3 млрд.

юанів [81]. Про це на Паризькій конференції в грудні 2015 року повідомив спеціальний представник Китаю з питань зміни клімату Се Чженьхуа [82]. Він зазначив, що, враховуючи практику, механізм торгівлі квотами на викиди дав помітний результат для ефективного контролю над зростанням викидів CO₂ і просування оптимізації та врегулювання виробничої структури. За його словами, більше 2 тис. підприємств і невиробничих одиниць провінцій і міст-учасників пілотних схем зберігають тривалу тенденцію зниження загального обсягу викидів вуглецю і карбоноємності. Зазначивши, що на основі експериментального досвіду Китай прискорює будівництво загальнонаціонального ринку квот на викиди, Се Чженьхуа заявив, що Китай сповнений рішучості і впевненості в створенні справедливої і відкритої системи торгівлі квотами на викиди, а також готовий активізувати взаємодію і обміни з міжнародною спільнотою і спільно стимулювати застосування ринкових інструментів в глобальному масштабі для протидії кліматичним змінам [85].

На сьогодні Китай планує побудувати національний вуглецевий ринок за принципом «знизу-вгору», використовуючи регіональні пілотні системи. Будучи найбільшою економікою, що розвивається в світі, уряд Китаю приділяє значну увагу питанням екологічної стійкості та реалізації схеми вуглецевої торгівлі паралельно з розвитком економіки. Зниження викидів парникових газів в Китаї дозволяє продовжувати економічне зростання, удосконалюючи енергоспоживання.

Таким чином, розглянутий досвід розробки та впровадження СТВ на національному рівні в таких розвинених країн, як США та Китай дозволяє стверджувати, що практика функціонування СТВ двох днржав свідчить про наявність регіонального підходу в реалізації торгівлі квотами, який є найбільш раціональним і таким, що дозволяє враховувати весь комплекс чинників і умов при розробці та впровадженні СТВ. Досвід США показує, що організований ринок торгівлі квотами на викиди може призвести до позитивних результатів за досить короткий термін, зробивши економічне зростання інструментом для скорочення викидів, який слугує для розірвання зв'язку між зростанням

виробництва і збільшенням викидів парникових газів. Натомість в Китаї вуглецеві ринки використовують як економічний інструмент для скорочення викидів в регіонах.

3.3. Міжнародна торгівля квотами на викиди парникових газів Україною

Україна як сторона Рамкової Конвенції ООН про зміну клімату та Кіотського протоколу до неї на період з 2008 по 2012 роки взяла на себе кількісні зобов'язання на викиди парникових газів, а саме не перевищувати викиди в атмосферу на тому рівні, який існував в 1990-х роках. З метою досягнення поставлених цілей зі скорочення парникових газів, на державному рівні вжито низку заходів організаційно-правових та нормативних, необхідних для імплементації міжнародних договорів щодо запобігання зміні клімату.

У Паризькій угоді зазначено, що держави самі визначатимуть для себе кількісні зобов'язання зі скорочення викидів парникових газів. Відповідні зобов'язання (НВВ) визначила добровільно для себе і Україна.

Відповідно до поданих у 2015 році в Секретаріат РКЗК ООН зобов'язань щодо скорочення викидів парникових газів, Україна планує не перевищити до 2030 році 60% викидів парникових газів від рівня викидів таких газів у базовому 1990 році [90].

Варто зазначити, що реальні викиди парникових газів в Україні у 2015 році за даними кадастру антропогенних викидів парникових газів (1990-2015 рр.) на 69% нижче від рівня 1990 року. З цього випливає, що Україна залишає за собою можливість підвищувати рівень викидів парникових газів порівняно із сьогоdnішнім рівнем. І усі з розглянутих Урядом сценаріїв економічного розвитку при формуванні ОНВВ передбачали зростання викидів парникових газів.

Така позиція України щодо кількісного обмеження викидів парникових газів є необґрунтованою, оскільки не базується на висновках наукових експертів щодо зв'язку економічного розвитку людства та зміни клімату й необхідності

утримання глобального росту температури шляхом скорочення викидів парникових газів. Заявлена мета України щодо скорочення викидів парникових газів не передбачає реального скорочення викидів порівняно із сьогоднішнім рівнем, незважаючи на те, що економіка України є однією із найбільш енергозатратних у світі і має великий потенціал енергозбереження та скорочення викидів парникових газів. Доведено, що економічний розвиток та скорочення викидів може відбуватися одночасно за умови застосування принципів сталого розвитку. Крім того, існуючі зобов'язання України щодо обмеження викидів парникових газів, які означають, можливість фактичного росту викидів, не узгоджуються із цілями запровадження СТВ загалом, адже при відсутності реальної мети щодо скорочення викидів, ринок купівлі-продажу прав на викиди не працюватиме, і при цьому нівелюється принцип плати за забруднення, оскільки існуватиме надлишок дозволів на викиди, що спричинить неадекватне ціноутворення через відсутність попиту на дозволи [46]. Варто зазначити, що Паризька угода передбачає перегляд НВВ кожні 5 років, і наступні добровільні зобов'язання держав повинні бути більш амбітними, за подані в попередньому періоді НВВ.

Запровадження СТВ тісно пов'язано із зобов'язаннями України перед Європейським співтовариством, адже Україна підписала Угоду про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, європейським співтовариством з атомної енергії і їх державами-членами, з іншої сторони (Угода про Асоціацію Україна-ЄС), положення якої мають бути імplementовані в національну правову систему та враховані при формуванні усіх нормативних та політико-правових документів. Україна підписала та ратифікувала Угоду про асоціацію між Україною та ЄС (Угода про асоціацію) 16 вересня 2014 року, яка повністю набрала чинності 1 вересня 2017 року [45].

В Угоді про Асоціацію Україна-ЄС закладено основні засади для екологізації економіки України. Додатком XXXI до глави 6 «Навколишнє середовище» Розділу V «Економічне і галузеве співробітництво» Угоди про Асоціацію передбачено розроблення та запровадження довгострокових заходів,

спрямованих на скорочення викидів парникових газів та розроблення плану дій на довготермінову перспективу (а саме: після 2012 року) стосовно пом'якшення зміни клімату та адаптації до них [44]. Крім того для реалізації політики у сфері скорочення викидів парникових газів, важливими є імплементація Додатку XXXI до Угоди про Асоціацію, який стосується розроблення та реалізації політики у сфері зміни клімату, та положень інших директив, передбачених Угодою про Асоціацію та Договором про заснування Енергетичного співтовариства, що набув чинності для України 01.02.2011 [44]. Однією з таких директив є Директива 2003/87/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 13 жовтня 2003 року про встановлення схеми торгівлі викидами парникових газів у рамках Співтовариства та внесення змін і доповнень до Директиви Ради 96/61/ЄС із змінами і доповненнями, внесеними Директивою 2004/101/ЄС. Ця Директива засновує схему фінансування скорочення викидів парникових газів, щоб сприяти скороченню викидів парникових газів рентабельним та економічно доцільним шляхом [9]. Розпорядженням КМУ № 371-р від 15.04.201558 схвалено план імплементації Директиви про СТВ.

Відповідно до статті 363 Угоди про асоціацію: «Поступове наближення законодавства України до права та політики ЄС у сфері охорони навколишнього природного середовища здійснюється відповідно до Додатка XXX до цієї Угоди» [43].

Додаток XXX серед іншого передбачає імплементацію ряду положень передбачених Директивою 2003/87/ЄС Європейського Парламенту та Ради про впровадження системи торгівлі квотами на викиди парникових газів у рамках Співтовариства та внесення змін і доповнень до Директиви Ради 96/61/ЄС із змінами і доповненнями, внесеними Директивою 2004/101/ЄС, а саме:

- прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого органу (органів);
- встановлення системи визначення відповідних установок та визначення парникових газів (Додатки I та II);
- розроблення національного плану розподілу квот між установами (ст. 9);

– запровадження дозвільної системи на викиди парникових газів та на квоти, що продаватимуться на національному рівні між заводами/промисловими комплексами в Україні (ст. 4 і 11-13);

– створення системи моніторингу, звітності, верифікації і належного впровадження, а також процедури консультацій з громадськістю (ст. 9, 14-17, 19 і 21) [49].

Імплементація Директиви про СТВ передбачає розроблення національного плану розподілу квот на викиди; запровадження дозвільної системи на викиди парникових газів та на дозвільні одиниці на викиди парникових газів, що продаватимуться на національному рівні між заводами/промисловими комплексами в Україні; створення системи моніторингу, звітності, верифікації і належного впровадження, а також процедури консультацій з громадськістю [79].

У рамках міжнародної технічної допомоги на запровадження СТВ на викиди парникових газів в Україні реалізовувалися різні проекти. Підтримку у запровадженні СТВ українському уряду надають Світовий банк та GIZ (Німецьке Агентство міжнародного співробітництва). У грудні 2017 року відбулася презентація проекту «Підтримка встановлення схеми торгівлі викидами парникових газів в Україні», який виконує GIZ на замовлення німецького уряду, який триватиме до 2020 року [87]. Тривалий час в Україні ведеться робота над розроблення законодавства для впровадження СТВ, але цей процес є досить затяжним, несистематичним та складним в українських реаліях, тому необхідних законодавчих актів досі так і не прийнято, хоч було розроблено деякі законопроекти в цій сфері.

У грудні 2016 року Уряд України схвалив Концепцію державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року [55]. Серед основних напрямів реалізації концепції є запобігання зміні клімату через скорочення антропогенних викидів і збільшення абсорбції парникових газів та забезпечення поступового переходу до низьковуглецевого розвитку держави, яке здійснюється, серед іншого, шляхом створення і впровадження внутрішньої системи торгівлі квотами на викиди парникових газів відповідно до положень Директиви 2003/87/ЄС;

визначення спеціально уповноваженого органу з питань торгівлі квотами на викиди парникових газів; створення і забезпечення функціонування системи моніторингу, звітності і верифікації викидів парникових газів [8].

У 2017 році затверджено Енергетичну стратегію України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», яка є документом, який окреслює стратегічні орієнтири розвитку паливно-енергетичного комплексу України на період до 2035 року [78]. У сфері енергоефективності та охорони довкілля передбачається запровадження системи торгівлі квотами на викиди парникових газів, виконання перспективних (після 2020 року) вимог щодо викидів парникових газів вбачається можливим шляхом імплементації системи торгівлі квотами на викиди парникових газів, встановлення питомих показників для найбільших джерел викидів та запровадження інших ринкових та неринкових інструментів скорочення викидів парникових газів. Але в цьому документі знову ж таки встановлюються цільові показники викидів парникових газів на рівні не більше 60% від рівня викидів 1990 року до 2030 року, та не більше 50% від рівня викидів 1990 року до 2035 року, що, враховуючи сьогоднішній рівень викидів парникових газів (який є значно нижчим за ці цільові показники), означає можливість росту викидів та не відповідає суті та принципам функціонування СТВ. При цьому Енергетична стратегія серед основних заходів для реалізації стратегічних цілей у сфері охорони довкілля передбачає розроблення законодавства в частині запровадження схеми торгівлі квотами на викиди парникових газів та інших ринкових та неринкових інструментів скорочення викидів парникових газів. Створення та забезпечення системи торгівлі квотами на викиди парникових газів має бути забезпечено Міністерством екології та природних ресурсів.

Необхідною передумовою розроблення та впровадження СТВ є розроблення процедур та вимог щодо моніторингу, звітності та верифікації (МЗВ) викидів парникових газів. У січні 2018 року Міністерство екології та природних ресурсів представило Концепцію національного пакету законодавства у сфері моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів в Україні [56]. Серед принципів

цього національного пакету законодавства задекларовано максимально можливе наближення до законодавства ЄС. Ця концепція передбачає багаторівневу структуру актів щодо МЗВ викидів парникових газів.

В концепції також ідентифіковано прогалини регулювання моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів в Україні, серед яких: відсутність єдиної обов'язкової методики розрахунку викидів парникових газів, відсутність уповноваженого органу у сфері МЗВ, відсутність процедури верифікації для цілей МЗВ, невизначеність правового статусу верифікаторів звітів парникових газів, законодавство з акредитації не поширюється на верифікаторів звітів парникових газів.

Розроблений проект Закону України «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів», який оприлюднено для громадського обговорення, визначає принципи МЗВ, повноваження органів державної влади у сфері МЗВ, суб'єктів моніторингу та звітності і їх обов'язки, верифікатори звітів парникових газів і їх обов'язки, організація та проведення МЗВ, види діяльності та парникові гази, на які поширюється МЗВ. Також Міністерством екології та природних ресурсів України сформовано Перелік видів діяльності, на які поширюються моніторинг, звітність та верифікація викидів парникових газів [69].

Серед громадськості в Україні існує думка, що в Україні спочатку мають завершитися базові реформи, а вже після їх завершення та позитивних результатів від таких реформ можуть запроваджуватися більш складні механізми, такі як СТВ, адже Україна наразі проходить базові реформи в сфері енергетики – підняття тарифів, прийняття закону про ринок електроенергії, реформи НКРЕКП, без яких запровадження СТВ буде неможливим [70].

З метою наближення чинного законодавства України до вимог Директиви 2003/87/ЄС необхідно забезпечити правове регулювання надання дозволів на здійснення викидів парникових газів. На сьогодні дозвіл видається на викиди антропогенних речовин лише стосовно тих речовин, щодо яких видається дозвіл на викиди забруднюючих речовин зі стаціонарних джерел на підставі ст. 11 Закону України «Про охорону атмосферного повітря» [47]. Дозвіл на здійснення

викидів забруднюючих речовин із стаціонарних джерел поширюється не на всі парникових газів, оскільки не всі парникові гази включені до Переліку забруднюючих речовин, затвердженому КМУ [71].

Крім того, для ефективного функціонування СТВ в Україні мають існувати цілі щодо встановлення межі (лімітів) на викиди парникових газів, що приводять до реального скорочення викидів парникових газів в Україні, адже СТВ працює за умови наявності дефіциту дозволів на викиди.

Важливим є питання прозорості функціонування СТВ. Має бути забезпечений доступ громадськості до інформації про функціонування СТВ в Україні на різних етапах реалізації цієї системи, починаючи від впровадження та розроблення законодавства про СТВ, закінчуючи реальним впровадженням та контролем за функціонуванням СТВ.

Будь-який механізм, в тому числі СТВ, буде ефективним, якщо розроблені чіткі та зрозумілі правила функціонування, моніторингу та перевірки належної роботи СТВ. Слід створити умови для уникнення конфлікту інтересів у процесі регулювання, реалізації і контролю за реалізацією СТВ в Україні, тобто нормативне регулювання, імплементація, та контролюючі повноваження повинні бути розподіленими між різними органами та гілками влади. Таким чином, має бути вирішена проблема інституційної спроможності при регулюванні, імплементації та контролі за впровадженням СТВ і це питання має вирішуватися задовго до впровадження СТВ. Важливим є визначення конкретного органу, відповідального за реалізацію СТВ в Україні та належної підготовки кадрів, які нести будуть відповідальність за впровадження та функціонування СТВ в Україні. Необхідним є встановлення відповідальності за порушення законодавства при реалізації СТВ в Україні [46].

Таким чином, має бути створена правова база для функціонування СТВ. Впровадження СТВ має відбуватися із залученням усіх зацікавлених суб'єктів (громадськості, бізнесу), яким має бути надана можливість брати участь у обговоренні усіх питань регулювання та функціонування СТВ та обґрунтовані

пропозиції зацікавлених суб'єктів мають враховуватися при розробленні законодавства у сфері СТВ в Україні.

Проведений теоретичний аналіз проблеми дослідження, а також ознайомлення з практикою розробки та впровадження СТВ деяких держав (держав Європейського Союзу, США та Китаю), дозволяє нам, сформулювати рекомендації щодо розробки та впровадження ефективної СТВ в Україні. Відтак, СТВ має впроваджуватися поступово і включати різні етапи/фази впровадження. З часом перелік галузей економіки, підприємств та парникових газів, які підпадають під дію СТВ, має розширюватися. На початковому етапі обмеження щодо кількості викидів парникових газів має бути мінімальним і з часом межа допустимих викидів має знижуватися, а мета щодо скорочення викидів має підніматися.

На національному рівні мають бути сформовані амбітні цілі щодо скорочення викидів парникових газів, які означають реальне скорочення викидів. Законодавчо визначені цілі щодо обмеження викидів парникових газів мають бути основою для впровадження СТВ. Обмеження на викиди парникових газів має бути таким, щоб на ринку існував дефіцит дозволів на викиди. З часом, існуюча мета щодо скорочення викидів має ставати більш амбітною, забезпечуючи перехід економіки до низьковуглецевого розвитку.

Важливе значення має розроблення чітких правил функціонування, моніторингу та контролю за належним функціонуванням СТВ із визначенням конкретних органів, відповідальних за нормативне регулювання, впровадження та контроль за реалізацією СТВ в Україні, розподіляючи регулятивні, імплементаційні та контролюючі повноваження між різними органами та гілками влади [45]. Також, необхідним є встановлення відповідальності за порушення законодавства при реалізації СТВ, які допускаються органами державної влади, посадовими особами, державними службовцями, і відповідальними особами на підприємствах.

Перехід на безвуглецевий розвиток має бути стратегічним пріоритетом розвитку України в наступні десятиліття, і для цього необхідним є наявність

необхідних фінансових ресурсів. Тому на законодавчому рівні має бути врегульовано питання використання коштів, які в майбутньому надходять від продажу дозволів на викиди, які в значній мірі повинні мати цільове спрямування на програми та діяльність щодо розроблення екологічно чистих технологій, збільшення енергетичної безпеки, забезпечення енергетичної незалежності, зниження енергоємності національного валового внутрішнього продукту, скорочення енергоспоживання тощо [46].

Питання прозорості є першочерговим для забезпечення ефективності функціонування СТВ. Відкритий доступ до інформації має бути забезпечений на різних етапах запровадження, функціонування та контролю за реалізацією СТВ. Таким чином, відкритою має бути інформація про розроблення законодавства щодо регулювання СТВ, викиди, існуючі цілі щодо обмеження викидів, підприємства, які беруть участь у СТВ, розподіл та порядок видачі дозволів на викиди, безкоштовний розподіл дозволів між галузями та підприємствами, продаж дозволів на викиди, дотримання умов дозвільних документів на викиди парникових газів, фактичні скорочення викидів парникових газів на окремих підприємствах та в окремих секторах економіки, суми коштів, отриманих державою від продажу дозволів, використання коштів від продажу дозволів на викиди, порядок відбору проектів, які фінансуються за рахунок коштів від продажу дозволів на викиди, дотримання норм і правил у сфері функціонування СТВ державними установами і окремими підприємствами, МЗВ викидів, контроль за реалізацією СТВ, накладені стягнення та наявні порушення, реєстру, який відображає дані щодо реалізації СТВ тощо [79].

Впровадження СТВ має відбуватися із залученням усіх зацікавлених суб'єктів (громадськості, бізнесу, науковців, експертів). Держава має створити можливості та реальні умови для участі громадськості (усіх зацікавлених сторін) у прийнятті рішень з питань функціонування СТВ та врахування пропозицій усіх зацікавлених сторін.

Важливу роль при розробці та впровадженні СТВ відіграє підвищення інституційної спроможності щодо розроблення та реалізації політики у сфері

зміни клімату, прийняття та погодження рішень, які впливають на зміну клімату чи пов'язані з означеною проблемою. Здійснення наукових досліджень та експертиз документів у сфері зміни клімату є пріоритетним завданням і передумовою зміцнення кліматичної дипломатії в Україні [79]. У цьому аспекті важливими є питання підготовки фахівців, наявності відповідних штатних посад в різних органах державної влади, налагодження співпраці між різними органами державної влади та з профілюючим органом у сфері розроблення та реалізації політики з питань зміни клімату, використання потенціалу аналітичних центрів, інституцій громадянського суспільства та міжнародних організацій в Україні.

Отже, можна стверджувати, що процес розроблення законодавства, яке є основою для запровадження в подальшому СТВ та скорочення викидів парникових газів в Україні, розпочато. Але цей процес є довгим та потребує розроблення нормативів у різних сферах, які досі відсутні в Україні. Перехід на безвуглецевий ринок найближчим часом має стати пріоритетним завданням для уряду країни та всіх зацікавлених суб'єктів. Процес розробки, впровадження та функціонування СТВ в Україні вимагає певних умов, які забезпечуватимуть на наш погляд, ефективність діяльності СТВ. Так серед цих умов можна визначити такі:

- розробка законодавчо-нормативного забезпечення щодо регулювання торгівлі квотами на національному рівні;
- чітке розуміння мети та завдань впровадження СТВ;
- забезпечення прозорості, тобто поінформованість широкої громадськості щодо процесу розробки, впровадження та функціонування СТВ;
- створення чіткого механізму щодо моніторингу, звітності та верифікації;
- залучення усіх зацікавлених суб'єктів;
- розбудова інституційного потенціалу з метою забезпечення ефективної діяльності СТВ тощо.

Таким чином, реалізація цих умов забезпечить ефективність діяльності СТВ на національному рівні. Перелік вищезазначених умов може доповнюватися відповідно до обставин та вимог до процесу розбудови СТВ.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У магістерській дипломній роботі здійснено комплексне дослідження міжнародно-правового регулювання торгівлі квотами на викиди парникових газів, уточнено теоретичні положення та визначено шляхи удосконалення правового регулювання відносин у сфері торгівлі квотами на викиди парникових газів Україною. За результатами дослідження можна сформулювати такі висновки:

1. Визначено етапи генези міжнародно-правового регулювання торгівлі квотами, які можна поділити відповідно до основних джерел міжнародно-правової бази у сфері торгівлі квотами на викиди парникових газів на такі етапи:

- 1) I етап – 1972-1979 рр. – визнання на міжнародному рівні невідкладності питання щодо забруднення навколишнього середовища і зміни клімату серйозною проблемою людства і проведення Першої всесвітньої кліматичної конференції у Женеві 1979 року;
- 2) II етап – 1980-1990 рр. – проведення низки міжнародних конференцій з проблеми зміни клімату та подальший пошук шляхів її вирішення за допомогою укладання міжнародно-правових документів. Зокрема, було прийнято такі договори, як: Конвенція про охорону озонowego шару 1985 року, Міжнародний протокол про скорочення викидів озоноруйнівних речовин 1987 року, тощо. Також, в 1988 році в рамках Світової метеорологічної організації та Програми з проблем навколишнього середовища ООН було створено Міжурядову групу експертів зі зміни клімату, яка покликана для збору та обміну між суб'єктами міжнародного права інформації щодо зміни клімату;
- 3) III етап – 1991-2001 рр. – проведення Саміту ООН щодо навколишнього середовища в місті Ріо-де-Жанейро 1992 року, за результатами якого підписано Рамкову конвенцію ООН зі зміни клімату. Також, на цьому етапі було підписано Кіотський протокол 1997 року та Додаток до нього 2001 року, який став основою в сфері міжнародно-правового регулювання торгівлі квотами на викиди парникових газів;

- 4) IV етап – 2002-2014 рр. – ухвалення низки Директив ЄС щодо захисту навколишнього середовища загалом, та атмосферного повітря (озонового шару Землі) зокрема. Вперше на рівні регіонального об'єднання були створенні національні системи торгівлі викидами;
- 5) V етап – 2015 р. і до сьогодні – прийняття Паризької угоди в 2015 році, положення якої з часом мають змінити положення чинного Кіотського протоколу.

Таким чином, хоч історія спроб міжнародно-правового регулювання торгівлі квотами на викиди парникових газів є доволі нетривалою, однак протягом неї було прийнято низку міжнародних договорів, що і становлять її матеріальну базу.

2. Уточнено поняття торгівлі квотами на викиди парникових газів, що наділене такими ознаками:

- 1) кількісне обмеження квот;
- 2) можливість міжнародного співробітництва на основі продажу квот;
- 3) обмеження у часі стосовно продажу і використання квот;
- 4) можливість контролю з боку держави щодо імпорту та експорту;
- 5) можливість обговорення громадськістю меж встановлення ліміту, зокрема щодо квот на викиди парникових газів тощо.

На основі цих ознак узагальнено поняття торгівлі квотами – це торгівля встановленими кількісними обмеженнями на експорт чи імпорт певного товару протягом певного проміжку часу. Таким чином, торгівля квотами (дозволами) на викиди парникових газів передбачає передачу квот, які сторона отримує в своє розпорядження на основі розрахунків відносно базового року і, які вимірюються у вигляді «надлишкових одиниць встановленої кількості», від однієї країни до іншої в обмін на фінансування чи інші економічні вигоди. Право на продаж таких одиниць належить державам.

3. Виявлено такі особливості організаційно-правового механізму співробітництва держав в сфері торгівлі квотами на викиди парникових газів:

- 1) ратифікація та імплементація міжнародно-правових норм щодо торгівлі квотами на національному рівні;
- 2) надходження до бюджету держави від продажу квот на викиди парникових газів, які вона зобов'язана використати з метою природоохоронної діяльності, екологічної гармонізації та зменшення антропогенного впливу на навколишнє середовище;
- 3) створення спільних міждержавних проектів щодо впровадження системи торгівлі на викиди (наприклад, США та Канада);
- 4) інституційна розбудова потенціалу держави тощо.

Організаційно-правовий механізм держав у сфері торгівлі квотами на викиди парникових газів передбачає для СТВ створення окремої інституційної основи. На основі якої буде визначена спеціальна технічна база і нарощений адміністративний потенціал (правова база) для розробки і функціонування СТВ. Одночасне поєднання цих двох аспектів призведе до якісної реалізації механізму відповідно до Кіотського протоколу. Потреби в розбудові інституційного потенціалу зростають відповідно до швидкості розробки масштабу СТВ та визначення її структури, наділення повноваженнями зацікавлених суб'єктів, функціонування, аналізу та внесення змін. Збір інформації всередині та поза рамками уряду стосовно ефективності діяльності та матеріалів з розбудови інституційного потенціалу, а також існуючі прогалини в інституційному потенціалі можуть допомогти в рамках реалізації механізму торгівлі квотами на викиди парникових газів. У довгостроковій перспективі стандартизована діяльність з розбудови інституційного потенціалу може стати частиною повсякденного навчання нового персоналу, як в урядових департаментах, що забезпечують адміністрування системи, так і в суб'єктах господарювання, що є учасниками СТВ.

4. Виявлено особливості нормативно-правового механізму співробітництва держав в сфері торгівлі квотами на викиди парникових газів, що полягає в укладанні спеціалізованих міжнародних договорів, які забезпечують ефективне вирішення проблеми зміни клімату:

1) Рамкова Конвенція ООН про зміну клімату, яка на цей момент є головним та центральним міжнародно-правовим договором, присвяченим вирішенню проблематики негативних змін у кліматі Землі. У змісті якого містяться загальні принципи, зобов'язання сторін й органів управління у сфері боротьби зі зміною клімату, а також передбачено укладання додаткових протоколів, які створюють механізми та забезпечують виконання зобов'язань. РКЗК ООН містить в собі найважливіші риси найбільш успішних багатосторонніх договорів з навколишнього середовища в історії – вона визначає дії до яких повинні вдатись держави в інтересах нинішнього та майбутнього поколінь людства з моменту початку її чинності.

2) Кіотський протокол впроваджує конкретні механізми виконання положень Рамкової Конвенції ООН. Він містить положення щодо: установлення кількісних зобов'язань по скороченню викидів парникових газів; прийняття механізмів контролю виконання зобов'язань по зменшенню викидів; запровадження «гнучких механізмів», застосування яких посприяє виконанню сторонами своїх кількісних зобов'язань щодо скорочення викидів парникових газів, оскільки дохід, отриманий від цих механізмів, дасть змогу проінвестувати проекти, які направлені на скорочення викидів парникових газів в атмосферу.

3) Паризька угода, що набере чинності по завершенню дії Кіотського Протоколу. Вона закладає спільний курс до глобальної декарбонізації економіки до кінця століття, а саме: установлює довгострокову мету щодо досягнення балансу між антропогенними викидами та природними поглиначами парникових газів; зобов'язує країни прийняти національні плани щодо зниження викидів парникових газів в атмосферу та переглядати їх у сторону посилення кожні п'ять років; установлює єдину та прозору систему для всіх країн щодо моніторингу, звітності та перевірки заходів із боротьби та адаптації до зміни клімату.

5. Проаналізовано практику правового регулювання торгівлі квотами на регіональному рівні на прикладі Європейського Союзу, який є активним учасником міжнародного процесу щодо скорочення викидів парникових газів, та належним чином реалізує взяті на себе зобов'язання відповідно до міжнародних договорів. На рівні ЄС було створено власну систему, розроблено механізми та визначено цілі щодо результативного скорочення викидів парникових газів у атмосферу – ЄСТВ. Система пропонує гнучкість для компаній, охоплених схемою, оскільки вони мають вибір між зменшенням викидів та скуповуванням квот на викиди від інших компаній залежно від ціни на вуглець. Це сприяє реалізації економічно вигідних скорочень викидів парникових газів, тоді як більш вартісні заходи щодо скорочення викидів можуть бути відкладені. Загалом ЄСТВ слугує дієвим прикладом реалізації торгівлі квотами на викиди парникових газів, адже протягом останнього десятиліття, Співтовариство постійно вдосконалювало власну систему торгівлі квотами. Саме використання досвіду ЄС може послугувати належним прикладом для створення системи торгівлі квотами для України. Так, при створенні системи на національному рівні України варто врахувати досвід про пропозицію на квоти, адже надмірна пропозиція з боку держави призведе до знецінювання квот та зниження попиту на їх купівлю.

6. Проаналізовано практику правового регулювання торгівлі квотами на національному рівні таких розвинених держав, як США та Китай. Розглянутий досвід розробки та впровадження СТВ дозволяє стверджувати, що практика функціонування СТВ цих держав свідчить про наявність регіонального підходу в реалізації торгівлі квотами, який є найбільш раціональним і таким, що дозволяє враховувати весь комплекс чинників і умов при розробці та впровадженні СТВ. Досвід США показує, що організований ринок торгівлі квотами на викиди може призвести до позитивних результатів за досить короткий термін, зробивши економічне зростання інструментом для скорочення викидів, який слугує для розірвання зв'язку між зростанням виробництва і збільшенням викидів парникових газів. Натомість в Китаї вуглецеві ринки використовують як економічний інструмент для скорочення викидів в регіонах.

7. Виявлено особливості правового регулювання торгівлі квотами на викиди парникових газів в Україні та обґрунтовано шляхи його вдосконалення. На сьогодні в Україні тільки розпочато процес створення законодавчої бази щодо запровадження в подальшому СТВ і як наслідок скорочення викидів парникових газів. Але цей процес є довгим та потребує розроблення нормативно-правової бази у різних сферах, яка досі відсутня в Україні. Перехід на безвуглецевий ринок найближчим часом має стати пріоритетним завданням для уряду держави та всіх зацікавлених суб'єктів. Процес розробки, впровадження та функціонування СТВ в Україні вимагає врахування особливостей правового регулювання торгівлі квотами на викиди парникових газів, а також певних умов, які забезпечуватимуть ефективність діяльності СТВ. Так, до особливостей правового регулювання цієї сфери в Україні можна віднести:

- 1) відсутність нормативно-правового забезпечення щодо торгівлі квотами на викиди парникових газів;
- 2) прийняття Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», яка покладає створення та забезпечення системи торгівлі квотами на викиди парникових газів на Міністерство екології та природних ресурсів;
- 3) наближення норм законодавства у сфері моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів в Україні до рівня ЄС, відповідно до Угоди про асоціацію;
- 5) необхідність встановлення чітких правил функціонування, моніторингу та контролю СТВ із визначенням конкретних органів, відповідальних за нормативне регулювання, впровадження та контроль СТВ в Україні, а також встановлення відповідальності за порушення законодавства при реалізації СТВ.

Визначення особливостей правового регулювання означеної сфери в Україні дає можливість обґрунтувати шляхи вдосконалення торгівлі квотами на викиди парникових газів в Україні, які полягають в наступному:

- 1) розробка нормативно-правової бази з регулювання торгівлі квотами на національному рівні, а також імплементація директив ЄС з метою забезпечення євроінтеграційної політики України;
- 2) визначення чіткої мети і завдань впровадження СТВ;
- 3) забезпечення прозорості, тобто поінформованість широкої громадськості щодо процесу розробки, впровадження та функціонування СТВ;
- 4) створення чіткого механізму щодо моніторингу, звітності та верифікації;
- 5) залучення усіх зацікавлених суб'єктів;
- 6) розбудова інституційного потенціалу з метою забезпечення ефективної діяльності СТВ тощо.

Отже, першочерговим завданням є створення нормативно-правової бази торгівлі квотами на викиди парникових газів. Необхідно на законодавчому рівні імплементувати Директиву 2003/87/ЄС відповідно до екологічної частини Угоди про асоціацію з ЄС. Задля цього необхідно прийняти законопроект «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів», який наразі знаходиться на розгляді Верховної Ради України. Текст даного законопроекту слід переглянути та доповнити враховуючи багаторічний досвід ЄС у сфері торгівлі квотами на викиди парникових газів.

Таким чином, реалізація вищезазначених умов забезпечить ефективність діяльності системи торгівлі квотами на викиди парникових газів на національному рівні. Перелік умов може доповнюватися відповідно до обставин та вимог до процесу розбудови СТВ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Acid Rain [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www3.epa.gov/airtrends/aqtrnd95/acidrain.html>
2. Adoption of Paris agreement / United Nations Framework Convention on Climate Change [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://unfccc.int/resource/docs/2015/cop21/eng/109r01.pdf>
3. Brunner S., Flachsland C., Luderer G., Edenhofer O. Emission Trading Systems: an overview. Discussion Paper. Potsdam Institute For Climate Change Research, 2011.
4. Clean Air Act [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://environmentallaw.uslegal.com/federal-laws/clean-air-act>.
5. Clean Air Markets. Progress Report. Emissions Reductions [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www3.epa.gov/airmarkets/progress/reports/emissions_reductions_so2.html#figure5.
6. Climate Change 2007: Synthesis Report / The Intergovernmental Panel on Climate Change report. Актуально на 05.06.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/syr/ar4_syr_full_report.pdf
7. Commission Regulation (EU) No 1031/2010 of 12 November 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:302:0001:0041:EN:PDF>
8. Directive 2003/87/EC of the European Parliament and of the Council of 13 October 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02003L0087-20140430&qid=1410430178043>
9. Directive 2004/101/EC of the European Parliament and of the Council of 27 October 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004L0101&from=EN>
10. Directive 2008/101/EC of the European Parliament and of the Council : the official compendium of EU legislation of 19 November 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32008L0101>

11. Emissions de gaz a effet de serre declarees et verifiees des etablissements vises par le Reglement concernant le systeme de plafonnement et d'echange de droits d'emission de gaz a effet de serre. Quebec, 2014. 6 p. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.mddelcc.gouv.qc.ca/changements/carbone/ventes-encheres/liste-etablissements-visesRSPEDE.pdf>
12. EU 2020 Climate and Energy Package [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ec.europa.eu/clima/policies/package/index_en.htm
13. Europe's choice – Facts and function of the EU emissions trading system/ L. Zetterberg, D. Burtraw, D. E. Stensson, C. Paulie, S. Roth [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.ivl.se/download/18.343dc99d14e8bb0f58b52a1/1443177288965/EU+ETS+rapport.pdf>
14. Eurostat. Statistics explained [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Greenhouse_gas_emission_statistics#Trends_in_greenhouse_gas_emissions
15. EU Emissions Trading System (EU ETS) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://ec.europa.eu/clima/policies/ets_en
16. GATT, Industrial Pollution Control and International Trade. Актуально на 28.05.2018 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://www.wto.org/gatt_docs/English/SULPDF/90840247.pdf
17. Glaeser E., Johnson S., Shleifer A. Quarterly Journal of Economics [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ccsenet.org/journal/index.php/ijbm/article/view/31099>
18. Hausotter T., Melling M. "Building Institutional Capacity for Emissions Trading: ICAP Training Courses for Countries in Transition and Developing Countries." Carbon & Climate Law Review, 2012. 6(4): 408-413.
19. Krick, T., Forstater, M. Monaghan P, Sillanpaa, M. (2005). The Practitioners Handbook on Stakeholder Engagement – Vol. 2. AccountAbility.Org, UNEP, 2005.
20. Leal-Arcas R. Climate Change and International Trade / Rafael LealArcas. – Cheltenham, 2013. 544 p.

21. Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer (Montreal 1987) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-2-a&chapter=27&clang=_en
22. Murray C. Why have greenhouse emissions in RGGI states declined? // An econometric attribution to economic, energy market, and policy factors. Energy Economics. 2015. Vol. 51. P. 581-589.
23. Redrawing the Energy-Climate Map : World Energy Outlook Special Report, 2013. Актуально на 08.04.2018 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/WEO_Special_Report_2013_Redrawing_the_Energy_Climate_Map.pdf
24. Reducing Air Pollution. Protecting Public Health [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www3.epa.gov/crossstaterule/pdfs/CSAPRPresentation.pdf>
25. Regional Greenhouse Gas Initiative Model Rule. S. 1. 2013. 137 p. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://www.rggi.org/docs/ProgramReview/FinalProgramReviewMaterials/Model_Rule_FINAL.pdf
26. RGGI States Propose Lowering Regional CO2 Emissions Cap 45 %, Implementing a More Flexible Cost-Control Mechanism. New York, 2013. P. 1. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://www.rggi.org/docs/PressReleases/PR130207_ModelRule.pdf
27. Summary of RGGI Model Rule Changes: February 2013. S. 1. 2013. P. 3. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.rggi.org/docs/ProgramReview/_FinalProgramReviewMaterials/Model_Rule_Summary.pdf
28. The agreement between the California air resources board and the government De Quebec. Quebec, 2013. 14 p. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.arb.ca.gov/cc/capandtrade/linkage/ca_quebec_linking_agreement_english.pdf
29. The EU Emissions trading [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://ec.europa.eu/clima/policies/ets_en
30. The RGGI CO2 Cap [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.rggi.org/design/overview/cap>

31. User's Guide to Emissions Trading in China // International emissions trading association. Beijing, 2013. 38 p. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://ieta.memberclicks.net/assets/Reports/ieta_emissionstrading_china_usersguide_sept2013_draft_a4_sf.pdf
32. Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer (Vienna 1985) : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XXVII-2&chapter=27&clang=_en
33. Western Climate Initiative : Design recommendation for the WCI Regional Cap and Trade Program. S. 1. 2008. 14 p. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.ecy.wa.gov/climatechange/WCIDocs/092308WCI_ReportSec1_DesignRecs.pdf
34. WTO. Activities of the WTO and the challenge of climate change [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/climate_challenge_e.htm
35. WTO. Climate change and the potential relevance of WTO rules [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/climate_measures_e.htm
36. WTO. The multilateral trading system and climate change: introduction [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/climate_intro_e.htm
37. Авдеева Т. Г. Перспективы международных переговоров по изменению климата: по следам Копенгагенской конференции ООН // Биосфера. 2010. №1. С.73-82.
38. Бабкевич У. П. Національна лісова політика України в контексті кіотського протоколу //Регіональна економіка. 2010. №. 1. С. 94-98.
39. Балацкий О.Ф. Теоретические проблемы оценки экономического потенциала региона, компании, предприятия / О.Ф. Балацкий. Актуально на 16.04.2018 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://do.gendocs.ru/docs/index-204866.html>.

40. Буковинський В. С., Чорна Т. М., Гусятинська Н. А. Аналіз інвестиційних механізмів Кіотського протоколу //Збірник наукових праць Ірпінської фінансово-юридичної академії (економіка, право). – 2013. – №. 2. С. 11-21.
41. Віденська конвенція про захист озонового шару від 22.03.1985 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_088
42. Голуб, А. А. Рыночные методы управления окружающей средой [Текст] / А. А. Голуб, Е. Б. Струкова. М. : ГУ ВШЭ, 2002. 285 с.
43. Додаток ХХХ до глави 6 «Навколишнє природне середовище» розділу V «Економічне і галузеве співробітництво». 05.05.2018 р. Актуально на 22.06.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/ugoda-pro-asociaciyu/30_Annex.pdf
44. Додаток ХХХІ до глави 6 «Навколишнє природне середовище» розділу V «Економічне і галузеве співробітництво». 05.05.2018 р. Актуально на 10.04.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/ugoda-pro-asociaciyu/31_Annex.pdf
45. Дубовіч І. А., Булгакова М. Г. Зміна клімату та економіко-правовий механізм у сфері міжнародної торгівлі квотами на викиди парникових газів в Україні //Науковий вісник НЛТУ України, 2011. –Т. 21. №. 13. С.79-85
46. Європейська система торгівлі викидами та перспективи впровадження системи торгівлі викидами в Україні: аналітичний документ / Експертно-дорадчий центр «Правова аналітика». Актуально на 23.04.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rac.org.ua/uploads/content/449/files/webetsinukraine2018ualayout.pdf>
47. Закон України від 18.12.2017 № 2707-ХІІ Про охорону атмосферного повітря. Актуально на 12.04.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2707-12>
48. Зотов В В., Пресняков В.Ф., Розенталь В.О. Институциональные проблемы реализации системных функций экономики // Экономическая наука современной России. 2001. Ns 3. 53 с.

49. Іншаков О.В. Інституція – ключ до розуміння економічних інститутів /О.В. Іншаков, Д.П. Фролов // Економічна теорія. 2011. № 1. С. 52-62.
50. Как экономическая наука помогает делать нашу жизнь лучше [Текст] / под ред. Д. Зигфрида; пер. с англ. Н. Эдельмана. М. : Изд-во Института Гайдара, 2011. 432 с.
51. Каліфорнійська рада з питань ресурсів атмосфери. 2011. РСВ §95841 Таблиця 6-1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.arb.ca.gov/cc/capandtrade/finalregorder.pdf>
52. Кітура А.Я. Максимізація вигод України від торгівлі квотами на викиди парникових газів шляхом створення національного ринку квот / А.Я. Кітура // Глобальні зміни клімату: загрози людству та механізми відвернення. Науковий вісник НЛТУ України, 2009. Вип. 19.14. С. 163-175.
53. Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату // Офіційний портал Верховної Ради України. Актуально на 12.06.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_801/page
54. Конференція сторон. Доклад FCCC/SBI/2014/20. Отчет о выбросах парниковых газов за период с 1990 года по 2012 год. 2014. С. 5-9.
55. Концепція державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року Актуально на 11.06.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249573705>.
56. Концепція Національного пакету законодавства у сфері моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів в Україні. Актуально на 15.05.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :https://menr.gov.ua/files/images/news/09012018/КОНЦЕПЦІЯ%20НПЗ%20МЗВ_%20січень%202018.pdf
57. Лукашенко, И. В. Развитие финансового механизма биржевой торговли углеродными активами [Текст] : дисс. канд. экон. наук : 08.00.10 / И. В. Лукашенко; [Место защиты : ФГОБУ ВО «Финансовый университет при Правительстве Российской Федерации»]. М., 2015. 188 с.

58. Малиш Н. А. Економічні засади державного управління у сфері реалізації екологічної політики в Україні // Теорія та практика державного управління. 2009. № 3. С. 229-240.
59. Мережко О. О. Право міжнародних договорів: сучасні проблеми теорії та практики: Монографія / О. О. Мережко. К.: Таксон, 2002. 344 с.
60. Міжнародна торгівля та навколишнє середовище / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. Вип. № 1. Серія статей «Розуміємо ключові питання торговельної політики». К., 2014. 20 с.
61. Міжнародний банк реконструкції та розвитку / Світовий банк (2016). «Торгівля квотами на викиди на практиці: посібник із розбудови та впровадження системи торгівлі». International Carbon Action Partnership : 244 P. Актуально на 12.05.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://icapcarbonaction.com/en/?option=com_attach&task=download&id=497
62. Мішенін Є. В., Мишенин Е. В., Олійник Н. В. Розвиток ринку екосистемних послуг як напрямок посткризового зростання економіки України. 2010. Актуально на 21.05.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/8081>
63. Национальные системы торговли выбросами парниковых газов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ncsf.ru/files/publications/17_broshura_2011.pdf
64. Начальный отчет «Исследования возможностей торговли выбросами» Актуально на 10.05.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://climategroup.org.ua>
65. Норт Д. Інституції, інституціональні зміни та функціонування економіки: Пер. з англ. І. Дзюб. К.: Основи, 2000. 198 с.
66. Обзор пилотных схем торговли выбросами в Китае Актуально на 22.04.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ncsf.ru/files/publications/20_obzor_pilitnyh_shem_torgovli_vybrosami_v_Kitae.pdf
67. Орленко С. Л., Хабатюк О. П., Чабан Н. М. Протидія глобальній зміні клімату в контексті Кіотських домовленостей: український мимір: аналітична

- доповідь. – Національний інститут стратегічних досліджень, 2010. Актуально на 21.05.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : old.niss.gov.ua/Table/9062010/doklad.doc
68. Паризька угода. Актуально на 08.04.2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_161
69. Перелік видів діяльності, на які поширюються моніторинг, звітність та верифікація викидів парникових газів. Актуально на 30.05.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://menr.gov.ua/files/images/news/09012018/Перелік%20видів%20діяльності.pdf>
70. Позиція Української кліматичної мережі щодо запровадження системи торгівлі викидами (СТВ) в Україні. Актуально на 20.05.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://climategroup.org.ua/wpcontent/uploads/2007/02/Pozycja_UKM_schodo_STV_Ua.pdf
71. Постанова КМУ від 29.11.2001 № 1598 Про затвердження переліку найбільш поширених і небезпечних забруднюючих речовин, викиди яких в атмосферне повітря підлягають регулюванню. Актуально на 20.03.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP011598.html
72. Потапенко В. Г. Проблеми та перспективи формування вуглецевого ринку в Україні // Актуально на 21.05.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/45596/04-Potapenko.pdf?sequence=1>
73. Поправки до Монреальського протоколу про речовини, що руйнують озоновий шар : Закон України від 22 листопада 1996 року № 545/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1997. № 5. 29 с.
74. Поправки до Монреальського протоколу про речовини, що руйнують озоновий шар : Закон України від 18 жовтня 2006 року № 255-V // Відомості Верховної Ради України. 2006. № 50. 500 с.

75. Протидія глобальній зміні клімату в контексті Кіотських домовленостей: український вимір / С.Л. Орленко, Я.А. Жаліло, І.В. Трофимова [та ін.]. К.: НІСД, 2010. 48 с.
76. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату // Офіційний портал Верховної Ради України. Актуально на 20.05.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_044
77. Рибачек В. К. Правова охорона атмосферного повітря за законодавством України : дис. на здоб. канд. юрид. наук : 12.00.06 / Валентин Кіндратович Рибачек ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; наук. керівник Н. Р. Малишева. Київ, 2010. 259 с.
78. Розпорядження КМУ від 18.08.2017 №605-р Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність». Актуально на 22.04.2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80>
79. Розпорядження КМУ від 7 грудня 2016 р. № 932-р Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/249573705>
80. Регламент Комісії (ЄС) №1031/2010 від 12 листопада 2010 р. «Щодо термінів, адміністрування та інших аспектів аукціону викидів парникових газів відповідно до Директиви 2003/87/ЄС Європейського Парламенту та Ради, що встановлює схему для парникових газів дозволи на продаж викидів в межах Співтовариства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:02010R1031-20111125>
81. Синьхуа: інформаційно-аналитическое агентство. Актуально на 11.03.2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://russian.news.cn>
82. Система торгівлі вибросами : міжнародний опыт. Казахстан [Текст] / под ред. Б. К. Есекиной. Астана, 2014. 58 с.

83. Стратегія розвитку України «Україна 2020: стратегія національної модернізації». Актуально на 04.05.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.radakmu.org.ua/uk/news_and_report/1079.html
84. Суммарный объем торговли квотами на выбросы углерода на китайском экспериментальном рынке превысил 1,3 млрд юаней. Актуально на 15.05.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://russian.news.cn/2015-12/09/c_134900763.htm
85. Торгівля викидами чи податок на викиди. Українська кліматична мережа [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://climategroup.org.ua/?p=4581>
86. Туниця Т. Ю. Взаємозв'язок сталого розвитку лісового господарства України з ратифікацією Кіотського протоколу та формуванням міжнародного ринку квот на викиди парникових газів //Науковий вісник НЛТУ України, 2003. –Т. 13. №. 3. С. 312-321
87. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, європейським співтовариством з атомної енергії і їх державами-членами, з іншої сторони. Актуально на 15.05.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011
88. Урядовий портал. Мінприроди: Україна бере активну участь в роботі над текстом нової глобальної кліматичної угоди. 22.10.2015. Актуально на 15.05.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/248571404>
89. Хлобистов Є. В. Еколого-економічна оцінка механізму контролю за викидами парникових газів / Хлобистов Є. В., Хлобыстов Е. В., Потабенко М. В. // Актуально на 20.05. 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/9169>
90. Хумаров О.А. Удосконалення інституційного забезпечення управління парниковими газами в Україні / О.А. Хумаров // Економічні інновації. 2014. Вип. 57. С. 400-411. Актуально на 20.05.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecinn_2014_57_43

91. Чіпко М.В. Міжнародно-правове регулювання співробітництва у сфері використання відновлювальної енергетики : дис. на здоб. канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 – міжнародне право / Марина Володимирівна Чіпко // Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса. 2017. 237 с.
92. Юлкин, М. А. Добровольные системы и стандарты снижения выбросов парниковых газов [Текст] / М. А. Юлкин, А. О. Кокорин. М. : Всемирный фонд дикой природы (WWF), 2013. 100 с.

Робота виконана під науковим керівництвом д.ю.н., доцента
ДЕШКО Л.М.

ДОДАТОК А

Таблиця 1.1

Хронологія створення системи торгівлі на викиди парникових газів

Рік	Подія
1997	Підписання Кіотського протоколу Ринкова система скорочень викидів (район Чикаго) Добровільна СТВ Нового Південного Уельсу
2002	СТВ Сполученого Королівства (добровільна) СТВ Токіо (добровільна) (Японія)
2003	Кліматичний обмін Чикаго (добровільний) (США) Схема скорочення викидів парникових газів Нового Південного Уельсу (GGAS) (Австралія)
2005	Вступ в дію Кіотського протоколу СТВ Європейського Союзу СТВ Норвегії Добровільна СТВ Японії
2007	Приєднання Норвегії, Ісландії і Ліхтенштейну до СТВ ЄС Нормативний акт провінції Канади Альберта про визначення джерел викидів газів (SGER) (встановлює цільове значення інтенсивності викидів на рівні об'єкта)
2008	СТВ Швейцарії СТВ Нової Зеландії
2009	Регіональна ініціатива щодо парникових газів (RGGI) (північно-східні та Середньо-атлантичні штати США) Конференція ООН зі зміни клімату (Копенгаген)
2010	СТВ уряду метрополії Токіо (Японія)
2011	СТВ міста Сайтама (Японія)
2012	СТВ Австралії
2013	СТВ Казахстану СТВ Каліфорнії (США) СТВ Квебеку (Канаду) Пілотні СТВ Китаю (міста Пекін, Гуандун, Шанхай, Шеньчжен, Тяньцзін)
2014	Пілотні СТВ Китаю (провінції Хубей і Чонгкінг)
2015	СТВ Республіки Корея Прийняття Паризької угоди